

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

2023

Kateřina Rohanová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

**Resocializace odsouzených, jako přechod z penitenciární
do postpenitenciární péče**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Kateřina Rohanová

Studijní program: Veřejná a sociální politika

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Remr, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.1.2023

Kateřina Rohanová

Bibliografický záznam

ROHANOVÁ, Kateřina. *Resocializace odsouzených, jako přechod z penitenciární do postpenitenciární péče*. Praha, 2023. 104 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jiří Remr, Ph.D.

Rozsah práce: 200 488

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá resocializací a sociálním začleňováním osob po výkonu trestu odnětí svobody a možnostmi pomoci ze systému penitenciární a postpenitenciární péče. Cílem práce bylo identifikovat potřeby osob při sociálním začleňování po výkonu trestu odnětí svobody, identifikované potřeby dále reflektovat s možnostmi systému penitenciární a postpenitenciární péče a na základě reflexe nabídnout možnosti optimalizace aktuálního systému.

Praktickou část práce představoval kvalitativní výzkum, data byla sbírána pomocí patnácti polostrukturovaných rozhovorů s respondenty z řad žen odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody a pracovníků penitenciární a postpenitenciární péče. Pro analýzu dat byla zvolena metoda tematické analýzy využívající otevřené kódování. Pomocí metody posuzování potřeb byly identifikovány konkrétní potřeby v šesti stanovených dimenzích sociálního začleňování po výkonu trestu odnětí svobody.

V diplomové práci se podařilo identifikovat potřeby osob při začleňování po výkonu trestu odnětí svobody. Pro začlenění se jako klíčové ukázaly zejména potřeby v dimenzích finančního zajištění a zaměstnání, bydlení a interakce a rodinných vztahů. Pro naplňování potřeb napříč dimenzemi se jako nejvýznamnější ukázala potřeba disponovat sociálním zázemím. Ze zjištění práce vyplývá, že systém penitenciární a postpenitenciární péče není schopen asistovat s naplňováním všech identifikovaných potřeb. Z hlediska optimalizace systému péče byly formulovány tři možná opatření.

Klíčová slova

Sociální začleňování, resocializace, výkon trestu odnětí svobody, penitenciární péče, postpenitenciární péče, potřeby

Abstract

The thesis deals with the resocialization and social inclusion of persons after serving a prison sentence and the possibilities of assistance from the penitentiary and post-penitentiary care system. The aim of the thesis was to identify the needs of persons concerning social inclusion after release from prison, to further reflect the identified needs with the possibilities of the penitentiary and post-penitentiary care system and to offer alternatives to optimize the current care system.

The research part of the thesis was conducted by qualitative research. Data was collected using the method of semi-structured interviews with respondents from among women serving sentence and workers from penitentiary and post-penitentiary care. A thematic analysis method using open coding was chosen to analyse the data. A needs assessment was used to identify needs in six specified dimensions of social inclusion after serving a prison sentence.

The thesis was able to identify the needs of people in their integration after incarceration. In particular, the needs in the dimensions of financial security and employment, housing and interaction and family relationships emerged as a key to inclusion. While the need to have a social background appeared as the most important for meeting needs across the dimensions. In terms of the findings of the thesis, the penitentiary and post-penitentiary care system is not able to assist people to meet all the identified needs. In the matter of system optimization, three possible measures were formulated.

Keywords

Social inclusion, resocialization, serving a prison sentence, penitentiary care, post-penitentiary care, needs

Title

Resocialization of convicts, as a transition from penitentiary to post-penitentiary care

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména mému vedoucímu práce Mgr. Jiřímu Remrovi, Ph.D. za neúnavnou a nezištnou podporu při psaní této diplomové práce.

Dále bych poděkovala také PhDr. Petru Witzovi, Ph.D., který mně i mým kolegyním poskytl v rámci seminářů k psaní diplomové práce mnoho cenných rad.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala ředitelce věznice, která mi udělila povolení k vstupu do věznice a umožnila mi tak provést zásadní část mého výzkumného šetření.

Obsah

Úvod	1
1. Teoretická část	4
1.1 Konceptualizace potřeb	4
1.2 Resocializace	5
1.3 Sociální začleňování	7
1.3.1 Dimenze sociálního začleňování	8
1.3.2 Optimální stav v jednotlivých dimenzích	10
2. Resocializace v systému penitenciární a postpenitenciární péče	18
2.1 Negativní dopady VTOS	18
2.3 Penitenciární péče a resocializace ve VTOS	19
2.4 Příprava na propuštění z VTOS	21
2.5 Postpenitenciární péče	23
2.5.1 Subjekty poskytující penitenciární péči	25
3. Praktická část	28
3.1 Výzkumné otázky	28
3.2 Metodologie	29
3.3 Výsledky kvalitativního šetření	33
3.3.1 Vyhodnocení potřeb v jednotlivých dimenzích	33
Finanční zajištění a zaměstnání	35
Bydlení	40
Zdraví	45
Zájmy a plány	48
Interakce a rodinné vztahy	51
Komunita	55
3.3.2 Systém podpory penitenciární a postpenitenciární péče	58

Příprava ve VTOS na propuštění.....	58
Návazná péče po propuštění.....	61
3.3.3 Návrh možných opatření	69
(1) Komunitně fungující rezidentní zařízení	69
(2) Změny v praxi vyplácení dávek v hmotné nouzi.....	71
(3) Vyjasnění role sociálních kurátorů	71
Závěr.....	74
Diskuse	80
Summary.....	84
Použitá literatura.....	86

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1 - Shrnutí stavu sociálního začlenění v jednotlivých dimenzích	17
Obrázek 1 - Diskrepanční model potřeb.....	30
Tabulka 2 - Přehled respondentů polostrukturovaných rozhovorů	32
Tabulka 3 - Shrnutí identifikovaných potřeb a bariér osob při začleňování po VTOS	33
Tabulka 4 - Míra návštěvnosti soc. kurátorů po propuštění z VTOS	73

Seznam zkratek

GŘVS	Generální ředitelství Vězeňské služby
MOP	mimořádná okamžitá pomoc
NTOS	nepodmíněný trest odnětí svobody
PP	podmíněné propuštění
PSVD	prostupná skupina vnitřní diference
SARPO	Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených
SSZ	system sociálního zabezpečení
TOS	trest odnětí svobody
ÚP	Úřad práce
VSČR	Vězeňská služba České republiky
VTOS	výkon trestu odnětí svobody

Úvod

Účelem nepodmíněného trestu odnětí svobody (NTOS) není pouze izolovat odsouzené, má fungovat především jako náprava pachatele trestného činu, cílem má být resocializace jedince a jeho následné začlenění do společnosti. Proces nápravy je dlouhodobý a nelze ho omezovat pouze na dobu, kterou pachatelé trestné činnosti stráví v nápravném zařízení, předpokládá se, že účel trestu je naplněn až po propuštění na svobodu, kdy se osobám podaří začlenit do společnosti a vyvarovat se další kriminální činnosti. Úspěšnost resocializačního procesu je ovlivněna řadou faktorů, které znesnadňují adaptaci bývalých pachatelů trestných činů, souvisí s jejich individuálními podmínkami ale také negativními dopady samotného uvěznění, které ovlivňují následné začlenění při návratu do společnosti. S nápravou odsouzených a přípravou na propuštění na svobodu má pomáhat penitenciární péče, na kterou po propuštění navazuje systém postpenitenciární péče, který má dále podpořit resocializaci a začlenění propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody (VTOS).

V České republice je trest odnětí svobody nejčastěji ukládanou sankcí, což způsobuje, že se do vězení dostává velký počet pachatelů trestné činnosti. Celkový počet odsouzených osob ve výkonu NTOS k roku 2021 činil 17 243¹ osob, přičemž 11 304 z nich bylo ve VTOS alespoň po druhé (VŠČR, 2021), z penologického hlediska² se tak jedná o asi 65 % míru recidivy. Česká republika se řadí mezi státy s vysokou mírou recidivy, v mezievropském srovnání dokonce patří mezi státy s nejvyšší mírou uvěznění na počet obyvatel. Podle *Annual Penal Statistics on Prison Populations for 2020* se s 197 vězni na 100 000 obyvatel řadí na šesté místo po Turecku, Rusku, Gruzii, Litvě a Ázerbájdžánu (Aebi, Tiago, 2020). Vzhledem k výše uvedeným statistikám lze předpokládat, že dosavadní systém penitenciární a postpenitenciární péče nedosahuje uspokojivých výsledků vzhledem k resocializaci pachatelů trestné činnosti, na což poukazuje také zásadní strategický dokument *Koncepce vězeňství do roku 2025*, jež deklaruje, že trest odnětí svobody dostatečně nenaplnuje účel nápravy pachatelů trestné činnosti. V odborných kruzích panuje shoda o potřebě kontinuální péče o pachatele trestné činnosti, kterou současný systém

¹ Mimo osoby umístěné v ústavu pro výkon zabezpečovací detence.

² Recidiva v tzv. penologickém pojetí představuje četnost již dříve odsouzených vězňů k VTOS, přičemž podíl opakovaně vězněných a celkové vězeňské populace vypovídá o míře recidivy.

penitenciární a postpenitenciární péče není schopen zajistit, absentuje koordinací postupu a fungující komunikaci mezi zainteresovanými aktéry.

Téma diplomové práce je tedy resocializace a proces začleňování pachatelů trestné činnosti po propuštění z VTOS. V koncepci diplomové práce je na proces sociálního začleňování nahlíženo zejména v akcentaci konkrétních potřeb, které osoby při přechodu z vězení na svobodu mají a konkrétních postupů aktérů penitenciární a postpenitenciární péče k jejich naplnění. Snahou diplomové práce je tak na základě konkrétních zkušeností osob s propuštěním z výkonu trestu identifikovat mezery systému penitenciární a postpenitenciární péče v naplňování potřeb začleňujících se osob a navrhnout možnosti, jak lze systém na základě nenaplňovaných potřeb optimalizovat. Z čehož také vyplývají stanovené cíle diplomové práce: (1) Identifikovat potřeby osob začleňujících se do společnosti po výkonu trestu odnětí svobody; (2) Odhalit mezery v systému penitenciární a postpenitenciární péče v naplňování potřeb osob při resocializaci a začleňování po výkonu trestu odnětí svobody a (3) Na základě reflexe mezer penitenciární a postpenitenciární péče v naplňování potřeb navrhnout možnosti optimalizace systému péče.

Diplomová práce je členěna do tří kapitol, první kapitola je věnována teoretickým východiskům práce. Nejprve je představena konceptualizace potřeb, na základě přístupů jednotlivých autorů je stanovena definice potřeb, ze které bylo vycházeno v praktické části při identifikaci potřeb. Dále se teoretická část věnuje konceptu resocializace v kontextu korektivní socializace, která je součástí VTOS a působení penitenciární a postpenitenciární péče. Nakonec teoretické části je představena teorie sociálního začleňování, ze které diplomová práce vychází v jejím multidimenzionálním pojetí. Na základě přístupu jednotlivých autorů je stanoveno šest dimenzí, ve kterých probíhá sociální začleňování po propuštění z VTOS. V každé dimenzi je definován optimální stav, kterého by osoby po propuštění z vězení měli v souvislosti se začleněním dosáhnout. Indikátory optimálního stavu reflektují normativní aspekt potřeb při začleňování, z něhož bylo vycházeno při posuzování potřeb.

Druhá kapitola je věnována fungování systému penitenciární a postpenitenciární péče v kontextu resocializace. Jsou zde přiblíženy negativní dopady VTOS na proces resocializace, na něž navazuje přehled fungování postpenitenciární péče, která se těmito dopady zabývá, pozornost je věnována také procesu přípravy na propuštění z VTOS. Následuje část, která popisuje fungování postpenitenciární péče, z hlediska jejího členění a

subjektů, které se na poskytování péče podílejí.

Třetí kapitola obsahuje praktickou část práce, nejprve jsou zde formulovány výzkumné otázky, které vychází z výše stanovených cílů a vymezují tak konkrétní zaměření výzkumné části. Dále je představena metodologie výzkumu, výzkumné šetření bylo rámováno kvalitativním designem, který se opírá o metodu posuzování potřeb. Data byla sbírána pomocí patnácti polostrukturovaných rozhovorů s respondenty zahrnující ženy ve VTOS, pracovnice Vězeňské služby ČR, probačního úředník a sociální kurátory. Získaná data byla podrobena tematické analýze prostřednictvím otevřeného kódování. Za využití metody posuzování potřeb byly identifikovány konkrétní potřeby. Prezentace výsledků je logicky členěna do tří částí odpovídajících třem stanoveným výzkumným otázkám. První část zahrnuje vyhodnocení identifikovaných potřeb v šesti dimenzích sociálního začleňování s ohledem na bariéry, které byly v souvislosti s naplňováním potřeb zaznamenány. Druhá část prezentuje výsledky týkající se možností systému penitenciární a postpenitenciární péče v naplňování identifikovaných potřeb. V poslední třetí části jsou navržena opatření, která byla formulována v souvislosti s identifikovanými mezerami v systému penitenciární a postpenitenciární péče. Závěr práce poskytuje rekapitulaci shrnutí diplomové práce, jsou zde představena hlavní zjištění výzkumného šetření, která jsou prezentována jako odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Nakonec jsou výsledky a metody výzkumu podrobeny diskusi.

Důvodem k výběru tématu diplomové práce byla především touha nahlédnout do světa vězeňského prostředí a blíže se seznámit s fungováním takových institucí. Motivací k řešení složitého problému, jež bezesporu resocializace osob po VTOS je, byla možnost přinést nová zjištění, která by ve svém důsledku mohla pomoci řešit situaci osob, které se ocitnou ve VTOS. V neposlední řadě je tato diplomová práce příspěvkem do debaty o stavu českého vězeňství, kterou je vzhledem k výše uvedeným informacím nutné bezodkladně rozvíjet a řešit.

1. Teoretická část

Tato kapitola je věnována teoretickému ukotvení diplomové práce. Nejprve je rozebrána konceptualizace potřeb, jsou představeny přístupy jednotlivých autorů k chápání potřeb, na jejichž základě byla stanovena definice, ze které bylo vycházeno v rámci praktické části diplomové práce. Dále jsou představeny koncepty resocializace a sociálního začleňování v kontextu VTOS. Na základě srovnání přístupů jednotlivých autorů (Heckmann, Bosswick, 2006, Mareš, Sirovátka, 2009, Visher, Travis, 20003) ke členění sociálního začleňování byly stanoveny dimenze, ve kterých probíhá začleňování při resocializaci v přechodu z VTOS na svobodu, kdy bylo primárně vycházeno z přístupu Visherové a Travise. Pro šest stanovených dimenzí byl identifikován optimální stav začlenění, který je pro lepší orientaci shrnut v Tabulce 1.

1.1 KONCEPTUALIZACE POTŘEB

Osobám ve VTOS a následně po jejich propuštění je poskytována penitenciární a postpenitenciární péče, jež se řadí do systému sociální péče. Při poskytování sociální péče je jedním z poslání pomáhat jednotlivcům, aby naplňovali své potřeby (O'Brien, 2010). Aby se podařilo dosáhnout žádoucích cílů sociální intervence je nutné znát potřeby klientů dané intervence, protože *“neschopnost správně konceptualizovat potřeby vede k neadekvátnímu měření; neschopnost efektivně měřit potřeby vede k jejich úplnému nepochopení.”* (O'Brien, 2010; 433) Při posuzování potřeb je nutné nejprve definovat, jak rozumíme potřebě, abychom byli schopni ji správně identifikovat a odlišit od pouhých tužeb, preferencí či přání.

Při posuzování potřeb vychází autoři z různých přístupů k jejich definování, často je užívána definice Kaufmana, který říká, že potřeba vzniká ve chvíli, kdy existuje mezera mezi stavem, po kterém jednotlivec či skupina touží a aktuálním stavem, ve kterém se nachází, nazývá to jako tzv. model rozporu (*discrepancy model*) (Kaufman, 1972). Scriven a Roth (1978) přišli s kritikou Kaufmanova modelu, vytýkali mu, že dostatečně neošetřil rozdíl mezi potřebou a touhou. Společně tak dále rozšířili model diskrepance o předpoklad, že potřeba se objevuje ve chvíli, kdy stav, po kterém člověk touží pro něj představuje významný přínos a neschopnost takového stavu dosáhnout, vede naopak k jeho nespokojenosti.

McKillip (1987) poukazuje na to, že jednotlivci jsou schopni formulovat svá přání, ovšem nemusí být schopni identifikovat své potřeby, protože si neuvědomují, že jim něco

schází, nebo nevědí, co by mohli potřebovat. Witkin a Altschud (1995) dále poukazují na vliv hodnotového zaměření, kdy potřeba podle nich představuje rozdíl mezi současným a optimálním stavem, který je určován jednotlivci nebo skupinou na základě hodnotového zaměření.

Gabor a kol. (1998) ve své definici považují potřeby za základní požadavky, které jsou nezbytně nutné pro život člověka, považují je za právo jednotlivce a navrhují, aby se posuzování potřeb při poskytování sociální péče dělilo na dvě složky: určení povahy sociálního problému a identifikaci možných řešení. S čímž se ztotožňuje také McKillip (1987), který při posuzování potřeb považuje za podstatné nejdříve definovat problém, ze kterého potřeba vychází či s ním souvisí a následně identifikovat řešení, jehož prostřednictvím lze potřebu naplnit.

Na základě výše uvedených přístupů jednotlivých autorů vychází diplomová práce z definice potřeby, jako deficitu ve stavu jednotlivce oproti optimálnímu žádoucímu stavu, naplnění potřeby je pro jednotlivce přínosem a vede k resocializaci a sociálnímu začlenění po VTOS, neschopnost potřebu naplnit vede naopak k jeho nespokojenosti a vyloučení, popř. recidivě. Potřeba je jednotlivci vnímána na základě hodnotového zaměření a nemusí tak být ve zdánlivě totožné situaci u různých jedinců stejná, proto je při definování potřeb důležitý individuální přístup a vnímání jednotlivce, kvalitativní design výzkumu je tak při analýze potřeb výhodou. Při identifikování potřeb byla věnována pozornost povaze sociálního problému a identifikaci možných řešení ze systému penitenciární a postpenitenciární péče.

1.2 RESOCIALIZACE

Resocializace přímo souvisí se socializací, jedná se o opakovaný či další proces socializace (Markusová, 2017). Hartl a Hartlová definují socializaci jako: *„postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých společenských skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších, celospolečenských vztahů.“* (2000; 548). Sociální chování si jednotlivci osvojují ve společnosti, od narození člověk přijímá postoje, hodnoty a pravidla, které mezi sebou lidé sdílí a předávají si z generace na generaci (Průcha, Veteška, 2012). Pokud je socializace neúspěšná představuje problém pro jednotlivce (vývoj patologické osobnosti) ale také pro společnost (soc. vyloučení), a navíc

zatěžuje sociální systém (Havlík, Kořa, 2002, Markusová, 2017).

Osobu, která při procesu socializace nějakým způsobem selhala, např. spáchala trestnou činnost je zapotřebí resocializovat. Resocializace představuje proces změny, zbavení se nežádoucích vzorců chování a přisvojení sociálně žádoucích, v důsledku úspěšné resocializace má dojít k opětovnému začlenění jednotlivce do společnosti (Mařádek, 2005). Penologické chápání resocializace tkví v nápravě jedince, je zde předpoklad, že existují nějaké aspekty či motivy, které vedly jedince ke zločinu, které je možné odhalit a napravit. Používá se pro ni také označení *korektivní socializace* či *penitenciární resocializace*, a to z toho důvodu, aby se odlišila od resocializace osob, u kterých je určitá odchylka v socializaci, nicméně není tak závažná, aby vyústila v trestnou činnost (Sochůrek, 2007). Resocializace je tedy součástí VTOS, Černíková a kol. (2008) však zdůrazňují, že se jedná o kontinuální dlouhodobý proces, který nelze považovat za dokončený propuštěním na svobodu. Zásadními determinanty resocializace jsou podle Sochůrka (2007) postoj k sobě samému a k trestnému činu, pocit viny a motivace jednotlivce ke změně.

Výsledkem úspěšné resocializace by měla být pozitivní změna chování, která se projeví posílením smyslu pro odpovědnost, zavedením pozitivních sociálních návyků a etických postojů a vytvořením vztahu k práci. Součástí nápravy je neutralizace společenské nepřizpůsobivosti a odstranění nepříznivých návyků, jako např. alkoholismus, narkomanie, patologické hráčství apod. Záměrem je vytvořit u odsouzeného reálné životní vyhlídky zvýšením jeho sociálních kompetencí a neutralizací společenské nepřizpůsobivosti a sociální nezpůsobivosti. (Mezník et al, 1995)

Pokud u jedince bylo dosaženo resocializace znamená to, že se mu v určité míře podařilo začlenit do společnosti. Jelikož se práce věnuje analýze potřeb jedinců, kteří prochází resocializací po VTOS je z logiky definice potřeb, ze které vychází (potřeba je rozdíl mezi aktuálním a optimálním, resp. žádoucím stavem), nutné stanovit žádoucí stav, aby bylo možné při analýze potřebu identifikovat. Žádoucí stav je definován na základě teorie sociálního začleňování, jeho dimenzí a indikátorů.

1.3 SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ

Zatímco socializace a resocializace jsou primárně o chování a přebírání norem a rolí, které probíhá formou aktivního a pasivního učení, sociální začleňování je více o možnostech participace ve společnosti (institucích, systémech, strukturách), nicméně se vzájemně překrývají a jsou vzájemně propojené (Matoušek, 2008).

Sociální začleňování je často definováno na základě paralely k sociálnímu vyloučení, ačkoliv si koncepty nejsou protikladné nelze je v jejich výkladu oddělovat. Sociální vyloučení představuje nerovnost v participaci jednotlivců ve společnosti, která vzniká v důsledku omezených příležitostí k takové participaci (Antoni, 2009). Podle Kotýnkové je sociální vyloučení reflektováno nerovným přístupem k pěti základním zdrojům: zaměstnání, zdravotní péče, vzdělání, bydlení a sociální ochrana (Kotýnková in Matoušek a kol., 2005). Rákoczyová et al. (2008) také chápou sociální vyloučení jako nedostatečnou participaci jednotlivců či skupin v jednotlivých dimenzích či oblastech společenského života, dále doplňují, že participace na takových zdrojích se očekává na základě současných sociálních norem nebo dokonce existuje právní nárok, přičemž neschopnost participovat nemusí být záměrná nebo ovlivnitelná ze strany jednotlivce, může pramenit z důvodu mimo jeho kontrolu. Osoby odsouzené k VTOS jsou významně omezeny v participaci na takových zdrojích a z charakteru režimu vězeňských zařízení úplně vyloučeni ze společnosti.

Účelem sociálního začleňování je řešit sociální vyloučení. Heckmann a Bosswick (2006) chápou pojem začlenění (integrace) jako stabilitu vztahů mezi částmi systému v jeho celku, při začlenění jednotlivce se tak mluví o přijetí do klíčových institucí, vztahů a pozic v rámci společnosti. Dávají důraz na interakci a roli společnosti, která má vyšší podíl v procesech interakce, prostřednictvím otevření institucí a poskytování rovných příležitostí. Začleňování tak můžeme v jejich pojetí chápat jako stav, kdy jsou prvky systému ve stabilitě, spolupracují a mají jasně definovaný sociální systém, nebo ji můžeme chápat jako proces, ve kterém jsou vztahy posilovány v rámci sociálního systému a zároveň je společnost otevřena novým aktérům a skupinám, které se začleňují do systému a institucí.

V souvislosti s VTOS považují Černíková a Sedláček (2002) reintegraci (znovuzačlenění) za součást výchovné (resocializační) funkce trestu, která má být v jeho průběhu naplňována. Samotné začlenění po propuštění z VTOS podle nich spočívá v trvalém obnovení narušených vztahů, vazeb, procesů a struktur, které jsou mravního, psychického,

povahového i osobnostního charakteru. Proces považují za dlouhodobý, nelze ho podle nich omezovat na období ve VTOS či bezprostředně po propuštění. Propuštěným osobám je poskytována postpenitenciární péče, která jim pomáhá v adaptaci na podmínky občanského života a se začleněním do společnosti (Černíková a kol., 2008).

V diplomové práci je na základě výše uvedených autorů přístupováno k sociálnímu začleňování jako k procesu, který začíná již ve VTOS prostřednictvím jeho výchovné funkce. Osoby, kterým se podaří po propuštění z VTOS dosáhnout sociálního začleňování dostatečně participují v jednotlivých dimenzích života, podařilo se jim obnovit narušené vztahy a vazby. Vstupují do společenských procesů a struktur, s čímž jim má pomáhat postpenitenciární péče, otevřený sociální systém, instituce a společnost.

1.3.1 Dimenze sociálního začleňování

Aby bylo možné začleňování blíže sledovat, autoři přichází s multidimenzionálním pojetím, kdy se v každé dimenzi předpokládá určitá míra participace, aby bylo dosaženo integrace. Heckmann a Bosswick (2006) představili čtyři dimenze sociálního začleňování: **kulturní** (získávání kompetencí k interakci ve společnosti), **strukturální** (získávání postavení ve společnosti, kulturního sociálního a ekonomického kapitálu), **interakční** (vytváření vztahů a začlenění do komunit), **identifikační** (ztotožnění jednotlivce se společností, pocit sounáležitosti) (podle: Rákoczyová, Trbola, 2009). Mareš a Sirovátka (2008) vycházejí pouze ze tří dimenzí: **ekonomická** (spotřeba a aktivita na trhu práce, **sociální** (kontakty a participace v síti kontaktů), **politická** (participace v politických aktivitách, důvěra v instituce a legitimitu politického systému).

Visherová a Travis (2003) se ve své studii přímo zabývali resocializací osob po VTOS. Při studii přechodu z vězení do společnosti zkoumali začleňování ve čtyřech dimenzích: **individuální charakteristika** (zahrnuje finanční zajištění a zaměstnání, bydlení, zdraví a zájmy a plány), **rodinné vztahy**, **komunita** a **státní politika** (politiky, které upravují, kdo jde do vězení, fungování vězení a podporu a dohled pro osoby propuštěné z vězení). Dimenze považují za proměnlivé a sledují je v dlouhodobém horizontu, kdy se snaží jednotlivce zachytit ve čtyřech fázích: 1. před nástupem do vězení, 2. ve výkonu trestu, 3. přechod na svobodu a 4. integrace po propuštění. Vývoj ve všech dimenzích se v průběhu jednotlivých fází mění a reflektuje životní zkušenosti, které každá jednotlivá fáze přináší, pro úspěšnou resocializaci je důležité znát stav dimenze v každé její fázi. Zkušenost s návratem na svobodu a procesem resocializace se u jednotlivců liší na základě jejich stavu

a prožívání v jednotlivých dimenzích. (Visher, Travis, 2003).

Pro analýzu potřeb osob začleňujících se při přechodu z vězení na svobodu bylo na základě výše představených přístupů k začleňování stanoveno šest dimenzí:

- *finanční zajištění a zaměstnání,*
- *bydlení,*
- *zdraví,*
- *zájmy a plány,*
- *interakce a rodinné vztahy,*
- *komunita,*

Ve stanovených dimenzích byly na základě analýzy a syntézy dosavadního vědění identifikovány bariéry a rizika při začleňování po propuštění z VTOS. Na základě syntézy vědění byl odvozen žádoucí stav začlenění, jeho shrnutí je pro přehlednost uvedeno v Tabulce 1. Takový stav bylo nutné vymezit, aby v praktické části práce bylo možné potřeby identifikovat.

Z hlediska obsahového členění diplomová práce vycházela primárně z Visherové a Trávise (2003), jednotlivé dimenze jsou doplněny na základě dalších výše představených přístupů a přetvořeny do šesti výše uvedených dimenzí. Pro větší přehlednost byla rozdělena dimenze individuálních charakteristik do dílčích dimenzí podle oblastí, které tam Visherová a Travis řadí (finanční zajištění a zaměstnání, bydlení, zdraví a zájmy a plány). Dále bylo pracováno s dimenzí interakcí a rodinných vztahů, do kterých mimo rodinu řadíme také další typy sociálních vazeb jako Rákoczyová a Trbola (2009). Poslední dimenzi představovala komunita, tak jak ji člení Visherová a Travis. Dimenze systému péče (státní politiky podle Visherové a Trávise) není zahrnuta do základního členění dimenzí začleňování, protože je v diplomové práci považován spíše za nástroj, prostřednictvím kterého je možné naplňovat potřeby osob při začleňování, nebyl tedy stanoven optimální stav v dimenzi systému péče. Fungování systému péče je charakterizováno v rámci kapitoly *Systém penitenciární a postpenitenciární péče*. V analýze výsledků je systému péče věnována velká pozornost v samostatné kapitole *Systém podpory penitenciární a postpenitenciární péče*, kde je systém péče reflektován s identifikovanými potřebami.

1.3.2 Optimální stav v jednotlivých dimenzích

Finanční zajištění a zaměstnání

Osoby opouštějící vězení se setkávají v souvislosti s výpadkem příjmů se špatnou finanční situací (Zdražilová, 2012, Matoušek, Vrabcová, 2014), často již do vězení přicházejí zadlužené, což se může v průběhu trestu dále prohloubit, mohou jim vznikat nové pohledávky v souvislosti s úhradou výloh soudního řízení a výkonu trestu. Z výzkumu Hasmanové a kol. (2008) vyplývá, že nedostatek finančních prostředků je jednou z příčin páchaní trestné činnosti po propuštění z vězení, dále u více než poloviny dotazovaných respondentů došlo v průběhu VTOS k navýšení dluhu. Podle zkušeností respondentů z výzkumu Hendrycha (2020) jsou finanční zdroje bezprostředně po propuštění z vězení klíčové pro předcházení recidivě. Finanční zdroje lze zajišťovat prostřednictvím příjmů ze zaměstnání, podporou ze SSZ či finanční podporou ze strany blízkých.

Dluhy mohou být bariérou v procesu začleňování, osoba propuštěná z výkonu trestu je kvůli zadlužení níže společensky postavena, materiálně deprivována (Byrne, 2005, podle: Mertl, Bareš, 2018). Materiální zajištění, které by pomohlo ke zvýšení životní úrovně (snaha dosáhnout na úroveň střední třídy) je pro takovou osobu legální cestou v krátkodobém hledisku nedosažitelné, někteří pak hledají východiska pomocí kriminálního jednání. Např. respondenti (osoby po VTOS) ve výzkumu Duffka (2020) uváděli, že v souvislosti s exekucemi nebyli motivováni hledat legální příjem, ze kterého by získávali pouze menší část, naopak vyhledávali nelegální příležitosti k přivýdělku či je kombinovali. Matoušek a Vrabcová (2014) poukazují na vliv špatné finanční situace na vztahy s rodinou, pokud se propuštěný vrací do společné domácnosti rodiny, jeho dluhová zátěž dopadá na rodinný rozpočet a mimo jiné může vést i ke ztrátě bydlení.

Zaměstnání úzce souvisí s finančním zajištěním, Visherová a Travis (2003) poukazují na nutnost stabilního zaměstnání pro začlenění do společnosti, předpokládají, že neposkytuje pouze zdroj financí, ale také je prostředkem zapojení do společnosti, smysluplným využitím času a dodává pocit sounáležitosti. V případě zaměstnání se osoby propuštěné z VTOS stýkají s mnoha bariérami, v důsledku pobytu ve vězení může docházet k oslabení pracovních návyků, ztrátě pracovních dovedností v období nečinnosti, potížím s přijímáním autorit a ztrátě řádu v souvislosti s každodenními činnostmi (Visher, Travis, 2003, Duffek, 2020, Zhřivalová a kol., 2019). Při hledání zaměstnání naráží osoby propuštěné z VTOS také na diskriminaci na základě zápisu v Rejstříku trestů (Mertl, Bareš,

2018). To potvrzuje také Duffek (2020), z jeho výzkumu vyplynulo, že zápis snižoval šance na získání legálního zaměstnání, zároveň představoval omezení ve výběru, respondenti ve výzkumu uvedly, že v situaci, kdy byla uvedena povinnost předložit záznam z rejstříku o zaměstnání nežádali v souvislosti s předchozí negativní zkušeností³.

Šíře možností je dále omezena v souvislosti s narušeným sociálním kapitálem, který utrpěl dobou strávenou ve VTOS (Mertl, Bareš, 2018), dle Visherové a Travise (2003) méně propuštěných nachází zaměstnání po vlastní ose, nejčastěji se obrací o pomoc na rodinu, kamarády či bývalé zaměstnavatele. Podle výzkumu Duffka (2020) je výběr zaměstnání dále omezen kvůli výpadku v pracovní historii a nízké úrovni dosaženého vzdělání, takové vlastnosti snižují konkurenceschopnost osob na trhu práce. V souvislosti s udržení zaměstnání pak propuštění naráží na špatnou pracovní disciplínu, absenci standartního bydlení a problémy spojené se závislostí na návykových látkách (s aktuálním užíváním či dopady dlouhodobého užívání) (Duffek, 2020, Visher, Travis, 2003).

Na základě prostudované literatury je začlenění po propuštění z výkonu trestu v dimenzi finančního zajištění a zaměstnání definováno jako takový stav, kdy je propuštěná osoba finančně samostatná, prostřednictvím: stabilního příjmu ze zaměstnání, čerpáním podpory ze SSZ, podpory blízkých, nebo jiného legálního příjmu či kombinace dříve uvedeného. Stabilní zaměstnání dále posiluje míru sociálního začlenění pocitem zapojení, sounáležitosti a smysluplným využitím času. Participace v této dimenzi začleňování je dále podmíněna nasazením řešit své dluhové pohledávky.

Bydlení

Autoři (Mareš, Sirovátka, 2008, Visher, Travis, 2003, Harper, Chitty, 2009) se shodují, že stabilní bydlení je zásadní pro úspěšné začlenění. Z výzkumu Duffka (2020) vyplývá, že zisk ubytování bývá hlavní prioritou po opuštění věznice, pokud osoby po VTOS nemají bydlení zařízené prostřednictvím sociálních vazeb (rodina, přátelé, partner/partnerka), často se uchylují do substandardních forem bydlení (azylový dům,

³ Podle výzkumu společnosti LMC z roku 2015 z 241 zaměstnavatelů v ČR uvedlo 55 %, že nezaměstnávají osoby se záznamem v Rejstříku trestů a 68 % požadovalo při náboru výpis z Rejstříku (LMC, 2015, podle: Duffek, 2020, 23). Naopak v případě nelegálních způsobů přivýdělnku nebývá vyžadován výpis z Rejstříku trestů a zároveň je práce často flexibilnější než standartní nízkokvalifikované práce (Duffek, 2020; 23).

ubytovna). Některé typy substandardního bydlení mohou vytvářet podobné prostředí tomu vězeňskému, častěji jsou zde ubytovány osoby s kriminální minulostí a se špatnými návyky. Z výzkumů autorů (Glumbíková, Gojová, 2016, Duffek, 2020) vyplývá, že v případě dlouhodobého pobytu v takovém bydlení se snižuje šance na integraci. Nicméně komerční bydlení může být pro osoby propuštěné z VTOS finančně nedosažitelné a kvůli společenskému stigma také těžko sehnatelné (Přádová, 2019). Visheřová a Travis (2003) dále poukazují, že v případě bydlení není důležitá pouze jeho forma ale také subjektivní spokojenost s konkrétním bydlením.

Jestliže v důsledku trestu došlo k přerhání vazeb s rodinou, ztráty příjmu pro udržení původního bydlení, nebo již před nástupem do trestu osoba nedisponovala stálým bydlením je podle Průdkové a Novotného (2008) a Matouška a Vrabcové (2014) ohrožena bezdomovectvím, u takových osob poukazují také na vyšší riziko páchání trestné činnosti. Stálé a vhodné bydlení přitom Harper a Chitty (2009) považují za podstatné pro naplňování potřeb v dalších oblastech, jako např. udržení stálého zaměstnání a každodenní hygiena. Stejně tak Průdková a Novotný považují absenci bydlení a přímý přechod z vězení na ulici za kritický v souvislosti se začleňováním po VTOS, na ulici se osoby dostávají do sociálně patologického prostředí, zvyšuje se riziko recidivy a prohlubuje se sociální vyloučení. (Průdková, Novotný, 2008)

Na základě prostudované literatury je začlenění po propuštění z výkonu trestu v dimenzi bydlení definováno jako takový stav, kdy osoba disponuje vhodným stabilním bydlením, jehož náklady je schopna pravidelně hradit a je s ním spokojena. Formy substandardního bydlení jsou z dlouhodobého hlediska nedostatečné pro stabilní a udržitelné začlenění do společnosti, ukončení kriminální kariéry, vymanění se ze závislosti na návykových látkách a předcházení jiným deviantním projevům, nicméně jako dočasné přechodné bydlení mohou být pro začlenění dostačující. Pokud je osoba v dimenzi bydlení začleněna má to pozitivní dopad na proces začleňování i v ostatních dimenzích.

Zdraví

Výzkumy upozorňují na špatný zdravotní stav, který potkává osoby ve VTOS i po jejich propuštění (Průdková, Novotný, 2008, Vágnerová, 2008), přechod na svobodu je obecně psychicky náročné období. Propuštění mohou čelit dalším komplikacím v souvislosti s absencí praktického lékaře (Průdková, Novotný, 2008) a nedodržováním požadované léčby (Novotný, Zapletal, 2008). Potíže v oblasti psychického a fyzického zdraví výrazně

komplikují přístup k finančním zdrojům, resp. k zaměstnání, čímž tvoří další bariéry při začleňování. Psychické potíže, které jsou ve VTOS častější, než ty fyzické mohou významně ztěžovat proces sociálního začleňování. Ženy ve vězení se navíc častěji setkávají s psychickými problémy (jako např. posttraumatická stresová porucha, deprese, úzkost atd.) než muži, často mají původ ve zkušenosti se sexuálním a fyzickým zneužíváním, psychické obtíže většinou přetrvávají i po propuštění z vězení (UNODC, 2018). Významnou roli hraje také zkušenost s omamnými a návykovými látkami, odstup od konzumace návykových látek je v začleňování významný (Novotný, Zapletal, 2008)

Na základě prostudované literatury je začlenění po propuštění z výkonu trestu v dimenzi zdraví definováno jako takový stav, kdy je osoba na základě zdravotní kondice schopna aktivně participovat v dalších oblastech sociálního začleňování, je psychicky a fyzicky zdatná a dodržuje léčebné postupy, které jí byly předepsané a je pod pravidelným dohledem praktického lékaře. Takový stav poskytuje stabilitu a pomáhá při vyrovnávání se s problémy, které přechod na svobodu a začleňování po VTOS provází.

Zájmy a plány

Při opuštění vězení si osoby často vytvářejí představy a plány o novém „lepší“ životě (Nelson, Deess, Allen, 1999). Ovšem po opuštění věznice se často střetávají s realitou, kdy se jejich plány, sny a představy mění. Dlouhodobá izolace a režimní způsob života je zcela odlišný, než život v „běžné“ společnosti. Podle Karabce (2010) může adaptaci na život po propuštění a realizaci předešlých plánů komplikovat ztráta schopnosti se rozhodovat a činit na základě vlastní iniciativy, ke které došlo v souvislosti s adaptací na vězeňské prostředí. Po propuštění může nastat tzv. šok ze svobody (Černíková a kol., 2008, Karabec, 2010). Ten může vést také ke snaze vynahradiť si ztracený čas ve vězení, prostřednictvím aktivit, které byly ve vězení nepřístupné, jako např. sexuální aktivity, konzumace alkoholu či jiných návykových látek (Černíková a kol., 2008). Takové chování pak přináší rizika návratu k trestné činnosti a snižuje šance na začlenění (Vágnerová, 2008).

Pro úspěšné začlenění je potřeba, aby osoby propuštěné z VTOS disponovaly kompetencemi k naplnění svých plánů (UNODC, 2018) a byly schopny změnit své postoje (Visher, Travis, 2003, Harper, Chitty, 2009). Takoví jedinci jsou pak podle Černíkové a kol. (2008) otevření novým způsobům života, přijímají svou odpovědnost za provedené činy a jim odpovídající trest, díky sebereflexi jsou schopni požádat o pomoc, kterou při začleňování potřebují. Novotný a Zapletal (2008) dále poukazují na význam pozitivních volnočasových

aktivit, které přispívají k úspěšnému začlenění a plány, které podporují motivaci při začleňování.

Na základě prostudované literatury je začlenění po propuštění z výkonu trestu v dimenzi zájmů a plánů definováno jako takový stav, kdy je osoba schopna realizovat vytyčené plány, měnit je na základě své situace a vyplňovat svůj volný čas aktivitami v souladu se zákonem. Ve VTOS byla schopna změnit své postoje a přijmout odpovědnost za spáchané činy.

Interakce a rodinné vztahy

V důsledku izolace ve VTOS jsou často narušeny rodinné, partnerské či přátelské vztahy odsouzené osoby. Přitom obnovení závazku k rodinným rolím může být zásadní pro rozvoj prosociálního chování, zanechání trestné činnosti a sociálního zázemí, přijímání a naplňování rolí jako např. manžel/manželka, rodič či syn/dcera jsou podpůrným faktorem při resocializaci (Visher, Travis, 2003, Matoušek, 2013, podle: Matoušek, Vrabcová, 2014), samozřejmě pouze za předpokladu, že se v rodině nebo mezi partnery nevyskytují sociálně patologické jevy (Novotný, Zapletal, 2008).

Osoba, která má vazbu na rodinu, má výrazně vyšší potenciál k začlenění do společnosti (Visher, Travis, 2003; 101). Podle výzkumu Duffka (2020) jsou funkční sociální vazby celkově pozitivním faktorem z hlediska interakce ve společnosti, při přechodu z vězení na svobodu, rodina, partneři či přátelé mohou být nápomocni s pochopením fungování současné společnosti, návratem do reálného života a jsou oporou a zdrojem informací při zajišťování základních potřeb, absence, ztráta nebo naopak existence nevhodných sociálních vazeb (na osoby deviantní) může vytvářet bariéry při začleňování ve všech dimenzích. Hirschi považuje silné sociální vazby za prostředek kontroly, která vede propuštěné osoby k dodržování formálních zákonů a pravidel (Hirschi, 1969, podle: Costello, Laub, 2020). Péče o dítě může být také motivačním faktorem, kdy typicky matky po VTOS usilují o stabilizaci života a navrácení dítěte do péče (Duffek, 2020)

Na základě prostudované literatury je začlenění po propuštění z výkonu trestu v dimenzi interakcí a rodinných vztahů definováno jako stav, kdy je osoba schopna naplňovat svou roli v rodině (pokud to situace umožňuje), navazuje sociálně konformní vazby a podařilo se ji navázat zprerhané vztahy.

Komunita

Podle autorů zabývajících se sociální ekologií hraje prostředí a komunita, do které se člověk vrací významnou roli při resocializaci po VTOS (Mears et al., 2008). Podle Davidové et al. (2010) může návrat do známého prostředí, ve kterém má osoba vazby na místní komunitu ulehčit proces začleňování, vlivem odloučení po dobu pobytu ve vězení však může dojít k narušení takové vazby.

Nicméně komunita, které byla osoba před nástupem do VTOS součástí může být riziková z hlediska výskytu patologických či kriminálních jevů. Z výzkumu Hasmanové a kol. (2008) vyplývá, že osoby vracející se na svobodu pocítují obavy spojené s návratem do „závadného“ prostředí. Návrat do původního místa bydliště (komunity) může být také rizikovým faktorem při začleňování, hrozí obnovení kontaktu s patologickým prostředím a návrat ke kriminální či jiné rizikové činnosti (Duffek, 2020). Stejně tak dlouhodobý pobyt v substandardních formách bydlení může být pro začleňování rizikový, protože se zde kumulují osoby s kriminální historií či patologickými projevy chování (Duffek, 2020).

Při začleňování do společnosti je důležitá angažovanost. Osoby, které se aktivně zapojují do společensky prospěšných aktivit mají vyšší šanci na začlenění, snižuje se u nich výskyt deviantních projevů (Munková, 2001). Proces začleňování je ale oboustranný (Hájková, 2005), tudíž nespočívá pouze na angažovanosti jednotlivce, ale také na otevřenosti společnosti k jeho přijetí. Osoby propuštěné z VTOS se setkávají s tzv. stigmatizací, podle Mertla a Bareše (2018) většinová společnost předpokládá, že osoby s kriminální historií budou v takovém jednání pokračovat. Ačkoliv není historie výkonu trestu něco, co by bylo u člověka očividné na první pohled v případě komunity se šíří taková informace velice rychle a v kontextu České republiky je identifikace možná prostřednictvím výpisu z Rejstříku trestů, na základě výpisů tak dochází k diskriminaci např. na trhu práce (viz výše).

Reakce jednotlivců na stigmatizaci v komunitě, ve které žijí je různá, někteří mohou reagovat tak, že přijmou roli, která je jim společností přisuzována a začnou se vnímat jako deviantní a nenapravitelní, což není v souladu s procesem sociálního začlenění (Lemert, 1951, podle: Munková, 2001). Podle Goffmana (1991) je nutné, aby se stigmatizovaná osoba vyrovnala s jí přisouzenou tzv. narušenou identitou a naučila se s ní pracovat, aby mohla dále v komunitě participovat a byla uznána za člena komunity.

Na základě prostudované literatury je začlenění po propuštění z výkonu trestu v dimenzi komunity definováno jako stav, kdy se osoba sama považuje za součást komunity, je angažovaná, zapojuje se do veřejného života, je v kontaktu s prostředím, ve kterém se nachází a nepocítuje z její strany stigma.

Následující tabulka poskytuje shrnutí definovaného stavu začlenění v jednotlivých dimenzích po propuštění z VTOS. Pro každou dimenzi jsou uvedeny indikátory optimálního stavu začlenění, které zároveň reflektují normativní aspekt potřeb při začleňování po propuštění z VTOS. Při výzkumu jsem vycházela z definovaných stavů v jednotlivých dimenzích, při rozhovorech jsem se zaměřovala na to, zda se jednotlivým respondentkám dařilo indikátory naplňovat, jakým způsobem a na jaké bariéry při tom narážely. Při identifikaci potřeb jsem poměřovala stav respondentek se stavem výše definovaným, který jsem považovala za stav optimálního sociálního začlenění.

Tabulka 1 - Shrnutí stavu sociálního začlenění v jednotlivých dimenzích

Oblast	Stav začlenění	Zdroje
Finanční zajištění a zaměstnání	<ul style="list-style-type: none"> ○ stabilní finanční zajištění (mzda/plat, podpora ze SSZ, podpora od blízkých) ○ dlouhodobé stabilní zaměstnání (pokud to zdravotní a sociální stav dovoluje) 	(Zdražilová, 2012), (Hasmanová a kol., 2008), (Hendrych, 2020), (Matoušek, Vrabcová, 2014), (Mertl, Bareš, 2018), (Duffek, 2020), (Hála, 2006), (Visher, Travis, 2003)
Bydlení	<ul style="list-style-type: none"> ○ vhodné stabilní bydlení ○ schopnost hradit náklady na bydlení ○ subjektivní spokojenost s formou bydlení ○ substandardní forma bydlení pouze přechodně ne dlouhodobě 	(Mareš, Sirovátka, 2008), (Visher, Travis, 2003), (Harper, Chitty, 2009), (Duffek, 2020), (Glumbíková, Gojová, 2016), (Hanková, 2016), (Přádová, 2019)
Zdraví	<ul style="list-style-type: none"> ○ dobrý zdravotní stav umožňující angažovanost v ostatních oblastech ○ dodržování léčebných postupů a navštěvování praktického lékaře 	(Prudká, Novotný, 2008), (Matoušek, Vrabcová, 2014), (Vágnerová, 2008), (UNODC, 2018), (Novotný, Zapletal, 2008)
Zájmy a plány	<ul style="list-style-type: none"> ○ změna postojů (motivace žít život v souladu se zákonem) ○ pozitivní zájmy a volnočasové aktivity v souladu se zákonem 	(Karabec, 2010), (Nelson, Deess, Allen, 1999), (Černíková a kol., 2008), (Vágnerová, 2008), (Visher, Travis, 2003), (Harper, Chitty, 2009), (Novotný, Zapletal, 2008)
Interakce a rodinné vztahy	<ul style="list-style-type: none"> ○ naplňování role v rodině ○ schopnost navazovat sociálně konformní vazby ○ absence vazeb na deviantní prostředí 	(Visher, Travis, 2003), (Matoušek, Vrabcová, 2014), (Duffek, 2020), (Costello, Laub, 2020), (Mertl, Bareš, 2018), (Novotný, Zapletal, 2008)
Komunita	<ul style="list-style-type: none"> ○ angažování ve společnosti ○ vnímání sebe jako součást komunity ○ kontakt s bezprostředním okolím (komunitou) ○ absence stigma 	(Mears et al., 2008), (Munková, 2001), (Hasmanová, 2008), (Davidová et al., 2010), (Hájková, 2005), (Bareš, Mertl, 2016)

(zdroj: vytvořila autorka)

2. Resocializace v systému penitenciární a postpenitenciární péče

V této kapitole se diplomová práce věnuje systému penitenciární a postpenitenciární péče a jejich kontextu v souvislosti s procesem resocializace. Nejprve jsou představeny negativní dopady, které má VTOS na pachatele trestné činnosti a následně zhruba systém penitenciární péče, který má na tyto dopady reagovat a zajišťovat resocializační funkci trestu. Dále je podrobněji vylíčen postup přípravy osob ve VTOS na jejich propuštění a přechod zpět na svobodu. Nakonec se kapitola věnuje systému postpenitenciární péče a jeho členění z hlediska širě poskytované péče. Podle Visherové a Travise (2003) je státní politika, resp. nastavení systému péče jednou z dimenzí prostřednictvím, které se osoby propuštěné z VTOS začleňují do společnosti, proto je tato kapitola důležitou součástí mé diplomové práce.

2.1 NEGATIVNÍ DOPADY VTOS

Osoba, která přichází do vězení je vytrhnuta z života ve společnosti, ve které si osvojila určité mechanismy a každodenní způsob života. Goffman (1991) se ve své teorii totálních institucí zabýval dopady pobytu ve vězení na člověka a popsal procesy, kterými ho formuje a omezuje. Podle teorie totálních institucí je osoba, která přichází do vězení vytrhnuta z života ve společnosti, ve které si osvojila určité mechanismy a každodenní způsob života. Po vstupu do vězení nedochází k plynulému navázání na způsob života, jak fungoval předtím tedy „venku“ (ve společnosti mimo vězení), systém totálních institucí jednotlivce zásadním způsobem omezuje a přisuzuje jim roli vězně, která je po dobu výkonu trestu neodlučitelná. Goffman to označuje za proces **mortifikace** (umrtvování) identity, důsledkem umrtvování se ztrácí naučené vzorce chování a přisvojují se formální a neformální pravidla života ve vězení. Cílem tohoto přístupu k jednotlivcům je podle Goffmana zpracovat jedince tak, aby s nimi režim a byrokracie vězení mohli „lépe“ zacházet.

Proces adaptace na vězeňské prostředí se ustálil pod pojmem **prizonizace**, jedná se o přizpůsobení jedince na podmínky života ve vězení, které může mít následně negativní vliv na resocializaci odsouzených. Podle Černíkové a kol. lze prizonizaci chápat jako proces adaptace složený ze dvou složek (1) *institucionalizace* – vězeň se podřizuje fungování

instituce, ztrácí schopnost se samostatně rozhodovat a iniciovat a je začleněn do režimu, (2) *ideologizace* – vězeň se identifikuje s minoritní skupinou, přijímá, normy hodnoty, postoje a názory, které společnost vězňů považuje za správné. Může docházet také k předávání kriminálních zkušeností a rozšiřování patologického chování. Nicméně podle Černíkové a kol. (2008) je ideologizace méně častým jevem, někteří odsouzení se od „vězeňských“ norem distancují či pouze předstírají ztotožnění, aby předcházeli nepříjemným konfrontacím.

Osoby při pobytu ve vězení prožívají tzv. **druhý život**, který z hlediska jeho charakteru je v rozporu s resocializační funkcí trestu (Kopp, 2004, Černíková a kol., 2008), takovým životem se myslí asociální a antisociální aktivity (napadání, okrádání, sexuální obtěžování atd.), dodržování vězeňské hierarchie, negativní projevy chování a obranné reakce (Kopp, 2004). Druhý život probíhá především v neviditelných a nekontrolovaných časových i místních prostorech věznice, proto je podle Černíkové a kol. (2008) ze strany zaměstnanců věznice obtížné těmto projevům zabránit a z důvodů hromadného ubytování se vyskytuje ve všech českých věznicích.

Z výše uvedeného vyplývá, že pobyt ve vězení má významný vliv na život vězňů. Osoby ve VTOS jsou nuceny podvolit se systému fungování totálních institucí, který klade nároky na jejich adaptaci na vězeňské prostředí. Důsledky takové adaptace mohou mít vliv na jejich resocializaci a ovlivnit tak adaptaci na život ve společnosti po propuštění z VTOS.

2.3 PENITENCIÁRNÍ PÉČE A RESOCIALIZACE VE VTOS

Výše uvedeným negativním dopadům a projevům se snaží předcházet a zabránit penitenciární péče, na základě její výchovné a korektivní funkce má vést k nápravě odsouzeného a přípravě na život po propuštění. Resocializační působení má provázet celý trest, proto probíhá výkon trestu diferencovaně. (1) Vnější diferenciací zajišťuje, aby bylo možné oddělovat osoby na základě závažnosti trestného činu, což má zabránit působnosti kriminogenních faktorů, které by negativně ovlivňovaly pachatele méně závažných trestných činů (viz ideologizace a druhý život). Odsouzení jsou tak na základě rozhodnutí soudu umístěni buď do věznice s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou (zákon č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb.).

(2) Vnitřní diferenciacie je dále rozložena mezi kompetence GRVS a jednotlivých vězeňských zařízení, při umísťování odsouzených na konkrétní oddíl se přihlíží k: pohlaví, věku, zdravotnímu stavu, výskytu recidivy, charakteru trestné činnosti, psychické a fyzické způsobilosti, specifikaci uloženého trestu a způsobilosti k práci (§ 7 zákon č. 169/1999 Sb.) O umístění je rozhodnuto na základě Souhrnné analýzy rizik a potřeb odsouzených (SARPO), cílem této metody je vyhodnotit míru rizika opakovaného selhání odsouzené osoby. Na jejím základě je vybrán či přehodnocen stupeň zabezpečení (oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení), do kterého bude osoba, která byla situována do věznice s ostrahou umístěna (§6a vyhlášky č. 345/1999 Sb.). Vnitřní diferenciacie je dále zajišťována systémem přístupných skupin vnitřní diferenciacie (PSVD), který má motivovat odsouzené k plnění programu zacházení a chovat se v souladu s pravidly vězeňského zařízení, původně je o PSVD rozhodnuto na základě SARPO a dále se odvíjí od vyhodnocování programu zacházení (§ 6,7, vyhláška č. 345/1999 Sb.)

Na základě SARPO je odsouzeným stanoven program zacházení, který má představovat hlavní nástroj resocializace odsouzených při VTOS. Program zacházení se stanoví pro jednotlivé odsouzené individuálně a v průběhu VTOS je pravidelně vyhodnocován a upravován tak, aby reflektoval individuální potřeby odsouzených. Součástí stanoveného programu je formulace cíle resocializace u konkrétní osoby a stanovení metod zacházení, které mají k dosažení cíle směřovat, dále je zde určen způsob pracovního či vzdělávacího zařazení, účasti na pracovní terapii, popř. dalších činností (Zákon č. 169/1999). Jsou uplatňovány také standardizované programy, které jsou vytvořeny pro konkrétní skupiny odsouzených, které vyžadují vyšší působení v souvislosti s ochranou společnosti. Typicky se jedná o osoby s vyššími kriminogenními riziky nebo naopak o osoby, které projevují vysokou šanci na resocializaci. Mezi poskytované standardizované programy patří např.: Program 3Z, který se zaměřuje na recidivisty, dále GREPP 1 určen pro pachatele násilné činnosti na dětech či Program PARDON cílený na pachatele dopravních nehod a mnoho dalších, které byly odzkoušeny, aprobovány a implementovány do praxe podle Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 35/2011 (Marešová a kol., 2016).

Po celou dobu VTOS pracuje s odsouzenými tým odborných zaměstnanců VSČR: vedoucí oddělení výkonu trestu (popř. vazby a trestu), psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel (popř. další zaměstnanci VS, které vybírá ředitel) (§ 2 odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Z výše uvedeného vyplývá, že penitenciární péče využívá vnější a vnitřní diferenciaci v kombinaci s uplatňováním programů zacházení a působením odborných zaměstnanců VSČR, aby zajistila výchovnou a korektivní funkci trestu. Cílem takového působení je resocializace odsouzených a příprava na proces začleňování po propuštění z VTOS zpět do společnosti.

2.4 PŘÍPRAVA NA PROPUŠTĚNÍ Z VTOS

Přechod z vězení na svobodu je pro odsouzené osoby náročný, a podle Černíkové a kol. (2008) nestačí osobní nasazení žít v souladu s morálkou a zákonem, ale je potřeba, aby odsouzení, kteří byli izolovaní od společnosti, prošli náležitou přípravou na požadavky života ve společnosti. Věznice mají podle zákona o VTOS „*vytvářet předpoklady k tomu, aby odsouzení mohli po propuštění z výkonu trestu plynule přejít do soběstačného života v souladu se zákonem. Přitom úzce spolupracují s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, zejména jim poskytují včas potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzeným.*“ (§ 75 zákona č. 169/1999 Sb.) Příprava má v praxi probíhat dvěma způsoby: (1) přemístěním na výstupní oddíl nebo (2) výstupním zacházením v rámci standardního oddílu (§ 12, § 36a, odst. 4. vyhlášky č. 345/1999 Sb.)

Zřízení výstupního oddílu je závislé na podmínkách dané věznice, podle Valeše (2008) je zřizován častěji pro střední a vysoký stupeň zabezpečení. Na výstupní oddíl jsou zařazovány osoby, kterým byl soudem uložen trest delší než 3 roky nebo je potřeba jim pomoci při vytváření příznivých podmínek pro plynulé začlenění po propuštění z VTOS (§ 74 zákon č. 169/1999 Sb.). Motejl a kol. (2010) poukazují na problematický aspekt zařazování, kdy ve věznicích probíhá na základě zásluhovosti. Zařazení na výstupní oddíl se tak nedostává všem osobám, které na něj ze zákona mají nárok.

Přemístění na výstupní oddíl probíhá z pravidla šest měsíců před očekávaným skončením trestu (pevný výstup či předpokládaný termín podmíněného propuštění), činí tak ředitel na návrh odborných zaměstnanců věznice (§ 12 vyhláška č. 345/1999). Program zacházení je po přemístění osoby aktualizován a zaměřuje se na „*přípravu na soběstačný život v souladu se zákonem*“ (§ 74 zákon č. 169/1999).

Fungování výstupního oddílu si dále upravuje věznice v rámci vnitřního řádu. Nicméně charakter aktivit je zde totožný, cílem je připravit osobu na život „venku“,

odstranit potenciální bariéry, které by bránily začlenění, a naopak vytvářet příležitosti, které plynulý přechod na svobodu ulehčí (Valeš, 2008). V případě sebeobslužných aktivit se jedná o různé domácí práce (vaření, praní, uklízení), např. pokud to umožňují podmínky oddělení, odsouzené si mohou připravovat pokrmy z potravin, které jim dodá věznice (§ 16 odst. 2 zákon č. 169/1999 Sb.). Celkově je na výstupním oddílu volnější režim a větší prostor z hlediska ubytování (Motejl a kol., 2010), odsouzení zde mohou nosit vlastní oděv a obuv (§ 90b vyhláška č. 345/1999 Sb.).

V případě, že odsouzená osoba nebyla zařazena na výstupní oddíl, nesplňovala kritéria pro zařazení nebo věznice nedisponuje kapacitou na zařazení dané osoby, má nejméně 3 měsíce před propuštěním v rámci programu zacházení zařazeno výstupní zacházení, jehož aktivity směřují k přípravě na soběstačný život v souladu se zákonem (§ 41 odst. 4 zákon č. 169/1999 Sb.). Jednotlivé aktivity by měly obsahově odpovídat těm, které probíhají na výstupním oddíle. V porovnání s výstupním zacházením je na výstupním oddíle větší důraz na extramurální aktivity, které mají podpořit kontakt s vnějším světem a pomoci obnovit a udržovat vazby na rodinu (Valeš, 2008; 52). Všichni odsouzení, pokud splňují podmínky dle § 57 odst. 8 vyhlášky č. 345/1999 Sb., mohou na základě odměny opouštět areál věznice v rámci vycházek, přerušením výkonu trestu (až 20 dní na kalendářní rok), či opuštěním věznice v souvislosti s programem zacházení. V rámci programu zacházení mohou navštěvovat také instituce, které poskytují návaznou pomoc po propuštění z výkonu (např. Úřad práce, PMS, neziskové organizace, sociální kurátor ad.). Pokud to situace osoby umožňuje je stále kladen důraz na pracovní zařazení, autoři se shodují, že pracovní návyky jsou důležité při přechodu na svobodu (Mertl, Bareš, 2018, Hasmanová a kol., 2008, Bělíková, 2013).

Osoba odsouzená k výkonu trestu odnětí svobody může být propuštěna buď podmíněně nebo na pevný termín, popř. může dojít k přerušení či upuštění od výkonu trestu (§ 73, § 73a zákon č. 169/1999 Sb.). Propuštění na pevný termín je standartním ukončením trestu, kdy uplynula doba odnětí svobody stanovená soudem a osoba je propuštěna v termín naplnění trestu. Podmíněné propuštění probíhá na základě rozhodnutí soudu, který postupuje v reakci na návrh odsouzeného (pouze prostřednictvím věznice), státního zástupce, ředitele příslušné věznice nebo sdružení občanů, popř. bez návrhu ve veřejném zasedání (§ 331 zákon č. 141/1961 Sb.). Trestní zákoník (zákon č. 40/2009) stanoví v § 88 lhůty výkonu trestu, po kterých může odsouzený žádat o podmíněné propuštění.

Při opouštění věznice jsou propuštěné osobě navraceny všechny věci, se kterými přišla do výkonu trestu a peníze, kterými disponuje na účtu vedeném věznicí. Pokud finanční obnos nedosahuje výše, než je předpokládaná cena jízdného do místa bydliště a výše stravného na jeden den v době propuštění⁴ je možné mu poskytnout příspěvek nejvýše 2 500,- (§ 7 odst. 6 vyhláška č. 10/2000).

V této podkapitole byly představeny možnosti přípravy na propuštění z VTOS, které dle výše uvedeného probíhají buď v rámci výstupního oddílu nebo prostřednictvím zařazení výstupního zacházení do programu zacházení v rámci standartního oddílu. Z výše uvedeného vyplývá, že příprava se může lišit a fungování a zařazování na výstupní oddíly nemusí být samozřejmostí i v případě, kdy osoba splňuje zákonem stanovené podmínky. Nakonec byly představeny způsoby ukončení VTOS, které mohou dále souviset s typem navazující postpenitenciární péče, která je rozebírána v následující podkapitole.

2.5 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Jak již bylo výše zmiňováno přechod z vězení na svobodu je náročný pro každého, dlouhodobá izolace a režimní způsob života je zcela odlišný než život na svobodě. Bezprostřední období po propuštění je zároveň nejvíce kritické ve vztahu k vzniku recidivy, autoři (Černíková a kol., 2008, Davidová et al., 2010, Motejl a kol., 2010) se všeobecně shodují že podpora v prvních dnech je krucióální, poskytnutím zdrojů, přístřeší, informací, pracovních příležitosti a propojením s komunitou lze předcházet páchání trestné činnosti.

Postpenitenciární péče má navazovat na VTOS, pro naplnění cílů takové péče je podstatné, aby z vězení přicházela osoba motivovaná a otevřená nápravě (Černíková a kol., 2008). Zároveň předpokladem pro pozitivní působení postpenitenciární péče je kontinuální navázání na penitenciární péči, spolupráce mezi zapojenými subjekty při péči o klienta a komplexní působení ve všech dimenzích sociálního začleňování (Rychlá in Hasmanová, 2008). Nicméně současný systém má své nedostatky, které jsou způsobené jeho

⁴ V případě osob, které jsou pracovně nezařaditelné byl do roku 2014 nárok na sociální kapesné, kdy i v takovém případě mohli odsouzení, kteří nemají žádné sociální vazby disponovat financemi, nicméně novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 276/2013 Sb. bylo sociální kapesné zrušeno a nahrazeno balíčkem, který je poskytován jedenkrát v měsíci a obsahuje základní věci osobní potřeby (§ 16 odst. 8 zákona č. 169/1999 Sb.)

roztříštěností mezi jednotlivé rezorty a aktéry (Nedvědický, 2021), dále neexistuje konkrétní legislativa, která by jasně stanovila působnost postpenitenciární péče (Rychlá, 2008; 63, Nedvědický, 2021). Vychází pouze ze zákona o sociálních službách č. 108/2006, kde ji můžeme zařadit do § 70, který popisuje sociální rehabilitaci (terénní, ambulantní či pobytová služba) a § 37, který zahrnuje sociální poradenství, kdy součástí odborného sociálního poradenství je „*sociální práce s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností*“ (§ 37 odst. 3 zákona č. 108/2006). Z hlediska strategických materiálů lze hovořit o Koncepti vězeňství do roku 2025, která postpenitenciární péči věnuje jednu kapitolu, jinak se metodické příručky omezují pouze na působnost jednotlivých profesí (Davidová et al., 2010, Gojová, 2007, Probační a mediační služba, 2021).

Účelem postpenitenciární péče je podílet se na začleňování člověka do společnosti, ze které byl vytržen odsouzením k odnětí svobody na základě spáchané trestné činnosti a umístěn do výkonu trestu (Černíková a kol., 2008). *“V rámci působnosti postpenitenciární péče je odsouzeným poskytována:*

- *pomoc při hledání pracovního zařazení;*
- *pomoc při zprostředkování ubytování;*
- *finanční podpora;*
- *pomoc při začlenění se do sociálního prostředí;*
- *Sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně právních.*” (Černíková a kol., 2008; 214)

Postpenitenciární péči můžeme dělit dle šíře poskytované sociální péče. V nejužším smyslu chápání se jedná o sociální pomoc, která je poskytována na bázi dobrovolnosti po ukončení VTOS, typicky poskytována sociálním kurátorem či neziskovým sektorem. V širším pojetí se k dobrovolné péči přidává také tzv. nucená, kdy je osobě po propuštění z VTOS soudně nařízena, typicky je ukládána při podmíněném propuštění (tzv. parole) či v případě ambulantního ochranného léčení. V nejširším pojetí rozumí literatura tzv. kontinuální sociální péči, která je poskytována dobrovolně a bezplatně všem pachatelům trestné činnosti, po celou dobu trvání trestního řízení, tedy od vzetí do vazby po propuštění na svobodu ale také odsouzeným mimo TOS. (Černíková a kol., 2008)

2.5.1 Subjekty poskytující penitenciární péči

Sociální kurátor

Je specializovaný sociální pracovník působící na odboru sociálních věcí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. V gesci sociálního kurátora je zajišťovat sociální, poradenskou a psychickou pomoc osobám po VTOS, upevňovat v nich návyky každodenního života a pomoci jim s řešením náročných životních situací. *“Sociální kurátor zejména:*

- *poskytuje pomoc při řešení nejaktuálnějších problémů, které nastaly v souvislosti s propuštěním z výkonu trestu,*
- *řeší pro klienta náročné životní situace – bytovou situaci, zprostředkovává kontakty s úřadem práce a zaměstnavateli, spolupracuje při navazování vztahů s rodinou nebo příbuznými,*
- *jedná s orgány obcí a zdravotnickými a ostatními institucemi, s nestátními organizacemi a církvemi, právníckými a psychologickými poradnami...*
- *poskytuje klientovi psychosociální podporu,*
- *doprovází klienta, poskytuje mu asistenční služby, zpětnou vazbu a podporu na místě, pomáhá vyjednávat.”* (Karabec a kol., 2004; 67)

Sociální kurátor má spolupracovat se sociálními pracovníky VSČR, ze zákona (§ 5, § 11 a § 13 vyhláška č. 345/1999 Sb.) musí být sociální kurátor informován o nástupu klienta do VTOS, o jeho přemístění a propuštění. Spolupráce má zajistit, aby byl kurátor informovaný o průběhu VTOS svého klienta, dokázal kontinuálně navázat v sociální práci s klientem, následně prohloubit integrativní funkci VTOS a pomáhal tak s odstraňováním resortismu, který při péči o odsouzené k VTOS vzniká (Černíková a kol., 2008).

Nestátní neziskové organizace

Dobrovolnou formu péče dále poskytují nestátní neziskové, charitativní či církevní organizace (spolky a sdružení), poskytují sociální služby, které směřují k integraci jedinců, jenž mají potíže se sociální adaptací a reintegrací. Mimo sociální poradenství poskytují také služby pomoci, které asistují s materiálním zajištěním šatstva, jídla či jiných zdrojů a sociální péči v oblastech osobní hygieny, ubytování, zdravotní péče a také resocializační (integrativní) programy. Konkrétní programy jsou většinou zaměřeny na užší oblasti, např.

řešení zadluženosti, kompetence pro orientaci na trhu práce, přičemž některé programy je možné absolvovat již v průběhu VTOS, kdy se odsouzení mohou zlepšovat např. v oblastech finanční gramotnosti, sociálních kompetencí, extramurálních vazbách či přípravě na výkon zaměstnání (Černíková a kol., 2008).

Probační služba

Soudem nařízená sociální péče se v ČR vyskytuje typicky ve formě nařízeného dohledu, který může nastat po podmíněném propuštění z VTOS (parole), podmíněném upuštění od potrestání, při náhradě vazby dohledem, obecně prospěšných pracích, trestu ve formě zákazu vstupu na sportovní či jiné společenské akce či po propuštění z ochranného léčení (§ 2 odst. 1c) zákon č. 257/2000 Sb.). Při uložení dohledu po podmíněném propuštění se předpokládá, že odsouzenému postačí k nápravě kratší trest, než mu byl původně prisouzen a předchází se tak delšímu vystavování potenciálním negativním efektům, které může odnětí svobody způsobovat. V České republice byl institut parole zaveden v roce 2002, dohled nad osobami zajišťuje Probační a mediační služba ČR, jejíž činnost je upravena zákonem č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě.

Smyslem probačního dohledu je sledování a kontrola pachatele, které mají vést k nápravě pachatele, zajistit ochranu společnosti a snižovat riziko další trestné činnosti. Pachatel pod dohledem probačního úředníka je povinen spolupracovat, plnit probační plán, který mu byl stanoven, docházet ve sjednaných lhůtách, informovat o místě bydliště, zaměstnání a zdrojích obživy a umožnit vstup úředníka do místa bydliště, ve kterém pachatel pobývá, popř. se podrobit testování na přítomnost návykových látek (zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník).

S probační službou mohou odsouzení navazovat spolupráci již v průběhu VTOS, prostřednictvím zaměstnanců VSČR podají podnět k zahájení spolupráce s PMS ČR. Pokud byl podnět podán nejpozději 4 měsíce před termínem podání žádosti o PP probační úředník zahájí spolupráci s odsouzeným, dojde k osobní schůzce ve vězení a následně na základě schůzky a spolupráce se zainteresovanými aktéry zpracuje podklad pro rozhodnutí soudu. Pokud taková spolupráce proběhne je v případě dohledu u této osoby již zpracováno vyhodnocení potřeb a rizik probačním úředníkem a je tak zajištěna větší plynulost výkonu dohledu na výkon trestu a soudce může blíže specifikovat podmínky podmíněného propuštění na základě podnětů probačního úředníka a uložit konkrétní povinnosti směřující k naplnění potřeb pro podmíněně propuštěnou osobu (Probační a mediační služba).

Úřad práce

Úřad práce, ačkoliv není typickým subjektem postpenitenciární péče, je také důležitým subjektem při začleňování po VTOS a spolupracuje s dalšími aktéry postpenitenciární péče. Osoby propuštěné z VTOS, které nemají předem zajištěné zaměstnání, by se měli bezprostředně přihlásit na ÚP jako uchazeči o zaměstnání. Přihlášením se zbaví závazku v ohledu na platbu zdravotního a sociálního pojištění a je jim poskytnuta poradenská a zprostředkovatelská služba při hledání zaměstnání. Mimo tyto služby mají také možnost čerpat dávky ze SSZ. Osobám propuštěným z VTOS je přímo určená dávka mimořádné okamžité pomoci, která dosahuje nejvýše 1 000 Kč a může být vyplácena opakovaně, přičemž v jednom kalendářním roce nesmí přesáhnout čtyřnásobek životního minima (tj. 18 480,-) (§ 2, odst. 6a) zákona č. 111/2006). Dávka je nenároková tudíž situaci posuzuje sociální pracovník ÚP, může přihlížet k doporučení sociálního kurátora (zpráva o životní situaci). Vyplnit a podepsat formulář by mělo být možné již ve VTOS, ovšem podat jej je možné až po propuštění, osobně či elektronicky (SPOT, 2020).

Dále mohou osoby po propuštění žádat o dávky, které na ně nejsou přímo zacílené z hlediska propuštění z VTOS, ale mají na ně ze zákona nárok, jako všichni občané České republiky. Typicky se jedná o příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, které jsou vypláceny na základě zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

V podkapitole *Postpenitenciární péče* byl zhruba představen systém fungování postpenitenciární péče, kdy účelem takové péče je pomoci osobám opouštějícím VTOS začlenit se do společnosti. Z výše uvedeného vyplývá, že postpenitenciární péče může být poskytována jak na bázi dobrovolnosti, tak přidělena jako povinnost na základě rozhodnutí soudu v případě PP. Postpenitenciární péče má mimo jiné zajistit plynulý přechod osob z VTOS do společnosti a pomoci jim se adaptovat na život ve společnosti a předejít vzniku recidivy. Úkolem jednotlivých subjektů postpenitenciární péče je pomoci řešit situaci osob po propuštění z VTOS a asistovat s naplňováním potřeb prostřednictvím poskytování sociálních služeb. Praktická část diplomové práce se zabývala tím, jak je současný systém postpenitenciární péče schopný naplňovat potřeby osob propuštěných z VTOS a reflektovala, jak funguje systém péče v praxi.

3. Praktická část

Praktická část diplomové práce je věnována samotnému výzkumu a jeho výsledkům. Nejprve jsou představeny výzkumné otázky a metodologie výzkumu. Dále se kapitola věnuje prezentaci výsledků kvalitativního šetření v oblasti potřeb osob opouštějících VTOS a pomoci ze strany aktérů penitenciární a postpenitenciární péče vzhledem k identifikovaným potřebám a bariérám. Následně jsou na základě výsledků výzkumu navržena opatření, která mají směřovat ke snížení recidivy v ČR.

3.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V úvodu mé diplomové práce jsem formulovala jednotlivé cíle, na které jsou navázány následující výzkumné otázky, které tak přesně vymezují účel a zaměření mého výzkumu. Na základě teorie sociálního začleňování jsou vymezeny dimenze, ve kterých by osoby odsouzené k VTOS měly naplňovat své potřeby, aby dosáhly resocializace a sociálního začlenění. Ke zjišťování těchto potřeb se váže následující výzkumná otázka.

VO₁: Jaké jsou potřeby osob opouštějících výkon trestu odnětí svobody v souvislosti s resocializací a sociálním začleněním?

Penitenciární a postpenitenciární péče by měla reagovat na potřeby osob při resocializaci a asistovat jim tak při soc. začleňování, k tomu se váže následující výzkumná otázka.

VO₂: Poskytuje systém péče dostatečnou pomoc při naplňování potřeb osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody?

Zjištění na základě předchozích výzkumných otázek umožní hledat odpovědi na následující výzkumnou otázku, která se týká možností optimalizace v systému péče.

VO₃: Jak lze na základě identifikovaných potřeb optimalizovat systém péče poskytovaný osobám po VTOS?

3.2 METODOLOGIE

Praktická část této diplomové práce byla pojata jako výzkum provedený v kvalitativním designu, jehož cílem bylo přispět k řešení veřejně politického problému penologické recidivy, resp. k jeho řešení procesu resocializace vězňů po VTOS. Výzkum se zaměřoval na potřeby osob odsouzených k VTOS při přechodu z vězení na svobodu, protože již z předchozích výzkumů vyplývá, že období po propuštění je kruciólní pro předcházení recidivě (Černíková a kol., 2008, Vágnerová, 2008, Koncepce vězeňství do roku 2025).

Byla zvolena metoda posuzování potřeb (*needs assessment*), která sloužila k identifikaci potřeb, které mají osoby při procesu začleňování po VTOS. Na základě identifikovaných potřeb pak bylo možné odhalit úskalí a nedostatky v systému penitenciární a postpenitenciární péče. Podle O'Briena (2010) má sociální péče pomáhat zejména s naplňováním lidských potřeb, a proto je nutné upřesňovat jejich konceptualizaci a měření, aby bylo možné sociální podporu efektivně nastavit. Metoda posuzování potřeb je někdy považována za typ evaluace či součást běžné evaluace, ovšem jedná se o samostatnou metodu, která se využívá při strategickém nebo programovém plánování (Altschuld, Watkins, 2014) I přesto, že se metoda typicky aplikuje před vývojem programů či zahájením intervencí, v této situaci byla uplatněna v provozu implementace, protože potřeby se mohou v čase vyvíjet a při implementaci politik může docházet k nedostatečné reflexi potřeb, na základě kterých byly zprvu definovány, tudíž zde vzniká prostor pro posouzení aktuálních potřeb a identifikaci mezer intervence.

Při sběru a analýze se vycházelo z definice potřeb na základě disrepančního modelu, kdy potřeba představuje deficit ve stavu jednotlivce oproti optimálnímu žádoucímu stavu (viz Obrázek 1), naplnění potřeby je pro jednotlivce přínosem a vede k jeho blahobytu, neschopnost potřebu naplnit vede naopak k jeho nespokojenosti (více viz podkapitola *Konceptualizace potřeb*). Požadovaný stav jsem konkrétně rozpracovala v podkapitole *Optimální stav v jednotlivých dimenzích*.

Obrázek 1 - Diskrepanční model potřeb

(autorka podle: Kaufman, 1972, Remr, 2022)

Data jsem sbírala pomocí polostrukturovaných rozhovorů, jedná se o typickou metodu sběru dat v kvalitativním zkoumání, kdy si výzkumník předem stanoví soubor témat, popř. si připraví hrubý scénář otázek, od kterého však při rozhovoru může odbočovat (Hendl, 2008). Výhodou takového sběru dat je určitá míra volnosti při kontaktu s respondentem, možnost přizpůsobit formulace a pořadí témat aktuální situaci, zároveň scénář poskytuje určitou strukturu, která následně ulehčuje třídění a orientaci v datech při analýze (Reichel, 2009). Celkem bylo připraveno pět scénářů polostrukturovaných rozhovorů, kdy bylo vycházeno z odlišných rolí respondentů: osoba opakovaně ve VTOS, osoba poprvé ve VTOS, zaměstnanec věznice, sociální kurátor a probační úředník. Díky povolení vstupu do ženské věznice bylo získáno celkem 9 rozhovorů s ženami, které byly aktuálně ve VTOS. Výběr respondentek byl zprostředkován speciální pedagožkou, která se držela stanovených kritérií, kdy část respondentek měla být aktuálně umístěna na výstupním oddíle a druhá na standartním, alespoň některé z respondentek měly mít aktuálně podanou žádost o PP a více než polovina měla být ve výkonu trestu opakovaně.

Dále byly individuálně provedeny rozhovory se speciální pedagožkou, vychovatelkou a sociální pracovnící (zároveň kurátorka spolupráce s probační a mediační službou), všechny rozhovory byly provedeny v září roku 2022 přímo ve věznici. Mimo věznici byl proveden rozhovor s probačním úředníkem střediska Praha, který působil na oddělení parole a se dvěma sociálními kurátory, působících na úřadech pražských městských

částí. Přehled respondentů je uveden níže v Tabulce 2. Sesbíraná data lze samozřejmě považovat pouze za omezenou zkušenost, která neposkytuje celkový obraz o potřebách všech osob po VTOS, nicméně díky kvalitativnímu designu studie reflektuje osobní zkušenost a vnímání prožitých situací (Hendl, 2016).

Abych naplnila etické předpoklady společenskovedního výzkumu dodržovala jsem etická zásady, jak je stanoví Hendl (2005; 155). Při sběru dat byli respondenti poučeni o účelu výzkumu a využití jejich výsledků, od všech respondentů byl získán aktivní informovaný souhlas, dále byli respondenti poučeni o svobodě odmítnutí kdykoli ukončit účast v rozhovoru. V neposlední řadě byla zachována naprostá anonymita všech účastníků výzkumu, ženám ve VTOS bylo přiděleno fiktivní jméno a zbylí respondenti jsou označováni na základě jejich profese (viz Tabulka 2).

Získaná data z celkem 15 polostrukturovaných rozhovorů byla dle nahrávky doslovně přepsána. Následně byly podrobeny tematické analýzy, tu používají výzkumníci, aby hlouběji porozuměli získaným datům, umožňuje jim zkoumat subjektivní zkušenosti respondentů (Braun, Clarke, 2006). Jednotlivá témata byla identifikována pomocí kódování, kdy se k jednotlivým segmentům (tzv. analytické jednotky) přiřazovaly kódy. „*Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje.*“ (Hendl, 2008; 228) Při kódování byla kombinována metoda sestavování deskriptivního systému, kdy byly na základě dimenzí sociálního začleňování předem stanovené kategorie témat, které byly doplňovány o další logicky vyvozené při analýze dat (Hendl, 2008). Z hlediska rozlišování podle Strausse a Corbinové se jednalo o metodu otevřeného kódování, kdy je cílem kódování rozkrýt témata analyzovaného textu a uspořádat je do jednotlivých konceptů a kategorií (Hendl, 2008). Kódování probíhalo v jednotlivých krocích, zastaveno bylo ve chvíli, kdy nepřinášelo další nové poznatky (Hendl, 2008). Pro kódování byl využit software MAXQDA 2022, který se běžně používá pro kódování kvalitativních dat (Godau, 2004).

Z kódování vyplynuly jednotlivé potřeby osob při přechodu z VTOS na svobodu, bariéry při začleňování a další témata související s procesem resocializace. Reflexe pracovníků penitenciární i postpenitenciární péče přinesla podněty k identifikování bariér při resocializaci, mezer systému podpory a k návrhům jejich řešení.

Tabulka 2 - Přehled respondentů polostrukturovaných rozhovorů

Přidělené označení	Věk	Počet uložených TOS	Výstupní oddíl	Konec trestu
Nina	29	1	Ano	PP
Petra	45	2	Ano	PT
Jitka	44	1	Ano	PP
Elen	38	1	Ano	PP
Hana	62	2	Ano	PP
Katka	57	4	Ne	PT
Marie	25	2	Ne	PP
Linda	36	4	Ne	PT
Iva	27	2	Ne	PP

Penitenciární péče	Postpenitenciární péče
spec. pedagožka	probační úředník
vychovatelka	soc. kurátor
soc. pracovnice	soc. kurátorka

(zdroj: vytvořila autorka)

(poznámka: Výstupní oddíl – označuje, zda byly respondentky v době rozhovoru umístěny na výstupní oddíl, Konec trestu – označuje předpokládané zakončení aktuálního VTOS, PP – podmíněné propuštění, PT – pevný termín)

3.3 VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO ŠETŘENÍ

3.3.1 Vyhodnocení potřeb v jednotlivých dimenzích

V této podkapitole jsou představeny zjištění týkající se zkušeností s resocializací a začleňováním po propuštění z VTOS. Pro přehlednost je výčet zjištění členěn dle jednotlivých dimenzí. Identifikované potřeby jsou uvedeny v následující Tabulce 3, společně s nimi jsou uvedeny také bariéry, které vyplynuly ze zjištění výzkumného šetření.

Tabulka 3 - Shrnutí identifikovaných potřeb a bariér osob při začleňování po VTOS

Finanční zajištění a zaměstnání	Potřeby	<ul style="list-style-type: none">▪ Zajištění stabilního zaměstnání (příprava již ve VTOS).▪ Zbavení se dluhových pohledávek.▪ Pomoc s orientací v možnostech podpory ze systému soc. zabezpečení.▪ Bezprostřední vyplacení dávky mimořádné okamžité pomoci.▪ Vyšší finanční podpora bezprostředně po propuštění z VTOS.▪ Zvýšení kvalifikace pro zaměstnání.▪ Disponovat sociálním zázemím a pozitivními sociálními vazbami.
	Bariéry	<ul style="list-style-type: none">▪ Návrat ke konzumaci návykových látek.▪ Vysoké dluhové pohledávky.▪ Nízká nebo žádná orientace v systému soc. zabezpečení.▪ Společné posuzování při nárokování dávek.▪ Přetřhané či jinak narušené sociální vazby.▪ Nedodržené přísliby zaměstnání.▪ Stigmatizace.
Bydlení	Potřeby	<ul style="list-style-type: none">▪ Předem zajištěné bydlení z VTOS.▪ Zdroje na pokrytí nákladů na bydlení.▪ Schopnost dlouhodobě si stálé bydlení udržet.▪ Disponovat sociálními vazbami, které usnadní zajišťování bydlení.
	Bariéry	<ul style="list-style-type: none">▪ Plné kapacity substandardních, standardních a sociálních forem bydlení.▪ Vysoké kauce na nájemní bydlení.▪ Dokládání pracovní smlouvy k nájemnímu bydlení.▪ Nedodržení příslibů bydlení.▪ Diskriminace na trhu se standardním i sociálním bydlením.▪ Špatný stav substandardních forem bydlení.▪ Zpožděné vyplacení dávek ze systému hmotné nouze.

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nezámám o stabilní bydlení.
Zdraví	Potřeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dobrá psychická a fyzická kondice. ▪ Zbavení se závislosti na návykových látkách. ▪ Navázání na pomocné organizace a spolupráce po propuštění. ▪ Motivace a vůle se vyléčit ze závislosti.
	Bariéry	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dopady na psychické zdraví v souvislosti s VTOS. ▪ Úzkost ze selhání po propuštění. ▪ Návrat ke konzumaci návykových látek.
Zájmy a plány	Potřeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Naplánovat život na svobodě před propuštěním z VTOS. ▪ Zajistit více alternativ v oblasti bydlení a zaměstnání. ▪ Změnit postoje již ve VTOS a reflektovat kriminální minulost. ▪ Plynulost podpory při přechodu na svobodu.
	Bariéry	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Šok ze svobody v důsledku umělého prostředí ve vězení. ▪ Ztráta režimu ve VTOS a znovunabytí odpovědnosti. ▪ Selhání předem naplánovaného postupu.
Interakce a rodinné vztahy	Potřeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pozitivní rodinné či jiné sociální vazby. ▪ Kontakt s rodinou nebo blízkými osobami ve VTOS. ▪ Podpora rodiny nebo blízkých po propuštění. ▪ Vytvoření nových pozitivních vazeb po propuštění.
	Bariéry	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zpřetrhání fungujících vazeb kvůli VTOS. ▪ Negativní rodinné či sociální vztahy. ▪ Absence rodiny či dalších sociálních vazeb a nízká motivace k začlenění.
Komunita	Potřeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Přetrhat vazby na patologickou komunitu. ▪ Změnit prostředí po propuštění z VTOS. ▪ Smysluplně využít strávený čas ve VTOS. ▪ Komunitně trávit čas v pomocných organizacích. ▪ Pozitivně trávit volný čas.
	Bariéry	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Návrat do patologické komunity a jejího vlivu. ▪ Vznik nových vazeb na patologické komunity ve VTOS. ▪ Patologické prostředí v rámci substandardních forem bydlení. ▪ Stigmatizace. ▪ Bezdomovectví.

(zdroj: vytvořila autorka)

Finanční zajištění a zaměstnání

Osoby po opuštění vězení získávají finance z různých zdrojů: zaměstnání, práce „na černo“, systém sociálního zabezpečení, rodinné zdroje, naspořené finance, nicméně při absenci či nedostatku takových zdrojů se některé uchýlovaly k trestné činnosti. Pouze jedna (Hana) z devíti žen disponovala zdroji, ze kterých může čerpat po propuštění z VTOS, jednalo se o rodinné podnikání, ze kterého ji stabilně plynou příjmy. Nicméně zbylé ženy se musely zaopatřit za pomoci rodiny nebo na základě příjmů ze zaměstnání či systému sociálního zabezpečení.

V případě **zaměstnání** si všechny ženy zajišťovaly práci již před propuštěním z výkonu trestu (Nina, Petra, Elen, Marie, Katka, Marie, Linda, Iva), některé odsouzené mohly pokračovat v práci, kterou vykonávaly i před nástupem do vězení (Jitka, Nina, Iva, Katka), Jitka a Nina byly prvotrestané a obě mluvily o tom, že budou po propuštění pokračovat ve svém původním zaměstnání, Jitka byla před nástupem do trestu ošetřovatelka skotu, podle jejich slov ji místo stále drží, Nina je vyučená kadeřnice, při studiu si přivydělávala prodlužováním vlasů po propuštění má domluvenou práci v kadeřnickém salónu u známého. Iva a Katka jsou opakovaně trestané, Iva se po svém prvním trestu vracela do původního zaměstnání v kravíně, Katka má domluvený po výkonu návrat k původnímu zaměstnání v úklidové firmě.

Pokud odsouzení nemohou pokračovat v původním zaměstnání, nebo takovým ani nedisponovali (Elen byla před nástupem na mateřské dovolené, Marie docházela na brigády) mohou si domlout tzv. přísliby zaměstnání, prostřednictvím sociální pracovnice, pomáhajících neziskových organizací nebo rodiny se kontaktují se zaměstnavatelem a předběžně si domluví pracovní příležitost. Takto postupovaly především ženy, které podávaly podmíněné propuštění (PP). Vzhledem však ke zkušenostem uvedených ze strany opakovaně trestaných nelze přísliby od zaměstnavatelů považovat za jistou záruku pracovní příležitosti, což potvrzovala také sociální pracovnice. *„Já jsem v té době jako by práci měla zajištěnou, ale jelikož to pépěčko (pozn. Podmíněné propuštění) se jakoby prodloužilo, protože vlastně nikdo nevíme termín toho propuštění. Tím, že vlastně my máme nějaké přísliby rozjednaný v době, třeba já nevím od ledna do prosince, ... že oni nám řeknou jo až bude paní Linda propuštěná, tak k nám prostě tady nastoupí, tak jsem si našla práci v hotelu... no jenže už na mě nemohli čekat, tak tu práci slíbili někomu jinému.“* (Linda) Na druhou stranu zaměstnanci věznice a probační úředník poukazují na to, že odsouzené

žádající o podmíněné propuštění si přísliby zajišťují často účelově, aby tak vylepšily svůj obraz před soudem. „*Když má příslib práce a bydlení tady v Havlíčkově Brodě... a přitom má rodinu támhle někde v Mostě, tak už tam je trochu pochybnost... je vidět u některých, že je to skutečně jenom za tím účelem, aby to měly zařízeno, ve skutečnosti tam nepůjdou.*“ (spec. pedagožka)

Při zajišťování zaměstnání na svobodě byly identifikovány určité bariéry, ženy uváděly, že pro většinu zaměstnavatelů, které osloví, je podmínkou čistý trestní rejstřík, což značně omezuje jejich výběr, což potvrzuje také soc. pracovnice, soc. kurátorka a probační úředník. Dvě ženy se setkaly také s diskriminací na základě jejich etnické příslušnosti. Dále byly ženy omezené z hlediska zkušeností a vzdělání, část měla pouze základní vzdělání a druhá část střední školu s výučním listem či maturitou, což také omezuje výběr. Vzdělání je možné během výkonu trestu doplnit formou rekvalifikačních kurzů od neziskových organizací, výučním oborem či jiným kurzem, nicméně i zde Marie narazila na kapacitní omezení, naopak Lindě, Elen, Nině, Haně a Ivě se podařilo vzdělání ve výkonu rozšířit. Podle zkušenosti žen, je však častější motivací ke vzdělávání možnost trávit čas mimo oddíl a možnost si přivydělat.

Odsouzená Katka se domnívala, že pokud osoba chce pracovat, tak si práci vždy najde, pomocí rodiny, přátel či jiných sociálních vazeb, což tedy značně znevýhodňuje osoby, které kvůli VTOS ztratily všechny své vazby. Toto lze zároveň demonstrovat také na tom, že většina respondentek (Nina, Petra, Elen, Marie, Iva) měla přísliby zaměstnání zajištěné přes své blízké, ve většině případů dokonce na více místech, např. Elen, která má příslib zajištěný díky matce a druhý má přes agenturu, na kterou získala kontakt přes organizaci Podané ruce.

Podle soc. pracovnice však každý, kdo projeví zájem pracovat, bude schopný práci najít, může se tedy jednat o prostý nezájem o zapojení do pracovní činnosti. Pouze Petra a Linda se dostaly do situace, kdy neměly nikoho, na koho by se obrátily v souvislosti se zajištěním zaměstnání. Petra v období výkonu prvního trestu nebyla v kontaktu s rodinou ani žádnými přáteli, práci si předem domluvila v sociální firmě Semitam, kontakt získala od vychovatelky ve výkonu trestu, do práce se jí po propuštění z vězení podařilo nastoupit. Opakovaně trestaná Linda si po druhém trestu zajistila příslib v hotelovém zařízení, kde po jejím propuštění bylo místo již obsazeno, následně se evidovala na úřadu práce, z třetího trestu si zajišťovala práci v průmyslové automobilce přes pracovní agenturu, do které po

propuštění také nastoupila, ovšem v průběhu zkušební doby vypukla koronavirové pandemie a Linda byla propuštěna. Ztráta zaměstnání v případě osob propuštěných z VTOS je dále spojená s návratem ke konzumaci návykových látek. Petra, která po prvním trestu nastoupila do práce v sociální firmě se vrátila k drogám a z práce tak byla propuštěna, Linda se také potýkala se závislostí na návykových látkách, v těchto obdobích byla nezaměstnaná a páchala drobné krádeže. Pro Ivu, která také užívala návykové látky nebylo problém si zároveň udržovat zaměstnání v kravíně. Dále absence rodinného zázemí či bydlení se ukázala jako zásadní překážka pro udržení zaměstnání (probační úředník, soc. kurátorka, soc. pracovnice, Katka), „*když máte třeba vstávat do práce z venku, bez svačiny, bez všeho, bez peněz a chodit tam. Aby se dělali ten první měsíc, hodně lidí to odradí.*“ (Katka)

Pro udržení zaměstnání po propuštění je pozitivní udržovat pracovní návyky i ve VTOS, jak uvedla Marie: „*prostě nemají žádné ty starosti venku jak jsou, tak prostě tady dostanou najíst, vyspat vysprchovat.*“ Ačkoliv podle respondentek (Marie, vychovatelka) hodně žen pracovat ve VTOS odmítá, tak ty, které chtějí pracovat naráží na nedostatek jak vnitřních, tak vnějších pracovišť. Hana a Nina kvůli charakteru trestné činnosti nemohly pracovat mimo věznici a v průběhu trestu byly střídavě nezaměstnané. Marie a Iva žádaly o pracovní zařazení i mimo areál věznice ale zatím bez úspěchu. Podle respondentek je nízká kapacita vnějších pracovišť ovlivněna chováním žen na pracovištích a také uprchlickou krizí spojenou s válkou na Ukrajině, v případě vnitřních pracovišť to souvisí s nedostatkem finančních zdrojů věznice. Přitom práce ve VTOS umožňuje osobám splácet již existující dluhy a předcházet vzniku dalších dluhů spojených s náklady na výkon trestu. Většina respondentek má problémy s dluhy (Nina, Petra, Jitka, Elen, Hana, Katka, Linda), všechny také ve výkonu projevily zájem o pracovní zařazení, nicméně jejich příjmy jsou poměrně nízké, Elen uvedla: „*když jsem byla pracovně zařazená tak nějaké ty peníze za ten rok, tak nějaké dluhy se třeba splácely, ale nebylo to na pokrytí jako určitého třeba jednoho dluhu.*“

V případě těch, které nemají po propuštění z vězení zajištěné zaměstnání, je povinnost se do 3 dnů evidovat na úřadu práce, od toho se také odvíjí nárok na **dávky sociálního zabezpečení** či další podpora při hledání zaměstnání. Osoby propuštěné z výkonu trestu mají ze zákona nárok na dávku mimořádné okamžité pomoci⁵, respondenti

⁵ Jednorázová dávka může dosahovat nejvýše 1 000,- Kč a může být vyplácena opakovaně, přičemž v jednom kalendářním roce nesmí přesáhnout čtyřnásobek životního minima (tj. 18 480,- Kč) (§ 2, odst. 6a) zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci

však byli k systému vyplácení kritičtí, nejen opakovaně trestané ženy uvedly, že při žádání se naráží na administrativní zátěž, pozdní vyplácení dávky a nezpůsobilosti v nárokování vzhledem k úsporám z trestu, jejichž výše je v porovnání s náklady v prvních dnech po propuštění nízká. „*Když jdete ven a nemáte nic jo, tak máte nárok na tisíc korun jo, na tisíc korun, to vám polovinu dají ještě v průkazech, a to máte na celý měsíc a kde si máte najít ubytování, když nemáte, kam jít.*“ (Katka) „*Tak oni ti můžou poskytnout dávku 500 až 1 000 korun, kterou ti stejně nedaj, protože tady našetříš třeba během delších trestů nějakou částku... takže mi ji samozřejmě nedali. I přes to, že jsem ty peníze utratila za ty věci, které jsem potřebovala.*“ (Linda) Soc. pracovnice a kurátorka dále poukazovaly na přetíženost úřadů práce a s tím spojené pozdní vyplácení dávek, které je dále zapříčiněno také formálním nastavením vyplácení. „*Když tam nemají na tom úřadě toho vedoucího a přijde si žádat ten dotyčný a teď třeba musí si zaplatit cestu někam, tak když tam není ten vedoucí a nikdo jim to nepodepíše, tak oni nevydají ani tu mimořádnou okamžitou pomoc.*“ (soc. pracovnice) Dalším matoucím prvkem jsou také rozdíly v praxi jednotlivých ÚP v přiznávání nároku na mimořádnou okamžitou pomoc (soc. kurátor, soc. pracovnice). V případě administrativní zátěže může být překážkou také absence dokladů totožnosti, žádný z respondentů kromě soc. kurátorky toto nepotvrdil, i v jejím případě hovořila o velmi nízkém počtu klientů přicházejících z výkonu trestu.

Další dávky, které osoby propuštěné z VTOS typicky nárokují patří také do balíku hmotné nouze – doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí. Ženy opakovaně trestané se na úřadech práce setkávaly s podobnými překážkami jako v případě mimořádné okamžité pomoci, Katka neznala systém dávek a nevěděla, na které má nárok, pomoci ze strany úředníka se jí nedostalo. Dále naráží na společné posuzování osob kdy, ačkoliv od rodiny nedostávají finanční podporu, tak pokud sdílejí jednu domácnost jsou posuzovány společně (Linda). Pokud získají nárok na některou z dávek, je zde určitá prodleva ve vyplácení, což může být pro osoby aktuálně propuštěné z výkonu trestu kritické, protože často nedisponují jinými zdroji, ze kterých by uhradily bydlení (probační úředník, soc. kurátor).

V případě podpory v nezaměstnanosti mají nárok pouze ty ženy, které ve VTOS pracovaly, taková výměra však v souvislosti s výší příjmu ve vězení a pracovních kapacit

v hmotné nouzi)

není uspokojivá (probační úředník). Zvláštním případem je Hana, která chce po propuštění požádat o předčasný důchod, z výkonu již kontaktovala důchodové oddělení ČSSZ, které ji informovalo, že určitý nárok na důchod má. O tématu stárnutí vězeňské populace se zmiňovala také soc. kurátorka, kdy zdůrazňovala problém v případě opakovaně trestaných osob, které nebudou mít nárok na důchod

Již výše zmiňované **dluhy** mohou představovat bariéru v oblasti finančního zajištění a zaměstnání v případě osob propuštěných z VTOS. Sedm z devíti respondentek se potýkalo s dluhovými problémy, některé (Nina, Linda, Elen, Katka, Hana) se snaží svou situaci začít řešit již z výkonu trestu prostřednictvím spolupráce s neziskovými organizacemi (Mezinárodní vězeňské společenství, Volonté a Lighthouse) nebo konzultací se sociální pracovníci (Petra). Dluhové poradenství ve výkonu trestu spočívalo ve shromáždění všech dluhových pohledávek, nabídnutí možností řešení po výkonu trestu a předběžném navázání spolupráce. Elen a Katka chtějí po propuštění vstoupit do insolvence, mají navázanou spolupráci s Volonté a po propuštění chtějí pokračovat, Petra se informovala prostřednictvím sociální pracovníce o fungování chráněného účtu, který by si kvůli exekucím chtěla po propuštění zajistit, Nina a Jitka plánují řešit dluhovou situaci po propuštění stabilním zaměstnáním a pravidelným splácením dluhů bez další poradenské pomoci. Linda, Katka, Hana ani Petra se nepokusily své dluhy řešit po propuštění z předchozích trestů. Soc. kurátor upozornil na to, že osoby propuštěné z vězení často přicházejí s nerealistickou představou o řešení jejich dluhové situace nebo vůbec nepřemýšlí o možnosti dluhy jakýmkoliv způsobem řešit, žijí s nimi.

Dluhová situace často vede propuštěné osoby k práci v tzv. „šedé zóně“, kde mají možnost získávat příjmy bez ohrožení ze strany exekutorů či věřitelů (probační úředník, soc. kurátorka). *„Já myslím, že v té šedé zóně se pohybuje hrozně moc lidí, buď to stát nevidí, nebo to nechce vidět.“* (probační úředník) Ovšem někdy je příčinou takového pracovního poměru diskriminace na základě trestního rejstříku, zaměstnavatelé si stanoví takové podmínky, aby neměli vůči osobám žádné závazky, na které osoby propuštěné z VTOS snáze přistoupí, protože nemají mnoho možností k výběru (probační úředník).

Shrnutí dimenze finančního zajištění a zaměstnání:

V dimenzi finančního zajištění a zaměstnávání byly identifikovány potřeby najít si stabilní zaměstnání, předem si ho zajistit již z výkonu trestu, mít více alternativ, získat stálý příjem, zbavit se dluhových závazků, pomoc při žádání o dávky sociálního zabezpečení,

vyšší finanční podpora bezprostředně po VTOS, zvýšení kvalifikace pro zaměstnání a disponovat sociálním zázemím. Při naplňování těchto potřeb se naráží na určité bariéry, které jsou jak systémového, tak morálního charakteru.

V případě dotazovaných opakovaně trestaných žen, se často pojila ztráta zaměstnání s užíváním návykových látek, na které pak navazovala i další trestná činnost za účelem získat zdroje na nákup drog nebo nahradit zdroje ušlé ze zaměstnání pro zajištění základních potřeb. Linda se také setkala mezi různými tresty se zrušeným příslibem, diskriminací na základě trestního rejstříku a etnika, dále také příchod koronavirové pandemie ovlivnil její pracovní zapojení, v jejím případě tak lze hovořit o setkání více faktorů, které ve spojení s jejím následným morálním selháním vedly k její časté nezaměstnanosti mezi tresty, která pak byla spojena s konzumací drog a drobnými krádežemi. Při hledání práce je pro propuštěné problematická absence sociálního zázemí a nízká kvalifikace (vzdělání a praxe).

Pokud se propuštění obrací na systém sociálního zabezpečení, setkávají se zpožděným či nepřiznaným nárokem na mimořádnou okamžitou pomoc, systém dávek je pro ně složitý a je těžké se v něm zorientovat. Při nárokování dávek v hmotné nouzi naráží na společné posuzování osob, které nemusí vždy odpovídat realitě, ve které se osoby finančně navzájem nepodporují

Bydlení

Ženy propuštěné z výkonu trestu hledaly různé typy bydlení, nájemní, vlastní, sociální či substandardní (azylové domy, ubytovny, noclehárny). Respondentky si nejčastěji zajišťovaly bydlení na základě sociálních vazeb (rodina, partner/partnerka, kamarádi), pokud takové vazby neměly řešily bydlení přes soc. pracovníky či kurátory, agentury, neziskové organizace, výjimečně disponovaly vlastním bydlením. Tak to bylo v případě Hany, která díky příjmům z rodinného podnikání disponovala vlastním bytem, ze kterého jí také plynuly příjmy během VTOS a má možnost se také vrátit k matce do rodinného domu, což v souvislosti s nutností péče o ni také po propuštění plánuje.

V případě vazby na rodinu či partnera je zajišťování bydlení nejsnazší a zároveň je zde také výhoda možnosti materiální podpory ze strany blízkých v prvních dnech či měsících po propuštění. Petra a Katka se po propuštění plánují vrátit do nájemního bydlení, které i před VTOS sdílely s přítelem, v obou případech se jedná o muže bez kriminální historie a bez problému s návykovými látkami, kteří je i v současnosti materiálně podporují ve VTOS.

Marie a Nina chtějí využít rodinného zázemí jako prvního mezikroku, do budoucna by se chtěli co nejdříve osamostatnit, Marie má přítele, se kterým je v kontaktu, materiálně ji podporuje a po propuštění by chtěli společně do nájemního bydlení, zároveň Mariina matka má v péči její dítě, které by chtěla po propuštění zpět do péče. Nina by po návratu na svobodu chtěla získat finanční zdroje pro zajištění vlastního nájemního bydlení. Jitka se bude po propuštění vracet k rodině, ke svému manželovi a dětem.

Ovšem rodinné vazby zvláště v případě trestaných osob, často nejsou pozitivní, naopak bývají zpřetrhané, provázané konflikty z dětství či patologickými vazbami. Petra i Katka mají se svou rodinou negativní vztahy již dlouhodobě, proto se nemohou na její pomoc s bydlením po propuštění obracet. Linda, ačkoliv se může uchýlit po propuštění k rodině, postupovala tak i po předchozích trestech, nemá od rodiny finanční podporu v prvních týdnech či měsících, naopak je vystavena tlaku včas uhradit náklady na bydlení, zároveň je při žádání o dávky znevýhodněna společným posuzováním. *„Dokud jsem byla schopná přispívat mámě na nájem, tak to bylo v pořádku, ale jakmile už ty koruny chyběly, byly hádky... já nechtěla, aby mi zas máma něco vyčítala, jako, že jsem příživník.“* (Linda). V případě absence rodinných vazeb se osoby propuštěné z výkonu trestu obrací na své známé či kamarády, může tak docházet k navázání vazeb s původním patologickým prostředím. Katka se v minulosti (před dvaceti lety) při propouštění z druhého trestu obracela na kamarády. *„To vlastně v tom 2000 jsem neměla kam jít, to jsem bydlela po kamarádech, protože to vám fakt nikdo nepomůže... musela jsem hledat, protože kamarádi vás u sebe nenechají věčně.“* (Katka) Iva, ačkoliv má možnost se vrátit k rodině a původnímu zaměstnání v kravíně, se rozhodla pro změnu prostředí a díky vazbě na ženu, se kterou se poznala ve výkonu trestu má zajištěné bydlení u ní dále spojené s prací v její firmě.

Z výše uvedeného vyplývá, že osoby, které nemají žádné sociální vazby, mají hledání bydlení po propuštění z výkonu trestu značně ztížené a zároveň musí řešit z jakých zdrojů bydlení uhradí. Takové osoby mají možnost se připravit na propouštění ve výkonu trestu a obrátit se na soc. pracovníci, soc. kurátora, neziskovou organizaci či agenturu (typicky zajišťují zaměstnání spojené s bydlením). Bydlení mohou získat stejně jako zaměstnání formou příslibu, což je zase typické pro PP, ale i některé osoby propouštěné na pevný termín si zajišťují ubytování předem z výkonu trestu.

Nicméně stejně jako v případě zaměstnání přísliby nezajišťují stoprocentní jistotu, „*může mít spoustu žádostí, spoustu zaměstnavatelů ale prostě tu jistotu, že vyleze ven a má kam jít, kam složit hlavu vůbec nemá.*“ (vychovatelka)

Petře, která byla z prvního trestu podmíněně propuštěna, pomohla se zajištěním bydlení vychovatelka, která ji navázala na soc. firmu, kde měla zaměstnání spojené s bydlením, dočasně měla zajištěnou ubytovnu a následně získala podnájem za asistence sociální firmy. Elen má zajištěné bydlení přes agenturu společně se zaměstnáním, bydlení je na ubytovně pro zaměstnance, ovšem má možnost se také uchýlit k rodině, se kterou je v kontaktu a plánuje ji navštívit ihned po propuštění. Linda je opakovaně trestaná, po předchozích trestech se vracela k rodině, tentokrát by chtěla změnit prostředí a využít pomoci od Postpenitenciární duchovní péče v Praze, výstup z trestu má ještě pár let před sebou, nicméně už je v kontaktu s kaplanem a plánuje zde využít možnost bydlení.

V případě nájemního bydlení je pro osoby propuštěné z VTOS výrazná bariéra výše kauce nebo se setkávají také s podmíněním na pracovní smlouvu. Nejen, že osoby většinou nedisponují zdroji, ze kterých by mohli uhradit vůbec první měsíční nájem, natož složit kauci za tři měsíce. „*většinou nemají do civilu nějaké velké peníze, nějaké nižší tisícovky, co tak vidím, protože my to tam máme napsané v těch hláškách z věznice.*“ (probační úředník) Situace ohledně sociálních bytů není z hlediska kapacit ideální, zároveň v závislosti na praxi komise jednotlivých obcí jsou stanoveny různé podmínky a osoby ve výkonu trestu mohou být upozadřovány. „*Vím zároveň, že ta žádost nebude uspokojena, protože je ve výkonu trestu, i když nám bylo z magistrátu sděleno ať si podávají i z výkonu.*“ (soc. kurátorka) „*Část klientů si podali žádost o byty městské části v době výkonu trestu... No je to fakt málo, je to třeba do 3 osob, za poslední tři roky, a to vyžadovalo hodně velké úsilí a ten člověk musí splňovat nějaké bodové hodnocení.*“ (soc. kurátor) Elen si z výkonu požádala o sociální bydlení v příslušné obci jejího trvalého bydliště, chce získat dceru do péče a ubytovna do budoucna není dostačující zázemí pro výchovu dítěte. „*Já třeba mám zažádáno, jsem nějaká 446., což je úplně pro mě nezávratné, mám zažádáno asi přes tři roky*“ (Elen).

Osoby, které se nemohou uchýlit k rodině a nedosáhnou na nájemní či sociální bydlení se často dostávají do substandardních forem bydlení, které nejsou z hlediska začleňováním ideálním typem. Podle Niny mají takové osoby velice složitou startovací situaci vzhledem k resocializaci, „*někdo fakt nemá vůbec nikoho, to si myslím, že tam ty holky to mají těžké, proto se taky pořád tak vrací.*“ (Nina) Ženy mluvily o využití

substandardních forem bydlení pouze v krajních případech či jako přechodné bydlení. „*Abyste tam byla 6 lidí na pokoji a furt se vám něco ztrácelo, tak to taky nechcete.*“ (Katka) „*Já si chci žít trošku jako člověk, a ne zase na ubytovnu s někým.*“ (Linda) Pro osoby, které však nemají jiné zázemí je to často jediná možnost, „*i kdyby třeba na půl roku, tak ale myslím si, že to bydlení je základ, protože jakmile nemáte kde být, tak můžete chodit do práce, ale je vám to na nic, protože když si nemáte kde složit hlavu.*“ (Petra)

Nejen odsouzené ženy ale také probační úředník a soc kurátorka poukazovali na špatný stav ubytoven a azylových domů v ČR. „*Jako u nás ty ubytovny to je katastrofa.*“ (Linda) „*I pro ty, co přišli z věznic a museli být v nějaké cele, tak říkají, že i ta cela byla lépe uklizena, nebo podmínky tam byli, byl tam lepší pořádek než na těch ubytovnách... klienti říkají, jak se byli na těch azylácích podívat, že to je masakr. Jako je to spíš zařízené na ty lidi bez domova, ti mají úplně jiné hygienické návyky, klienti tam nechtějí.*“ (probační úředník) I přes špatný stav se ceny za ubytovny pohybují relativně vysoko, a proto i takový typ bydlení může být pro propuštěnou osobu nedosažitelný, toto lze řešit pomocí doplatku na bydlení, který může být vyplácen i přímo poskytovateli bydlení, ovšem podle soc. kurátorky se musí jednat o ubytování se schváleným provozním řádem ÚP a osoba musí uzavřít ubytovací smlouvou (může být rozdílné vzhledem k praxi ÚP), pokud tyto podmínky nesplní, nemá nárok na doplatek na bydlení. Vyřešit tyto podmínky během prvního dne po propuštění je vzhledem ke zkušenostem respondentů fungování ÚP prakticky nemožné, nemluvě o tom, že kapacita substandardních forem bydlení je v současnosti podle respondentů kritická. V takových situacích jim zbývá se obracet na zařízení typu noclehárny, které z hlediska jejich typických klientů mohou působit jako demotivační faktor při resocializaci, propuštěné osoby do nich často ani nechtějí. „*Určitě tam styd je a je tam velkej, ale zase když už si někdy jako šáhne na dno, tak jsou opravdu vděčný i za to, že tam můžou strávit ten čas.*“ (soc. pracovnice) V nejhrošším případě se ocitají na ulici, kde jsou potenciálně vystaveny kriminogennímu prostředí.

Nicméně některé osoby po propuštění z výkonu trestu nevyhledávají žádný z těchto typů bydlení, protože se s nimi váže určitý řád, který nechtějí dodržovat. „*Je sorta lidí, který vlastně neprahnu jako mít úplně pevný domov, takže zůstanou na ulici. Nebo jdou k první kamarádce, k prvnímu kamarádovi na nějaký společný byt. Protože samozřejmě ke všem těmhle pomocnejm sociálním zázemím se vážou nějaké podmínky, oni jsou si toho moc dobře vědomi, že je budou muset dodržovat a vlastně jim to vadí už v tom samotném základu,*

nechtějí se přizpůsobovat.“ (spec. pedagožka) „... známý, který jsou třeba na ulici, protože se nechtějí podřídít určitému řádu, protože v každé ubytovně je nějaký řád, všude.“ (Katka)

Podle všech respondentů z penitenciární a postpenitenciární péče jsou kapacity ubytoven, azylových domů a jiných typů sociálního bydlení plné a místo se v takových zařízeních hledá poměrně těžko, o to složitěji pokud si osoba nezařizovala ubytování již z vězení. Respondenti (soc. pracovnice, soc. kurátorka, probační úředník, vychovatelka) dávají aktuální situaci do souvislosti s koronavirovou pandemií a uprchlickou krizí z důvodů války na Ukrajině. Podle sociální pracovnice se kapacity rychle proměňují v různých obdobích, vliv může mít nejen událost jako pandemie nebo válka ale také roční období, kdy v zimě jsou kapacity plnější. Sociální kurátor zase upozorňuje na to, že ukrajinští uprchlíci nemohou mít vliv na kapacity azylových domů, protože se jedná o sociální službu, která je poskytována určitým klientům, mezi něž uprchlíci nezapadají. Naopak koronavirová pandemie mohla v souvislosti s ubytováním osob bez domova ovlivnit kapacity právě azylových domů. *„Když byl covid, tak se tady zařídili covidové hostely, kde se jako velké množství těch lidí bez domova ubytovalo a pak když skončily ty covidové hostely, tak se museli někam přesunout, tak se přesunuli do jiných zařízení“ (soc. kurátor)*

Azylové domy vzhledem k tomu, že se jedná o sociální službu mají také svá specifika, sepisuje se zde s klientem žádost o poskytování sociální služby u čehož by klient měl být přítomný, azylový dům rozhoduje, zda se jedná o cílového klienta jejich služeb a na základě žádosti dále zařadí klienty do pořadníku (soc. kurátorka), ovšem podle soc. kurátora bylo dříve možné domluvit místo v azylovém domě pro osobu, která bude propuštěna z VTOS předem. V současnosti se však z kapacitních důvodů s takovým přístupem neseptkává. *„Teď jsou fakt plný ty domy, takže můžou třeba odmítnout, že toho člověka chtějí nejdřív vidět a že stejně by ho zařadili na čekačku.“ (soc. kurátor)*

Ačkoliv osoby po VTOS naráží na konkrétní bariéry při zajišťování bydlení vzhledem ke kapacitě ubytovacích zařízení a finančních zdrojů, podle soc. pracovnice zde zůstává možnost získat ubytování spojené se zaměstnáním u velkých firem, které podle ní zaměstnance hledají a nepřihlíží na záznamy v rejstříku trestů. *„Firmy velké berou, aniž by přihlíželi na rejstřík trestu. Potom si myslím, že jako i zaměstnání s ubytováním se dá sehnat.“ (soc. pracovnice)* Klíčovou však podle ní zůstává příprava již z výkonu trestu, zajištění více možností ať už se jedná o bydlení či zaměstnání, aby se osoba připravila na různé scénáře vývoje situace. Nicméně ačkoliv si osoba předem nakontaktuje více možností

je podle soc. pracovnice důležité: „*mít v záloze, nějakou nocležnu, že třeba to ten první den nemusí vyjít.*“ (soc. pracovnice)

Shrnutí bydlení

Při začleňování v oblasti bydlení byla identifikována klíčová potřeba disponovat sociálními vazbami, ať už se jedná o rodinu, partnery, přátele či známé. Pokud ženy takovými vazbami disponovaly nebyl pro ně problém bydlení sehnat. V případě těch, které takovými vazbami nedisponovaly bylo nutné se předem z výkonu trestu připravit a zajistit si ubytování, buď přes neziskovou organizaci, sociální pracovníci či pracovní agenturu.

Ve chvíli, kdy ženy nemají žádné sociální vazby jsou důležité finance, kterými většina propuštěných nedisponuje. Pokud nemají předem domluvené bydlení a strategii, jak ho financovat, je situace kritická, protože systém sociálního zabezpečení není schopný reagovat dostatečně rychle, aby jim poskytl zdroje na důstojné bydlení ihned po propuštění. Ženy se tak musí uchýlovat k zařízením typu nocležen, kde se opět setkávají s patologickým prostředím, které může být překážkou při resocializaci.

Dalším kritickým bodem jsou kapacity bydlení od nájemního po substandardní, v České republice je situace na trhu s byty, speciálně v Praze, velmi kritická, ovšem i zařízení substandardního bydlení jsou aktuálně velmi nedostupné jak kapacitně, tak cenově, což je pro osoby propuštěné z VTOS překážkou

Zdraví

Dimenze zdraví se pro zapojené respondentky ve výzkumu neprojevila jako zcela zásadní při přechodu z vězení na svobodu. Ženy mluvily především o dopadech uvěznění na jejich psychické zdraví a pak o zdravotních a psychických problémech spojených s užíváním návykových látek, které jsou v případě osob ve VTOS velmi časté. Ze zapojených žen trpělo závislostí na návykových látkách 5 z 9 (Petra, Elen, Katka, Linda, Iva). Přičemž Elen se dostala ke drogám až po vynesení rozsudku soudu o jejím odnětí svobody, kvůli tíživé životní situaci, nemá tak přímou souvislost s její kriminální činností. „*Můj případ je takovej, že jsem nikdy v životě nesáhla po drogách, ale když jsem přišla o tu poslední holčičku, když vlastně jsem měla nástup trestu a neměla jsem ji komu svěřit do péče, tak mě to položilo, takže jsem sáhla po drogách poprvé.*“ (Elen) Ostatní ženy užívaly drogy dlouhodobě a v průběhu trestné činnosti a je velká pravděpodobnost, že se u nich v důsledku rozvinula duševní porucha. Často ženy mluvily o drogách jako spouštěči trestné činnosti. „*Tak jsem*

propadla drogám, aby na ty drogy bylo, tak já nejsem člověk, který by někomu ubližoval fyzicky, nebo, že by okrádal svoje rodiče, tak jsem to řešila krádežemi po obchodě.“ (Linda) „Jak jsem byla na těch drogách, tak jsem měla pocit, že mám všeho málo, tak jsem chtěla mít jako drogy, tak prostě mít i do zásoby nějaké peníze, takže jsem to začala prodávat, drobný krádeže a tak.“ (Petra) „No to byly pořád drogy, vlastně i tehle trest co sedím, tak to je starší trest, to je vlastně trest, který jsem udělala ještě předtím, než jsem skončila s drogama.“ (Katka)

Ve výkonu trestu jsou pak osoby, které páchaly pod vlivem návykových látek zařazeny do výchovných aktivit (např. prevence drog, preventivní ukončení drog), zaměřujících se na práci se závislostmi, mohou být také umístěny přímo na specializované oddělení bezdrogové zóny, kam byla zařazena ve VTOS Petra, Iva a Linda. Dále mají možnost se individuálně obracet na psycholožku formou žádanek. Ačkoliv se Petra, Linda i Iva opakovaně účastnily různých speciálních aktivit a také léčení i mimo vězeňské zařízení, nepodařilo se jim zatím mezi tresty zůstat bez drog. Osoby mohou z VTOS odcházet s přesvědčením, že už jsou vyléčené, nicméně po propuštění se situace se zapojením vnějších faktorů změní, např. Iva vydržela po propuštění z VTOS bez drog necelý měsíc. „*No právě jsem říkala, že už si je nikdy nedám samozřejmě.*“ (Iva) Návrat k drogám pak zvyšuje riziko další trestné činnosti. „*U mě je chyba, že prostě když mě něco trápí, tak prostě odtud uteču těma drogama... jeden čas jsem ještě byla statečná, že prostě vůbec nic, ale pak jsem do toho spadla tím stylem, že jsem si řekla tyjo už padám na hubu, tak co už, se to prostě vezlo, tak jestli mě zavřou dneska nebo zejtra tak to už je prostě jedno.*“ (Linda)

Ačkoliv byly všechny tyto tři ženy propuštěné na PP s čímž souvisela také ambulantní léčba, nepodařilo se jim touto formou pomoci. Negativním faktorem při ambulantní léčbě se ukázala nedostatečná motivace se vyléčit. „*To bylo prostě čistě jen pro ten soud... pokavád člověk prostě nechce a nevnímá to tak, že by chtěl jako pomoc takovou, tak tam chodí jenom a prostě se tomu i směje.*“ (Iva) Petra hodnotila pracovníci ordinace pozitivně, nicméně nesouzněla s jejím přístupem k relapsu, její pomoc tak zcela neodpovídala tomu, jak si Petra myslí, že by pomoci potřebovala. „*Má ještě zažitý takový to bud' černý, nebo bílý, bud' berete nebo neberte, nic mezitím prostě.*“ (Petra) Linda si po propuštění z třetího trestu k ambulantní péči zajistila ještě psychiatricku, ale ani v takovém případě ji to nezachránilo před návratem k drogám.

Podle Hany je určitý typ osob, který je nenapravitelný a žádné formy speciálních

aktivit, léčení či ambulantní péče pro ně nepředstavuje řešení. „*Budou tady, venku půl roku a zase se vrátěj, zase budou krást, zase budou fetovat...podívejte se já tady sedím 5 roků a už jsem zažila, že se 3x vrátil jeden a ten samý člověk... Tam dozor vůbec nefunguje, to je člověk, který odsud vyleze a první jeho cesta bude si sehnat ty drogy... nemaj rodinu, nebo mají ale nechťej s ní být, nechťej ten život mít. Jim se líbí prostě lítat venku, krást, fetovat... kdybych přišla domů neměla svoji postel, neměla kam jít, to taky je hrozný, i ty rodiče některý jsou špatný, takže to je taky špatný, kolikrát se těm holkám ani nedivím, že takhle znova se vrátí, že mají tady svůj domov.*“ (Hana)

V souvislosti s propuštěním z aktuálního trestu se ženy snaží postupovat tak, aby předešly opakovanému relapsu. Petra, která bude vystupovat na pevný termín je navázána na organizaci Prevence proti relapsu, „*už si dopředu píšu s jednou paní, napsala jsem jí všechno prostě, co jsem chtěla, nebo tak jak jsem to cítila, že prostě vím, že když bude nějaký problém, tak třeba zavolám.*“ (Petra) Celkově se již po druhém trestu cítí připravená tuto část života uzavřít a má pocit, že oproti prvnímu trestu je připravená a motivovaná udělat změnu sama pro sebe. Iva je taky ve spolupráci s organizací (Sananim), na které se může v kritické situaci obrátit a dále se rozhodla po výstupu úplně změnit prostředí, „*chci se vyvarovat právě tady těm lidem co znám, protože to pak můžu jít hned rovnou zpátky. Víím, že ty lidi jsou všude, ale prostě ten plán je takovej, že nejdu tam.*“ (Iva) Linda má výstup vzdálený, ale je navázána na pomocnou organizaci Postpenitenciární duchovní péče, která pomáhá propuštěným osobám komplexně ve všech oblastech potřeby. Důležitý je pro ně zdroj motivace a vůle se vyléčit a čelit faktorům, se kterými se ve VTOS nesetkávají.

O dopadech na psychiku ve výkonu trestu mluvilo více žen, souvisely především se ztrátou kontaktu s rodinou, nedostatkem aktivit pro vyplnění volného času ale také s úzkostí související s propuštěním z VTOS. „*Tak jako třeba psychika lítá každému tady asi, že jo.*“ (Elen) „*Můžu chodit na ty dvě aktivity... potom sportovní hry, musím si plnit svoje závazky, to je třeba uklid kulturky. No a prostě udržovat pořádek a jinak nic prostě. Radši bych chodila do práce, se zblázním tady.*“ (Marie) Elen pociťuje obavy v souvislosti s blížícím se propuštěním, „*samozřejmě, že mám obavy. Z toho, že to nezvládnou, strach. Nikdy jsem v životě neseděla, takže nevím, jaký to je pocit vylézt odsud a říkat si tybrd'o, ted' musíš začít, jako mám třeba z toho deprese.*“ (Elen) S organizací Podané ruce, se kterou spolupracuje je předem domluvená, že pokud by byla potřeba budou ji asistovat s hledáním odborné pomoci.

Z hlediska fyzické stránky pouze Hana uvedla, že po propuštění chce nejprve upravit

svůj fyzický vzhled, jinak ženy nemluvily o konkrétních fyzických problémech v souvislosti s VTOS. Pouze spec. pedagožka upozorňovala na situace, kdy do vězení přicházejí ženy z ulice, které často nejsou v dobré zdravotním stavu, čímž mohou potenciálně ohrozit i další ženy ve výkonu.

Ženy mají ve VTOS možnost na základě žádanky navštívit psycholožku, doktora nebo také kadeřnici, aby udržovaly své fyzické a psychické zdraví, zároveň mají volnočasové sportovní aktivity, na které se mohou hlásit v rámci programu zacházení. Při propuštění procházejí výstupní zdravotní prohlídkou, při které je lékař upozorňuje na to jak, řešit jejich individuální zdravotní obtíže.

Shrnutí dimenze zdraví

Ženy zapojené do výzkumu se nesetkávaly s problémy v oblasti fyzického zdraví, pouze Hana z hlediska vzhledu. V oblasti zdraví u nich byly zásadní problémy spojené se závislostí na návykových látkách, která dále vyvolává duševní onemocnění, i přesto, že se ženy ve výkonu trestu závislosti zbavily, nebyly schopné se drogám vyvarovat po jejich propuštění. Relaps často souvisel se souběhem dalších kritických událostí, které nakonec vyústily v podání drog a jejich následnému propadnutí, které vedlo k rozvinutí opakované trestné činnosti. Na takové situace se ženy připravují z VTOS navázáním na pomocné organizace, se kterými budou na svých obtížích dále pracovat i po propuštění, nicméně je důležitá také motivace a vůle na svém psychickém zdraví pracovat, aby neselhávaly.

Dále se setkávaly s dopady na psychické zdraví kvůli pobývání ve vězení jako takovém, nemluvily však o dalších důsledcích, které by měly mít tyto faktory na život po propuštění.

Zájmy a plány

V oblasti zájmů a plánů jsme se v rozhovorech zaměřovaly především na to, zda jsou ženy schopné změnit svůj život, resp. životní styl, jak toho dosáhnout a jaká je jejich motivace. Podle pracovníků věznice je zásadním motivačním faktorem pro zapojení se do resocializačních aktivit a zahájení procesu nápravy a změny podání žádosti o PP. Ženy, které mají pravděpodobnost kladného vyřízení mají vyšší motivaci plnit program zacházení, docházet na různé aktivity, dodržovat řády věznice a připravovat si život po propuštění, což tak zároveň může vést ke změně chování díky aktivnímu se podílení na své nápravě. „*Prostě vždycky to PP je pro ně hnací motor. Ty jsou motivovaný, ty se opravdu snaží mít jako hodně*

dopředu připraveno, aby měly přísliby na bydlení, aby měli přísliby zaměstnání... získávají ten kontakt s tím venkovním světem, i třeba přes ty aktivity, které se tady dějou a v rámci těch programů přes neziskové organizace.“ (soc. pracovnice) V případě žen, které odchází na pevný termín je to více individuální, jsou i takové ženy, které odcházejí na pevný termín a mají vše důkladně připravené, nebo to nechávají na osudu, popř. si připraví jen základní záchytné body. Např. Petra odchází na pevný termín a z hlediska předem zajištěného zaměstnání, bydlení i navázané spolupráce patří mezi ty ženy, které na své nápravě aktivně pracují.

Ženy v souvislosti s plánováním života po propuštění mluvily o motivaci, často se jednalo o motivaci spojenou s dětmi, rodinou a touhou po „normálním životě“. *„Budu žít normální život, protože už sem tady nechci jít zpátky, protože ty lidi jo a chci být venku s malým a s matkou a rodinou.*“ (Marie) *„Mojí mamince je 85 roků, tak v první řadě se potřebuju postarat taky o ní, být nápomocná rodině.*“ (Hana) *„Pokud člověk chce něčeho docílit, tak bude muset hodně zabrat a já to budu mít v něčem těžký a budu muset hodně zabrat, protože tu holku, kterou mám v té pěstounské péči chci zpátky.*“ (Elen) *„Mám dvě děti a jednoho předškoláka, takže bych vlastně chtěla jít kvůli nim.*“ (Iva)

V souvislosti s dosažením plánů mluvily pracovnice věznice o nutnosti změnit své postoje a přemýšlení již ve výkonu trestu. *„Především ta recidivistka, nebo ta odsouzená, která je tady už po několikáté musí sama chtít něco změnit.*“ (vychovatelka) *„Když na sobě začnou pozorovat tu změnu, tak opravdu jdou třeba ve s velkým odhodláním, že svůj život změnit chtějí.*“ (spec. pedagožka) *„Že na sobě musí zapříčinit nějakou tu změnu, aby ten efekt toho propuštění byl žádoucí, nebo byl takový jako by měl být.*“ (soc. pracovnice) Spec. pedagožka a soc. pracovnice se shodovaly, že je možné dosáhnout nějaké změny i u opakovaně odsouzených díky zapojení do různých aktivit a programů, kdy změna může pramenit od konkrétních příkladů napravených žen, uvědomění si opakující se chyby, u některých žen dojde ke změně až v opakovaném výkonu trestu. *„Ženy v tomhle směru jako v uvozovkách dospívají a někdy si to prostě uvědomí až třeba ve třetím trestu.*“ (soc. pracovnice) S tím se ztotožňuje také Petra: *„když jsem šla do prvního trestu, tak protože jsem šla na pépěčko, tak všichni ode mě očekávali, že už nikdy nebudu brát, ale já jsem to v tý hlavě jako neměla tak srovnaný jako teďka...Tentokrát to opravdu chci udělat sama, nedělám to ani kvůli příteli, ani kvůli někomu jinému, prostě jenom kvůli sobě jako, protože už jsem dost stará na to, abych tady tu část života už ukončila.*“ (Petra) I v Lindy případě

došlo ke změně vnímání nápravy po VTOS, v průběhu třetího trestu ji zemřel otec, který byl dříve její zdrojem motivace, dnes již chce dosáhnout změny kvůli sobě. „*U mě prostě byla i chyba, že vždycky jsem se musela snažit pro někoho, a to je špatně, musím začít u sebe snažit se pro sebe a od toho se můžou odvíjet ty další věci.*“ (Linda)

Změna postoje však není zaručený klíč k nápravě, při naplňování svých plánů a vizí, ženy často naráží na šok, který přichází s propuštěním na svobodu, ten je spojen se ztrátou režimu, který zajišťovalo fungování věznice a také znovunabytí plné odpovědnosti. „*Dostanou se najednou do situace, kde tady jsou zvyklé, že se všechno v určitý čas odehrává, když se má něco udělat, tak my jim tady vlastně napovíme, že se to má udělat. Jsou tady pod vedením a najednou jsou venku, mají něco plnit, mají si něco zařizovat.*“ (soc. pracovnice) „*Odsouzená už není nikým koučovaná, nikdo už ji jako nekoriguje a je pro ni hrozně obtížný právě udržet tu míru té motivace a pracovat jako dál, protože už to není povinnost, už je to nějaká její volba... to už těm ženám činí často problém, protože už je to o tom, že si to musí zorganizovat.*“ (spec. pedagožka) „*Jako já už si třeba ani nedokážu představit, že když jsme zvyklý třeba na tý jídelně, že kolem nás chodit ty policajti... já už se snad bez toho v klidu nenajím.*“ (Elen) Výkon trestu probíhá v umělém prostředí, což znesnadňuje procesy resocializace a snahy je připravit na realizaci svých plánů na svobodě. „*Ten výkon trestu není úplně šťastný v tom, že ty aktivity mají jako opravdu řízené, a že, což je z povahy věci, ani to vlastně jinak být nemůže, protože tady je režim, tady jsou jako režimová opatření, tak ony jsou najednou venku a je to prostě na nich a dost často s tím neumí pracovat.*“ (spec. pedagožka) V souvislosti s tím mluvila soc. pracovnice o nutnosti připravovat odsouzené tak, aby byly schopné pracovat s traumatem a vyrovnaly s totální změnou prostředí, kterou při propuštění prochází.

Někdy zdánlivě připravené ženy, které mají přesně naplánováno, jak budou po propuštění postupovat selžou právě proto, že jeden krok nevyšel tak jak si ho předem naplánovaly. „*Pak jedna z těch věcí selže a ony jako ztratí hned tu půdu pod nohama a už jsou jako v tu chvíli bezradný, všechno se jim zborší, celý ten jako plán se jim zhroutí, už jako nevědí, co mají dělat, jak to mají dělat.*“ (soc. pracovnice) Ocítají se bezradné a s pocitem, že už jim není pomoci. Těmto situacím lze předcházet dobrou přípravou a asistencí po propuštění z vězení. Podle vychovatelky je potřeba odsouzeným připomínat, jak funguje život venku.

Shrnutí dimenze zájmy a plány

Pro plynulý přechod z VTOS byla identifikována potřeba plánovat život po propuštění z VTOS, ty ženy, které si podávají žádost o PP jsou výrazně častěji motivovány k tomu, aby si do detailu naplánovaly, jak budou po propuštění na svobodě fungovat, ovšem děje se tak i v případě žen, které odchází na pevný termín, ale není to tak časté. Příprava však není jediným předpokladem, z výzkumu vyplynulo, že osoby musí projít určitou změnou postojů, aby dokázaly reflektovat svou kriminální historii a byly schopné zahájit resocializaci a nápravu již ve výkonu trestu, která je pak spojená s nutnou motivací po propuštění žít podle zákona a čelit negativním vjemům a selháním, se kterými se po propuštění setkají.

Bariéry, které při naplňování plánů osoby potkávají souvisí s určitým selháním předem naplánovaných kroků, které nebylo v jejich silách ovlivnit, které pak zapříčiní další selhávání a přeruší proces resocializace. Je zde potřeba asistence v situacích, kdy k takovým selháním dochází ať ze strany blízkých či systému pomoci.

Interakce a rodinné vztahy

Rodina, vztahy a vazby jsou úzce spojené se všemi dimenzemi, proto společně s bydlením, finančním zajištěním a zaměstnáním patří mezi ty klíčové dimenze při začleňování a zároveň jsou úzce propojeny. Ženy, které měly pozitivní vazby v rodině před nástupem do výkonu trestu a udržovaly s rodinou kontakt v průběhu trestu, mohly využít pomoci rodiny při propuštění a mohou tak využít zázemí i podpory v prvních dnech po propuštění. To bylo v případě Niny, Jitky, Elen, Marie, Hany a Ivy, které před nástupem byly v kontaktu s rodinou v průběhu se na ni mohly obracet pro materiální podporu a po opuštění věznice se buď vrací k rodině nebo se na ni mohou obrátit.

Linda je sice v telefonním kontaktu s matkou, nicméně vztahy považuje sama za narušené, ačkoliv se z předchozích trestů domů vracela toto prostředí považuje spíše za problematické, nenachází zde podporu a mohlo by ji vést k tomu, že by opakovala stejné chyby jako mezi předchozími tresty. Již po třetím trestu zvažovala změnu prostředí, ale nakonec se kvůli bydlení na ubytovně rozhodla, že půjde k matce, nakonec se vrátila znovu do výkonu trestu. „Řekla jsem si, že nechci na ubytovnu, že tam budu s někým bydlet, jakože sedím v kriminále dalším kriminále a zase jít prostě na ubytovnu, kde bych byla s dalšíma šesti, kde by mi to opět připomínalo kriminál...opět jsem se vrátila k mámě, kdy vlastně tady

ty pracovníci mi říkali, že to bude asi chyba, protože to je pro mě rizikové prostředí, že prostě jakmile budou nějaké problémy doma, že spadnu do drog.“ (Linda) Po čtvrtém trestu plánuje změnit prostředí a využít pomoc Postpenitenciární duchovní péče.

Ačkoliv Marie, Elen, Hana a Iva mají pozitivní rodinné zázemí, potkaly v životě partnery, kteří negativně ovlivnili jejich životní styl a přispívali k rozvinutí kriminální činnosti a kontaktu s patologickým prostředím. V případě Marie a Elen se jednalo o partnera a manžela, se kterým mají děti. *„Byla jsem na mateřské, protože jsem máma od čtyřech dětí, holka už je teda dospělá ta nejstarší a nejmladší holčičce jsou 3 roky a mám ještě dva syny 15 a 9, ty jsou vlastně u manžela, jsem vdaná. Žila jsem normálně, jenomže prostě jsem měla špatnýho chlapa, takže jsem začala páchat. Všechno jsem vlastně přebírala na sebe, ta zodpovědnost místo toho, aby to bylo vlastně na nás obou, tak jsem to všechno vzala já na své bedra.*“ (Elen) *„Prostě on jako bral pervitin, kradl a byl furt po výkonu trestu... No já si s ním ani nepíšu nic mě nezajímá, prostě mi zničil celý život.*“ (Marie) Hana potkala v pokročilém věku přítele, kvůli kterému úplně změnila svůj dosavadní život, rozvedla se s manželem, se kterým měla již dospělé děti, dočasně přerušila vztahy se svou rodinou a postupem času mu i přispívala na jeho trestnou činnosti, tudíž byla spolupachatelkou. *„Prostě jsem si namluvila přítele z úplně jiného prostředí, který mě vtáhl do takového prostředí, že jsem se prostě úplně do něj zbláznila... já vlastně věděla, že on páchá věci, který prostě by se dělat neměly... dneska to samozřejmě vidím tak, že se za to stydím.*“ (Hana) S přítelem přerušila kontakt, a naopak ještě před nástupem trestu znovu navázala kontakt s rodinou i bývalým manželem.

Iva si čtrnáct dní před nástupem do prvního trestu našla přítele, který ji ve výkonu materiálně podporoval a udržoval s ní kontakt, po propuštění se k němu vrátila. Přítel byl uživatelem drog Iva se tak hned do měsíce také vrátila k drogám, ačkoliv byla matkou dvěma malým dětem, které měla v péči matka. Přesto, že měl přítel problémy s duševním onemocněním, sklony k násilí a vydíral ji, podle slov Ivy se k němu cítila zavázaná, protože ji podporoval ve výkonu: *„takovej stalking to byl jako... Přijeli tam dvakrát policajti, vyvedli ho odsad třeba, ale stejně prostě, vydíral mě tím, že na mě čekal, že se o mě staral, posílal mi nějaký ty kredity a tohle... Takže to byla nějaká jako lítost a vždycky jsem prostě šla no.*“ (Iva) Nakonec ji přítel ještě v podmínce zatáhl do trestné činnosti, kterou zároveň nahlásil na policii a Iva se tak dostala do výkonu trestu opakovaně. *„Pak mě teda vlastně právě on nechal zavřít, protože řekl, že prostě nebudu vůbec, já jsem od něj odešla teda. No a on*

tatínka má na kriminálce, maminka ředitelka školky, takže to bylo rychlý, jsem tady za spolupachatelství.“ (Iva) Negativní sociální vazby tak často mohou být naopak spouštěčem páchání a překážkou při začleňování po propuštění z výkonu trestu.

V případě Petry a Katky nelze mluvit o vazbách v rodině, obě se po dřívějších trestech neměly na koho obrátit a podpora jim chyběla při snaze o resocializaci po propuštění z VTOS. Ačkoliv obě získaly zázemí po propuštění, absentovala zde podpora, především ta psychická a také motivace vést život v souladu se zákonem. Podle respondentů je absence rodinného zázemí velmi kritická pro resocializaci po VTOS. „*Já třeba vím, že hodně lidí se takhle vrací jen kvůli tomu, že jdou do ničeho a nikdo jim nepomůže.*“ (Katka) „*Někdo fakt nemá vůbec nikoho, to si myslím, že tam ty holky to mají těžké, proto se taky pořád tak vrací.*“ (Petra) „*Když nemají nějaké rodinné zázemí a jsou na všechno samy, tak tam ta možnost toho selhání je obrovská.*“ (probační úředník) „*No především selhávají kvůli tomu, že nemají podporu v rodině, nefungující rodina, pokud nemá tu možnost se vrátit k rodině, to znamená, že na něj někdo někde čeká, kdo je s ním v kontaktu, tak tam je základ.*“ (soc. kurátorka) Z aktuálního trestu se Petra i Katka plánují vrátit k příteli, který je materiálně podporuje ve výkonu trestu a nemá kriminální historii, pro obě tak znamená velkou motivaci. Ve výzkumu se ukázalo, že obecně disponovat pozitivními sociálními vazbami významně přispívá při resocializaci, více vazeb dává více možností jak v oblasti řešení bydlení, tak při hledání zaměstnání. Rodina, partner nebo děti působí také jako motivace žít v souladu se zákonem. Pokud se tedy jedná o vazby na osoby bez kriminální historie, se kterými osoba udržuje kontakt ve VTOS a nemají jiné patologické projevy chování je vyšší šance, že dojde k resocializaci.

Období ve VTOS však negativně dopadá na udržování sociálních vazeb, rodinu i milostné vztahy. Uvěznění může zapříčinit přetrhání vazeb a v souvislosti s rodinou může mít kritický dopad na rodinný rozpočet, protože zde schází příjem jednoho z partnerů a také zde mohou být dluhové pohledávky, které v manželství dopadají na partnery společně. „*No přišla jsem o rodinu, přišla jsem o děti... pro ně je to hodně komplikovaný, protože mám doma i nemocnou maminku... s téma dluhama, co mám teď, protože jako můj manžel jakoby platí za mě taky... jakoby zvládají to, ale není to takový ono, jako když jsem byla doma to prostě v ničem.*“ (Jitka) Jitka zároveň uvedla, že nechtěla, aby ji její rodina navštěvovala ve VTOS, protože by to pro ni bylo psychicky velmi náročné. To potvrzovala také vychovatelka, která zároveň poukázala na rozdíl, kdy ženy nechtějí návštěvy ve věznici, ale

ve chvíli, kdy mohou při návštěvě opustit věznici, být bez kontroly v civilním oblečení, tak takovou možnost využijí. Další z žen by návštěvy ocenily, ale z důvodu vzdálenosti věznice od jejich místa bydliště je pro jejich rodinu problematické je navštěvovat. „*Návštěvy, protože máma je z Břeclavi, a je zdravotně na tom špatně, tak tady byla jednou, ale jako jo návštěvy mám. Nebylo jich hodně, ale v rámci možností.*“ (Elen)

Pokud ženy nedisponují pozitivními sociálními vazbami je nutné, aby pracovaly na resocializaci z vlastní vůle a dokázaly tak překonat kritické momenty, se kterými by jim jinak pomohlo rodinné zázemí, partneři či přátelé. Musí být schopné si zajistit finanční podporu z úřadu práce, využít komunitních organizací, které jim pomohou získat nové vazby, využít pomoci charity z hlediska materiální potravinové pomoci a být připravené na život venku. „*Jako je tu záchytná síť ale je to spíš tak na nějaké krátkodobé zachycení někoho. Někteří tak žijou na té hraně, ale je to těžký život...Samozřejmě ten systém je nějak nastavený, ale je to tam hodně na tom, že bude ten dotyčný spolupracovat, vyvine tu iniciativu, je to prostě nastaveno, že ten systém nepůjde za někým.*“ (probační úředník)

„*Pokud teda má zachované nějaké to sociální zázemí, má schopnosti si udržovat tyhle ty pozitivní vztahy ve svém okolí, které jako pak po propuštění budou podporovat, tak jako v pohodě, ale pokud někdo to neměl jako před výkonem trestu, tak v současné chvíli, to fakt není nastavené tak, že by to měl po výkonu trestu, kromě nějakých teda jednotlivců, kteří se dostanou do nějakých programů, které jsou hodně intenzivní a hodně zaměřené i na tu psychoterapii.*“ (soc. kurátor)

Shrnutí dimenze interakce a rodinné vztahy

V této oblasti výzkum ukázal, že pozitivní vazby na rodinu, partnery nebo jiné blízké jsou při začleňování velice důležité, poskytují zázemí a materiální i psychickou podporu, zároveň představují motivaci žít život v souladu se zákonem a dosáhnout resocializace. Osoby, které takovými vazbami nedisponují mají přechod z vězení na svobodu značně ztížený a častěji tak po propuštění selhávají a mají vyšší riziko vzniku recidivy.

V případě osob, které vazbami nedisponují je nutná vysoká determinace a plné využití všech možností v systému pomoci: dávky v hmotné nouzi, sociální kurátor, komunitní organizace, charitativní pomoc a popř. další. I přesto mají osoby ztížený návrat na svobodu a rizikové situace, do kterých se mohou dostat jsou pro ně nebezpečnější než v případě osob se zázemím z hlediska vzniku recidivy.

Všichni respondenti z oblasti penitenciární a postpenitenciární péče se shodují, že u takových osob je riziko vzniku recidivy velmi vysoké

Komunita

Osoby, které se dostávají do VTOS se často pohybují v patologickém prostředí, které se ztotožňuje s negativními projevy chování, které dále mohou vést k trestné činnosti. Jak již bylo v předchozí dimenzi rozvedeno, některé ženy se nechaly výrazně ovlivnit svými partnery, kteří přispěli k rozvoji patologického chování u daných žen. Hana konkrétně hovořila o prostředí, do kterého se kvůli vazbě na přítele dostala: „*našla jsem si nového přítele a ten mě prostě vtáhnul do prostě úplně jiného života, než který jsem žila předtím.*“

V případě žen, které užívaly návykové látky, je vliv okolí úzce svázán se závislostí, kdy se osoba pohybuje mezi dalšími narkomany, kteří se často shlukují do komunit vytvářejících patologické prostředí. Petra, Katka, Linda a Iva se před prvním trestem i mezi následujícími v takových komunitách pohybovaly. „*Proto jsem tady no, protože se bavím prostě s těma lidma, co jako berou.*“ (Petra) „*Vrátila jsem se hnedka po měsíci k drogám... prostě jako špatný rozhodnutí vrátit se tam.*“ (Iva)

Nástup do VTOS osoby vytrhne z potenciální patologické komunity, vznikne tak prostor vazby s takovým prostředím ukončit. Hana, Marie a Iva přerušily kontakt se svými partnery, které je vtahovaly do negativně působících prostředí, stejně tak Petra přerušila vztahy s osobami, se kterými trávila svůj volný čas před nástupem trestu a neplánuje již s nimi kontakt navázat. „*Jako vůbec, protože většinou to jsou lidi, co jsou třeba na drogách, nebo dříve brali drogy a mě přijde jako zbytečný, abychom vzpomínali na starý „dobrý“ časy.*“ (Petra) Linda se opakovaně vracela po VTOS původního prostředí, ve kterém měla vazby na osoby, se kterými konzumovala návykové látky a páchala trestnou činností, což ji spolu s dalšími faktory znovu zpět vracelo do výkonu trestu. Ovšem nástup do VTOS přináší další rizikovou komunitu, může zde docházet k rozvoji patologického chování a navázání dalších kriminogenních vztahů. „*Prostě to vězení, pokud se někdo ocitne ve výkonu trestu tak je to kriminogenní prostředí, takže tam jako ten prostor pro nápravu jako příliš není.*“ (soc. kurátor) „*Tak ty lidi tady jak se chovaj, nebo jak uvažujou to jsou prostě věci, který jsou na pováženou.*“ (Hana) Proto je podle pracovníků věznic důležité je zaměstnávat smysluplnými aktivitami, kterými vyplní volný čas a zprostředkovávat jim nové pozitivní zážitky, jako např. různé besedy, koncerty, divadlo, společné oslavy svátků atd.

Při přechodu z vězení na svobodu je pro začlenění důležité, aby osoby, které mají vazby na patologické prostředí se do takového prostředí nevracely a učinily změnu. Katce přítel zajistil nový byt tak, aby se po návratu vrátila do jiného města a zároveň i jiného prostředí ve formě nového bytu. Iva se kvůli nápravě rozhodla vzdálit od svého bydliště a po propuštění půjde bydlet ke známé do úplně jiného kraje a jiného prostředí, s touto ženou se seznámila ve výkonu trestu, přičemž Iva tvrdila, že přítelkyně vede vlastní firmu a život v souladu se zákonem. Linda chce po čtvrtém trestu také změnit prostředí, zatím je datum jejího propuštění vzdálené ale právě kvůli předchozím chybám, které se opakovaly po návratu do místa bydliště je odhodlaná zkusit změnu. Petra se také znovu rozhodla změnit prostředí, po prvním trestu se stěhovala za práci a ubytováním ale přesto se ji nepodařilo vyhnout se drogám a s nimi spojenou komunitou, po aktuálním trestu půjde znovu do nového prostředí tentokrát i s přítelem, nicméně se chce zaměřit především na sebe, protože považuje drogy za všudy přítomné, a proto je jen na jejím jednání, zda se jí podaří se drogám i komunitě s ní spojené vyhnout. *„Já vlastně pocházím z Děčína a tam jsem se nechtěla vrátit kvůli minulosti, kvůli drogám a kvůli lidem a tak. Ale tohle to vlastně není o lidech nebo o místě, to je úplně jedno kde začnete, protože ty drogy jsou všude, záleží prostě na nás, jak si to srovnáme.“* (Petra)

Podle soc. kurátorky osoby, které jsou opakovaně trestané a dlouhodobě se potýkají se životem v kriminálním prostředí, mají nízké šance na vytrhnutí z takové komunity. *„Většina takových klientů, kteří si hledají partnery, partnerky, tak stejně kde můžou hledat, stejně hledají v tom svém okruhu těch lidí, se kterými se znají, nebo prostě nevystoupí.“* (soc. kurátorka) Ženy, které nemají zajištěné zázemí na základě sociálních vazeb a dostanou se do substandartních forem bydlení nebo žijí ulici jsou významně ohroženy z hlediska vlivu komunity, protože osoby, které se v takových formách bydlení vyskytují se často projevují patologickými vzorci chování. *„Abyste tam byla 6 lidí na pokoji a furt se vám něco ztrácelo.“* (Katka) *„Na ubytovnách, který jsou plný a kde bydlí taková sorta lidí, že se objevím zase opět v kriminále.“* (Linda) Ačkoliv se podle soc. kurátorky takovým osobám spíše nepodaří dostat z patologické komunity, připouští, že měla i takové klienty, kteří byli schopni se z života na ulici, přes ubytovny a azylové domy dostat až do situace, kdy získali sociální bydlení, ale považuje je za výjimku. Podle soc. pracovnice se ženy při návratu do takových prostředí setkávají s pocitem studu, kdy si zvědomují, že zapadají právě do komunity vyloučených osob, které se pohybují v těchto komunitách.

Z výzkumu vyplývá, že spíše, než začlenění do komunity je pro ženy krucální odloučení od patologické komunity, s čímž je samozřejmě spojená i potřeba se začlenit do nové komunity a navázat nové vazby, podle soc. pracovnice může být při přechodu na svobodu nápomocné navázání na neziskové organizace, které pořádají aktivity komunitního trávení volného času, tak aby osoba při nadměře volného času neupadla do nežádoucího prostředí. „*Různé neziskové organizace, které podpoří toho člověka, tzn. že i kdyby měl ten člověk možnost využití, než se dostane do nějakého toho začátku a nějak se někde uchytí v práci a podobně a musel zůstat na noclehárně, tak existují třeba v Praze je organizace, komunita taková, kde se schází ženy bez domova, ony si vypomáhají... takže tímhle způsobem různě se dá zapojit.*“ (soc. pracovnice)

Osoby propuštěné z VTOS se setkávají se stigmatizací, která jim brání v pozitivním kontaktu s bezprostředním okolím a se začleňováním do jiných bezpečných komunit. „*Tak určitě stigmatizovaný jsou, a to si myslím, že ve velké míře, jako všechno si myslím, že to je zkreslený pohled médií, kdy velkou roli hrají média v tom, jak jsou vůbec prezentováni.*“ (soc. pracovnice) Se stigmatizací se tak ženy setkaly na pracovním trhu na základě zápisu v trestním rejstříku, dále se s ní mohou setkat v systému pomoci, což pak může mít velké dopady, kdy osoba, která má být propuštěným nápomocná k nim přistupuje jako k nežádoucím. „*Hodně často nám říkají, že první facku slovní dostanou hned na úřadu práce, kde se s nima nechce nikdo moc bavit, kde jim dávají za vinu, že byli ve výkonu trestu.*“ (soc. pracovnice) „*Chtěla jsem jen do začátku tu podporu a co jsem s tím měla lítání a toho všeho. Ani pracák vám nepodal pomocnou ruku nikdo.*“ (Katka)

Shrnutí dimenze komunita

Z výzkumu vyplývá, že v této dimenzi je pro propuštěné ženy nejzásadnější odtrhnout se od komunity, ve které působily, když páchaly trestnou činnost, s čímž může pomoci odloučení prostřednictvím uvěznění, ale zároveň je nutné po propuštění zabránit znovu navázání vazeb s takovou komunitou, prostřednictvím změny prostředí, smysluplným trávením volného času, např. při komunitních aktivitách v neziskových organizacích a zároveň je v takovém procesu klíčové osobní přesvědčení a vůle žít v souladu se zákonem. Pozitivní dopad mají úzké sociální vazby na osoby, které trvale žijí v souladu se zákonem.

Při začleňování do komunity po propuštění z výkonu trestu se jako překážky jeví stigmatizace osob propuštěných z výkonu trestu, nové kontakty navázané ve VTOS na kriminogenní prostředí a rizika spojená s pobýváním v substandardních formách bydlení a život na ulici.

3.3.2 Systém podpory penitenciární a postpenitenciární péče

Výzkum se dále zaměřoval na vliv penitenciární a postpenitenciární péče na začleňování po VTOS a jeho roli v přechodu z vězení na svobodu. Objevilo se více témat, které jsou považovány za důležité vzhledem k začleňování osob propuštěných z VTOS, mezi klíčové se řadí příprava na propuštění, zdroje pomoci v prvních dnech, zajištění financí, bydlení a zaměstnání.

Příprava ve VTOS na propuštění

Z hlediska přípravy byly ve věznici sledovány dva procesy, první probíhá v rámci **výstupního oddílu**, který je zřízen speciálně pro přípravu odsouzených na opuštění výkonu trestu a druhý, který probíhá na **standartním oddílu** jako typ **výstupního programu zacházení**. Z hlediska srovnání na základě zkušeností odsouzených žen lze identifikovat určité rozdíly.

Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma procesy je prostředí, ve kterém probíhá, **výstupní oddíl** má nižší kapacitu cca 20 odsouzených, kdy jsou na pokoje umísťovány po třech kdežto standartní oddíl má kapacitu cca 55 odsouzených a osoby jsou zde umísťovány po sedmi (dříve po osmi). Podle odsouzených žen byl na výstupním oddíle větší klid, prostor přemýšlet nad propuštěním, čistší prostředí, ženy ho popisovaly jako více „domovské“, což zároveň dokreslovaly i bližší vztahy, které mezi sebou ženy měly, oproti standartním oddílům lépe vycházejí. „*Je to tam takový víc domovský, není to takový studený.*“ (Petra) „*Je tam klid, no je to tam lepší, už takové jako doma už no skoro, že se tam připravuju na ten život po propuštění. No tak vypadají jinak ty patra, že jsou čisté.*“ (Nina) „*No já, když jsem byla někde jinde na patře, no tak tam je hluk, že jo a já mám ráda klid... máme pokoje jen po třech, tam jsme byli po osmi a prostě jsem ráda, je mi tam líp.*“ (Jitka) Z hlediska vybavení ženy na výstupním oddíle oceňovaly možnosti připravovat se na běžné činnosti, které každodenní život provází, na oddíle je umístěna pračka a také je v rámci kulturní místnosti základně vybavená kuchyň, ve které si jednou týdně odsouzené společně s vychovatelkou připravují jídlo.

Lepší vztahy a klidnější prostředí jsou také zapříčiněny výběrem umíst'ovaných osob, zákon stanoví základní podmínky umíst'ování osob na výstupní oddíl⁶, konkrétní výběr osob pak závisí na odborných pracovnících a řediteli věznice. Podle zaměstnankyň věznice jsou na výstupní oddíl v dané věznici umíst'ovány ženy, které působí jako bezproblémové a připravené pracovat na svých problémech, směřují k PP, ale mohou být i opakovaně trestané (typicky neodchází na PP) a již se připravují na život po propuštění. „*Ženy, které jsou víceméně bezproblémové, které k tomu podmíněnému propuštění směřují. Pracují samy na sobě, pracují na snižování rizik, hledají si práci, hledají si bydlení, zajišťují si léčbu, mají prostě kontakty ven a mají zájem na svém životě něco změnit a vést ho v rámci zákonných norem.*“ (vychovatelka) Ženy, které by vyžadovaly výrazně vyšší asistenci, pomoc a motivaci k přípravě na propuštění se do výstupního oddílu nedostávají.

Na výstupním oddíle také probíhalo častěji hodnocení programu zacházení, při hodnocení mohou ženy dostat návrh na odměnu, na základě které, pokud to jejich charakteristika dovoluje, mohou např. opustit věznici (s vychovatelkou, rodinou, popř. také na přerušení trestu až 20 dnů ročně). Mají tak větší prostor získat kontakt s vnějším světem a navazovat vztah s rodinou, což může pomoci v plynulém přechodu na svobodu.

Zbylé osoby jsou tedy připravovány v rámci **standartních oddílů**, v programu zacházení měly ženy povinnou aktivitu výstupního poradenství, která kopíruje aktivitu sociálně-právního poradenství probíhající na výstupním oddíle. Při této aktivitě se mají ženy prostřednictvím soc. pracovníce seznamovat s možnostmi pomoci, které na svobodě mají, fungováním dávek v hmotné nouzi, možnostmi oddlužení, bydlení, pomoci neziskových organizací, prakticky nacvičují vyplňování formulářů a žádostí (např. o dávky).

Závěrečné **výstupní hodnocení**, které absolvují všechny ženy před propuštěním umožňuje podle soc. pracovníce ověřit aktuální situaci a míru připravenosti odsouzené, podpořit ji v plánování života po propuštění, nabídnout jí konkrétní možnosti řešení a motivovat ji k přípravě. Podle soc. pracovníce může být tento individuální rozhovor klíčový pro ženy, které dosud nemají zajištěnou žádnou pomoc po propuštění. „*Někdy jsou to takový*

⁶ Osoby jsou zde umíst'ovány přiměřenou dobu před očekávaným koncem trestu, obvykle 6 měsíců před očekávaným propuštěním, zpravidla se zde zařazují odsouzení, kteří mají trest delší než 3 roky, kterým je třeba pomoci při vytváření příznivých podmínek pro soběstačný život v souladu se zákonem. O zařazení rozhoduje ředitel věznice na návrh odborných zaměstnanců (§ 74 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., § 12 vyhlášky č. 345/1999 Sb.)

jako, oni nemluví, neřeknou vám, stydí se třeba, až když s nima sedíte sama, tak vám řeknou já jsem to právě s váma chtěla řešit, já nemám kam jít. Takže vy v ten den, kdy se tohle dozvíte, tak rozhodíte sítě.“ (soc. pracovnice) Na základě hodnocení je se souhlasem odsouzené osoby informován sociální kurátor detailněji o životní situaci potenciálního klienta. Podle zkušeností obou soc. kurátorů toto není běžná praxe všech věznic, naopak se tak děje výjimečně, že by byl kurátor předem informován o situaci klienta, aniž by byl přímo s ním v kontaktu. Nakonec je s odsouzenými veden výstupní pohovor, který slouží k poslednímu ověření a konzultaci plánů odsouzené se soc. pracovníci, nabízí poslední možnost zajištění prvních kroků po propuštění. „*Ten týden je relativně dobrý čas na to něco zachránit a změnit.*“ (soc. pracovnice)

Ženy, které se připravují na PP toto neabsolvují, neznají přesný termín konce trestu a jejich příprava se odvíjí v souvislosti s podáním žádosti, pokud by neměly zajištěné podmínky pro přechod z vězení na svobodu, nebyly by podle spec. pedagožky propuštěny, tudíž v jejich případě výstupní hodnocení a pohovor nemusí probíhat, zároveň se mohou na základě žadanek setkávat se soc. pracovníci individuálně.

Z hlediska porovnání žen, které jsou umístěny ve standardním nebo výstupním oddíle, odcházejí na pevný termín či jsou podmíněně propuštěné, nebyl zaznamenán zásadní rozdíl z hlediska přípravy, což může být ovlivněno omezeným výběrem respondentek (více viz Diskuze). Podle pracovnic věznice lze spatřovat rozdílné přístupy k přípravě na propuštění, kdy u žen hraje roli míra motivace a spolupráce, přítomnost podpory zvenčí a četnost trestů odnětí svobody, přičemž tyto faktory se mohou překrývat. Motivované ženy jsou častěji ty s podporou z venku, častěji se připravují již dlouhodobě dopředu, mapují si možnosti řešení svých problémů, typicky dluhů nebo závislostí. Spolupracující ženy ve VTOS mají vyšší šanci na změnu postojů na základě resocializačních aktivit ve VTOS, s čímž také souvisí míra přípravy na propuštění. U opakovaně trestaných žen jsou typické dva případy, první, kdy ženy jsou demotivovány na základě zkušeností po předchozích trestech, kdy byly stigmatizované nebo neuspěly v naplňování svých plánů, nedisponovaly finančními zdroji a obrátily se k trestné činnosti nebo se jedná o ženy, které díky opakovanému výkonu trestu dosáhly pochopení a změny postojů a jsou naopak více motivované k přípravě nežli v předchozích trestech. Podle zkušeností soc. kurátorky přicházejí osoby z VTOS neinformované o možnostech z hlediska pomoci, bydlení a zaměstnávání.

„Oni tvrdí, že nic neví, já nemůžu říct, že jim to neřeknou, ale zkušenosti se sociálními pracovníci nemám dobrou.“ (soc. kurátorka)

Shrnutí přípravy ve VTOS na propuštění

Ženy ve VTOS se připravovaly buď v rámci výstupního oddílu, nebo prostřednictvím výstupního programu zacházení ve standardním oddílu, proces přípravy se liší z hlediska prostředí, ve kterém probíhá a prostředků, které jsou k dispozici. Ženy umístěné na výstupním oddíle mají klidnější a přívětivější prostředí z hlediska kapacity na oddílu, lépe společně vycházejí, vzájemně sdílejí motivaci k plánování života na svobodě, oproti standardnímu oddílu, kde se mísí ženy motivované s nemotivovanými, společně nevytváří domovskou atmosféru a nedisponují prostředky typu pračka a kuchyně k přípravě na běžné činnosti. Ženy na výstupním oddíle se častěji dostávají na vycházky mimo věznici či na přerušování trestu oproti těm na standardním oddíle, mají tak společně s ostatními rozdíly lepší předpoklady pro plynulejší přechod na svobodu.

Ženy, které mají nižší předpoklady pro začlenění a motivaci k přípravě na život na svobodě nejsou zařazovány na výstupní oddíl, ačkoliv by prostředí a další přínosy výstupního oddílu mohli působit na jejich motivaci. Nicméně mezi respondentkami z řad odsouzených umístěných na výstupním a standardním oddíle nebyly zaznamenány rozdíly v přípravě na život na svobodě, všechny se na propuštění připravovaly a snažily si naplánovat postup po propuštění. Podle pracovníků věznice jsou rozdíly v přípravě na propuštění u žen ovlivněné mírou motivace, podporou osob mimo věznici a předešlých zkušenostech při resocializaci u opakovaně trestaných.

Návazná péče po propuštění

V kapitole *Vyhodnocení potřeb v jednotlivých dimenzích* byly identifikovány potřeby žen při přechodu z VTOS a bariéry, které znesnadňují jejich naplňování. S naplňováním potřeb a překračováním těchto bariér mají pomáhat subjekty postpenitenciární péče (sociální kurátor, úřad práce, probační úředník a pomocné organizace), ve svém výzkumu jsem se zaměřovala i na podporu ze strany těchto institucí, primárně těch zřizovaných státem.

Sociální kurátor

Podle zkušenosti soc. kurátorů přicházejí klienti typicky až po VTOS. Jedná se o osoby, které jsou spíše opakovaně trestané, nejsou navázané na neziskovou organizaci,

nemají soc. zázemí a práci, ti, kteří tímto disponují většinou nepřicházejí, podle soc. kurátorky přichází často i prvotrestaní, kteří potřebují pomoci se zorientovat po propuštění. Kontakt s kurátorem již ve VTOS není tak častý, pouze Elen a Marie se ve výkonu setkaly se sociálním kurátorem. Získaly od něj informace o možnostech podpory po propuštění a pomoc při podávání žádosti o PP. Také oba soc. kurátoři potvrdili, že se s klientem typicky setkávají až po VTOS, kdy je klient navštíví na městském úřadě.

Z pohledu obou soc. kurátorů je obsahem jejich práce pomoc osobám po VTOS se zajištěním bydlení a asistence při žádání o dávky. Soc. kurátor dále poskytuje doprovázení, primárně v souvislosti žádáním o dávky na ÚP, soc. kurátorka ho nabízí výjimečně ve výlučných případech. Nicméně jak jsem popisovala v teoretické části od soc. kurátora se očekává komplexní pomoc a poradenství ve všech problematických aspektech života osoby propuštěné z VTOS. Stejně tak předpokládá soc. pracovnice a probační úředník, že klíčovým bodem podpory je pro propuštěné soc. kurátor, což ale nevyplývá ze zkušeností a praxe dvou dotazovaných soc. kurátorů ani odsouzených žen, které se na pomoc soc. kurátorů obrátily. Soc. kurátoři dále uvedli, že jejich kompetence jsou omezené, cílová skupina, se kterou mají pracovat je velice široká a nevztahuje se výlučně na osoby propuštěné z VTOS, výkon jejich práce je dále omezena charakterem úřední práce, která má své náležitosti a omezení. Na některých městských úřadech také dochází ke kumulaci více funkcí, kdy soc. kurátor zajišťuje i další agendy, což není možné skloubit. Ačkoliv poskytují službu soc. poradenství nejsou schopni pokrýt všechny potřeby propuštěných v dimenzích komunity, zájmů a plánů a interakcí a rodinných vztahů. Svě klienty odkazují na neziskové organizace, které v těchto dimenzích pomáhají, ovšem např. dotazovaná soc. kurátorka neměla dostatečný přehled o možnostech pomoci ze strany neziskových organizací.

Z výzkumu vyplývá, že osoby bez kontaktu s osobami mimo vězení a sociálního zázemí potřebují mít život po propuštění předem naplánovaný a navázanou pomoc již z VTOS. V takových případech je nutné, aby byl soc. kurátor buď již navázaný na klienta nebo informovaný o jeho životní situaci, aby tak mohl připravit záchranou síť pro propuštěného klienta: předem připravit ÚP na potřebu vyplacení dávky MOP, ověřit kapacity ubytovacích zařízení, zmapovat možnosti návazné či komunitní pomoci v místě bydliště, popř. další individuální potřeby. Odsouzení se však méně často kontaktují se soc. kurátorem již ve výkonu trestu a zároveň jim zákon tento kontakt neukládá povinně, častěji jsou v kontaktu prostřednictvím dopisů, kde může docházet k nepochopení ze strany osob

ve VTOS. „*Děje se i to, že jim tři týdny před propuštěním pošlou informace typu, jako že až půjde z trestu, aby se dostavila a že budou řešit její životní situaci. Ale odsouzené věří tomu, že v ten den, co vyjdou ven a dostanou se za sociálním kurátorem, tak v ten den vlastně dostanou bydlení. A to se tak neděje.*“ (soc. pracovnice) Podle soc. pracovnice je praxe soc. kurátorů rozdílná a na osobní setkání se dostávají spíše ty z blíže situovaných městských úřadů. To potvrzuje také soc. kurátorka, která má špatnou zkušenost při spolupráci se soc. pracovníky pražských věznic a ze svých zkušeností navazuje kontakt ve vězení méně často, soc. kurátor před pandemií Covid-19 navazoval spolupráci ve VTOS poměrně často i ve vzdálenějších věznicích, dnes je to v důsledku pandemie méně časté.

Po propuštění se osoby dostávají za soc. kurátory osobně, jejich hlavní motivací ke kontaktu se soc. kurátorem je vyplacení dávky MOP, na kterou podle zkušeností odsouzených žen a praxe dvou soc. kurátorů potřebují získat posudek/protokol o tom v jaké situaci se nacházejí a doporučení o vyplacení či nevyplacení, poté již není žádný nástroj, kterým by soc. kurátor disponoval, aby motivoval osoby ke spolupráci, do roku 2012 tuto dávku vyplácel přímo soc. kurátor. Podle soc. kurátora považují jeho starší kolegové tuto změnu za chybnou, „*to byl nějaký jako nástroj, jak pracovat s tím klientem, nebo něco co mu můžeme nabídnout, což teď jako máme strašně málo.*“ Zároveň podle něj byla s dávkou nižší administrativní zátěž a soc. pracovník mohl díky osobní zkušenosti s klientem lépe odhadnout nárok na vyplacení i v opakovaných případech. Osoby, které zůstávají v dlouhodobější spolupráci jsou podle soc. kurátora častěji ty, které potřebují prostřednictvím kurátora něco dokládat (např. při žádosti o soc. byt) nebo společně řeší jinou konkrétní záležitost, typicky v oblasti bydlení.

Podle obou soc. kurátorů tedy leží gró jejich práce v začleňování pomocí asistence při hledání bydlení, nicméně v této oblasti jsou současně podle jejich zkušeností značně omezení z důvodů plných kapacit ubytovacích zařízení, jak jsem již výše popisovala. Absentují tak nástroji a prostředky, kterými mohou osobám propuštěným z VTOS pomoci při zajištění bydlení.

Oba soc. kurátoři upozorňovali na charakter „dobrovolnosti“ při pomoci, kdy nemohou za klienta vyřešit jeho problémy je zde nutná iniciativa a aktivní přístup ze strany klienta, u některých klientů se také naráží na jejich individuální kapacity a schopnosti pochopit možnosti pomoci a následně jednat (soc. kurátorka).

Shrnutí sociální kurátor

Z výzkumu vyplývá, že sociální kurátoři navazují kontakt s klienty spíše až po propuštění z VTOS, ačkoliv pro zachování kontinuity péče je propojení klienta se soc. kurátorem již ve VTOS klíčové. Přičemž podle zkušeností odsouzených žen, sociálních kurátorů a sociální pracovnice není projevem velký zájem o spolupráci již ve VTOS na žádné straně, odsouzené ji nevyhledávají, soc. kurátoři nejsou vždy ochotni navštěvovat vzdálené věznice.

Dále se ukázalo, že není jasná role sociálního kurátora v procesu resocializace osob po VTOS. Sociální pracovnice, probační úředník od něj očekávali komplexní pomoc při přechodu z vězení na svobodu, nicméně sociální kurátoři vidí svou roli jako značně omezenou, podle nich mohou pomáhat pouze se zajišťováním bydlení, asistovat při žádání o dávky ze SSZ a poskytovat omezené poradenství. Sociální kurátoři poukazovali na konkrétní aspekty, které omezují jejich kompetence při pomoci klientům opouštějícím VTOS, mezi ně řadili: širokou cílovou skupinu, se kterou mají pracovat, administrativní zátěž, absenci motivačních nástrojů, charakter dobrovolnosti pomoci, úřednický aspekt kurátorství a kumulaci více funkcí.

Sociální kurátoři jsou také nedostatečně informovaní o stavu klienta před jeho propuštěním, přičemž při pomoci klientům, kteří nedisponují rodinným či sociálním zázemím jsou takové informace klíčové pro zajištění bezprostředních potřeb po propuštění v souvislosti s bydlením, zkontaktováním ÚP a dalších individuálních potřeb.

Úřad práce

V gesci úřadu práce je pomoc formou dávek sociálního zabezpečení a dále aktivní politikou zaměstnanosti. Z mého výzkumu vyplývá, že systém vyplácení dávek není dostatečně efektivní v oblasti finanční pomoci osobám propuštěným z VTOS, problémy, se kterými se setkávají při žádání o dávky byly popsány výše v dimenzi finančního zajištění a zaměstnání. Úřad práce není vždy schopný včas a efektivně reagovat na žádosti klientů, čímž staví bariéry v procesu začlenění a resocializace osob po VTOS. Podle soc. kurátorů a soc. pracovnice souvisí tento problém s podhodnocením zaměstnanců ÚP a jejich nedostatkem.

Dále z výzkumu vyplynulo, že úřady práce nejsou jednotné v praxi vyplácení jednotlivých dávek a přístupu ke klientům. Podle soc. kurátorky se liší např. v uznávání nároku na MOP, což vede k nerovnému zacházení s jednotlivými klienty. Stejně tak se liší

přístup jednotlivých ÚP z hlediska spolupráce s klienty ve VTOS, podle soc. pracovnice některé úřady komunikují a předem doporučí, co si může odsouzená připravit za formuláře, aby se zjednodušilo žádání o dávky, pokud odchází na pevný termín ÚP se připraví na její příchod, čímž se výrazně zjednoduší celý proces. Nicméně některé ÚP předchozí spolupráci odmítají, což přispívá k problémům, které jsou výše zmiňované.

V oblasti dotazovaných žen se menšina z nich obracela na ÚP o pomoc při hledání práce, pouze Linda a Katka měly zkušenost s čerpáním podpory v nezaměstnanosti. Linda si za pomoci ÚP zkoušela najít práci, nicméně nakonec nebyla žádným ze zaměstnavatelů přijata. Některé ženy se při snaze zajistit si zaměstnání před propuštěním z VTOS obracely na ÚP, nicméně v tomto směru nebylo žádné z nich vyhověno. Podle soc. pracovnice většina ÚP odmítá řešit zaměstnávání s odsouzenými ve VTOS a odkazuje je na možnost spolupráce až po propuštění z VTOS.

Shrnutí úřad práce

Z výzkumu vyplývá, že úřad práce není schopen bezprostředně reagovat na žádosti všech klientů, dochází ke zpoždění vyplácení dávek a jsou zatíženy administrativou, praxe úřadů se v případě přiznávání nároku na MOP liší a dochází k nerovnému zacházení. Když se ženy snažily navázat spolupráci s ÚP již z VTOS nebylo jim v oblasti řešení zaměstnání vyhověno. V případě řešení pomoci ze systému soc. zabezpečení se přístup ke spolupráci mezi ÚP liší, některé již předem informují klienta, což vede k předcházení problémům spojených s vyplácením dávek, některé ÚP však spolupráci s klienty ve VTOS vůbec nenavazují. V oblasti pomoci s hledáním zaměstnáním se většina z dotazovaných žen na ÚP neobracela, zaměstnání si zajišťovaly pomocí sociálních vazeb či vlastního přičinění.

Probační služba – parole

Ačkoliv probační služba ve výkonu parole není vyloženě institucí, která by poskytovala pomoc osobám při začleňování po propuštění z VTOS, svým výkonem dohledu představuje instituci, která asistuje v resocializaci podmíněně propuštěných osob z VTOS. Probační úředník má dohlížet na plnění přiměřených povinností a omezení a výchovných opatření stanovených soudem. Na problém spojený s kontrolou těchto povinností poukazoval dotazovaný probační úředník, na začátku roku 2022 vešla v platnost novela trestního řádu, kde došlo k vypuštění pravomocí kontroly některých bodů § 48 odst. 4 trestního zákoníku, např. „*i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku*“, což soud často mezi povinnosti zařazuje, aktuálně je tedy kontrola stanovena v trestním řádu pouze

na § 48 odst. 4 písm. b), d) nebo h) trestního zákoníku⁷. Probační úředník poznamenal, že právní názor některých soudců označuje povinnosti, které jsou uvedené v probačním plánu, za kontrolovatelné ze strany probačního úředníka i přesto, že nejsou v zákonu zahrnuty. „*Ale říkám je to trošku na hraně i někteří soudci říkají, že tam bude nutná novela, za mě je to chyba, protože ty soudy to de facto chtějí, abychom to kontrolovali a už se mi kolikrát stalo, že ten dotyčný to nechtěl dát do probačního plánu, nějaký právník, řekl vy už to nemůžete kontrolovat a trochu jsme tam narazili... nestává se to samozřejmě často.*“ (probační úředník)

I přes tyto mezery může kontrola propuštěné více motivovat k vedení života v souladu se zákonem, i odsouzená Elen připouštěla, že kontrola je pro ni po návratu z VTOS, kde funguje jistý režim přínosná. Ženy opakovaně trestané se neshodují ve vnímání probačního dohledu, Petra ho ocenila a chválila lidský přístup úředníka, ačkoliv se vrátila k trestné činnosti nepovažovala, že by úředník pro ni mohl udělat více. Iva a Linda vnímaly probačního úředníka pouze jako kontrolu, od které nezískaly žádnou další pomoc ani podporu. Jako vždy je zde klíčová motivace ke změně, probační úředník mluvil např. o práci s důvěrou, kdy ji používá jako motivační faktor, v případě klientů, kteří jsou motivovaní používá rozhodnutí soudu jako demonstraci důvěry, kterou do nich vložil a snaží se je tím motivovat k dodržování, v případě těch méně motivovaných upozorňuje na opakovanou kontrolu a připomínání povinností.

Klienty může dále motivovat pozitivně na základě možnosti návrhu na zrušení dohledu nebo negativně prostřednictvím návrhů na prodloužení dohledu či přeměnou trestu. Popř. upozorněním soudu na neplnění, který pak zašle varovný dopis klientovi. V těchto opatřeních se naráží na nečinnost soudu, probační úředník upozorňoval, že pokud je soudce liknavý, či nedává PP velkou váhu může dojít k tomu, že ačkoliv osoba částečně porušovala PP a probační úředník navrhoval prodloužení či přeměnu, kvůli jeho nečinnosti vyprší podmínka a taková osoba již nemůže být na základě té vykonané podmínky dále trestána, ovšem není to podle probačního úředníka časté.

⁷ „b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy... d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství... h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek“ (§ 48 odst. 4 trestního zákoníku)

Dále někteří soudci dávají podmínku v takové délce, že již není ze strany probačního úředníka možné navrhnout prodloužení, čímž omezují jeho nástroje k motivování klienta.

Podle probačního úředníka je součástí dohledu také určitá pomoc propuštěným osobám, jedná se spíše o předání kontaktů, doporučení či představení možností podpory od dalších organizací. Nabízí klientům také pomoc v oblasti resocializace formou dobrovolných resocializačních programů (ty jim mohou být také uloženy soudem).

Shrnutí probační služba – parole

Vykonávaný dohled nad podmíněně propuštěnou osobou může pomoci se začleňováním jednotlivců. Kontrola může osoby vést k životu v souladu se zákonem a k převzetí žádoucích norem chování jednatelce ve společnosti, propuštěné osoby zároveň disponují kontaktem na další osobu, na kterou se mohou obrátit v případě nutnosti. Možnost dohlížet a kontrolovat na plnění podmínek stanovených soudem dává probačnímu úředníkovi větší prostor pro motivaci, než např. soc. kurátorovi, protože disponuje různými pravomocemi, které pomohou motivovat propuštěné osoby ke změně. Nicméně probační úředník poukázal na problém související s novelou trestního řádu, ve které došlo k vypuštění některých oblastí kontroly ze strany probačního úředníka. Problematický je také pasivní přístup soudu, kdy i přes porušování nedojde k přeměně na trest či je podmínka stanovena v plné délce, tudíž probační úředník je omezen ve využití prodloužení, jako nástroje k posílení motivace klienta.

Odsouzené ženy hodnotily různě své zkušenosti s probačním úředníkem z hlediska pomoci, ze strany Petry byl pozitivně hodnocen lidský přístup, Iva a Linda nebyly s přístupem spokojené a zdůrazňovaly, že se úředníkem omezuje na pouhou kontrolu bez dalšího přesahu k pomoci.

Neziskové organizace

Pomoc ze strany neziskových organizací byla výše již mnohokrát zmiňována. Ženy se na ně často obracely již ve VTOS, nejčastěji v souvislosti s řešením dluhové situace, dále s hledáním zaměstnání a bydlení a v případě závislosti na návykových látkách o pomoc s léčbou. Ženy uváděly spolupráci s následujícími neziskovými organizacemi: Mezinárodní vězeňské společenství z.s., Sananim z.ú., VOLONTÉ CZECH, Společnost Podané ruce, Spolek LIGHTHOUSE, Centrum sociálních služeb Praha, Postpenitenciární duchovní péče,

z.s., Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s., Semitam s.r.o., což zdaleka nejsou všechny organizace na jejichž služby se ve VTOS či po propuštění mohou obracet. Ačkoliv vzniká během let stále více organizací, které pomáhají osobám po propuštění z výkonu trestu, sociální kurátoři připouští, že jejich pokrytí v některých městech či regionech nemusí být ideální. „*Neziskových organizací je hodně, ale furt někde chybí.*“ (soc. kurátorka) „*Taky záleží na regionu, pokud se zaměříme tady na Prahu, tak asi ty lidi jako je jich sice hodně ale těch služeb je taky víc, takže možná tady mají větší možnost výběru.*“ (soc. kurátor) Tudíž může být pro některé osoby snazší navázat spolupráci s organizacemi ve VTOS nežli s nimi spolupracovat po propuštění. Opakovaně trestaná Petra pozoruje nárůst možností v oblasti návazné pomoci, všechny ženy kromě Katky byly se spoluprací s organizacemi spokojené a většina plánuje ve spolupráci pokračovat i po propuštění.

Ačkoliv tedy jednotlivé organizace mohou fungovat dobře a pomáhat osobám s konkrétními problémy ve specializovaném odvětví, z výzkumu vyplývá, že je zde nedostatek služeb určité komplexní a terapeutické péče, která by zmírnila přechod z vězení na svobodu, především tedy u těch osob, které nemají sociální zázemí, mají opakovanou trestní minulost, absentují pozitivními sociálními vazbami, již před nástupem do vězení byly sociálně vyloučené či vyloučením ohrožené. Služba, která by dočasně suplovala režim, který osoby naváděl ve výkonu trestu, tedy doprovodila propuštěné do pomocných institucí, asistovala při zajišťování prvních kroků a zmírňovala tak i první možné nárazy a překážky, které po propuštění osoby čekají. „*Já si myslím, že by bylo úplně nejlepší, kdyby s těmi odsouzenými někdo pracoval od chvíle, kdy opustí bránu věznice, že by prostě ta péče nějaká pokračovala dál.*“ (vychovatelka) „*Těch spolupracujících organizací máme hodně, ale chybí tam ten koučink těch odsouzených, opravdu to – musíš tam dojít, musíš to udělat, protože ta odsouzená se sebou musí nějak kontinuálně pracovat, už nad sebou nemají ten bič a ony ho potřebují a vyhovuje jim to.*“ (spec. pedagožka) „*Že jim někdo jako venku poradí a někdo jim venku bude dělat ten doprovod, i třeba chvíli jenom, stačilo by jen třeba dva měsíce, aby ten člověk věděl, že má, na koho se obrátit.*“ (soc. pracovnice) Spec. pedagožka a soc. pracovnice zmiňovaly organizace Amalthea z.s., Teen Challenge a Romodrom o.p.s., což jsou organizace, které službu doprovázení některým propuštěným ženám z věznice již poskytovaly, nicméně znovu se jedná o organizace s vymezenou cílovou skupinou, která nepojme všechny osoby propuštěné z VTOS.

Shrnutí neziskové organizace

Z výzkumu vyplývá, že nabídka pomoci ze strany neziskových organizací je v ČR poměrně široká, všechny ženy kromě Katky, ve VTOS či mezi tresty s nějakou organizací spolupracovaly a aktuálně také některé plánují po propuštění ve spolupráci pokračovat. U žen se jedná o specializované organizace zaměřující se na dluhové poradenství, léčbu závislosti na návykových látkách a pomoc se zajištěním bydlení a zaměstnání. Nicméně pracovnice penitenciární péče poukazují na nedostatky v nabídce služby, která by se komplexně a výlučně zaměřila na potřeby osob propuštěných z VTOS. Zajistila by určitou formu doprovázení ihned po propuštění z vězení, obsahovala by koučink a vedení, které by v prvních týdnech či měsících po propuštění bylo pro propuštěnou osobu oporou při začleňování, výsledkem by byla kontinuální podpora, která plynule naváže na VTOS a bude asistovat při překračování bariér v začleňování.

3.3.3 Návrh možných opatření

Z výzkumu diplomové práce vyplynuly některé potřeby, které systém penitenciární a postpenitenciární péče není schopný pokrýt, přitom naplnění těchto potřeb by mohlo přispět k sociálnímu začleňování osob po VTOS a snižovat riziko vzniku recidivy. Na základě těchto potřeb je formulován návrh tří opatření.

(1) Komunitně fungující rezidentní zařízení

Absence rodinných vazeb se ve výzkumu ukázala, jako velmi kritická, protože právě rodina bývá častým zdrojem pro naplňování některých potřeb jako: zajištění bydlení a sociálního zázemí, zajištění zaměstnání, finanční podpora bezprostředně po propuštění z VTOS a plynulost podpory při přechodu na svobodu. Osoby bez rodinných vazeb nemusí být schopny tyto potřeby naplňovat a aktuální systém péče nedokáže všechny tyto potřeby stoprocentně zajistit, navíc to vyžaduje také vysokou míru nasazení jednotlivce. V reakci na situaci osob, které absentují rodinným (sociálním) zázemím navrhuji zavedení komunitně fungujících rezidentních zařízení, které poskytnou přechodné zázemí po propuštění z VTOS a vynahradí tak chybějící roli rodiny při zajišťování výše uvedených potřeb, uleví přeplněným kapacitám sociálního bydlení a zároveň pomohou s naplňováním komunitních potřeb.

V zahraničí jsou rozšířené tzv. domy na půl cesty (*halfway-out house*) pro osoby propuštěné či podmíněně propuštěné z VTOS fungují např. v USA, Kanadě, Norsku nebo Islandu. Taková zařízení jsou typicky zajištěna neustálým dohledem nad klienty a každodenním kontaktem mezi pracovníky domu a klienty, fungují zde pravidla, která se musí dodržovat (např. omezená doba vycházení či testování na drogy), klientům je zajištěn přístup k zaměstnání, vzdělání, trénink potřebných dovedností a kompetencí a další doplňkové služby dle individuálních potřeb (např. léčba závislosti na návykových látkách, terapie, řešení dluhové situace atd.) (Caputo, 2004 podle: Wong, 2019). Podle zjištění výzkumu Wong et al (2018) domy na půl cesty představují účinnou nápravnou strategii pro osoby propuštěné z VTOS. V ČR sice existují domy na půl cesty pro osoby propuštěné z VTOS, nicméně jsou zákonem vymezeny pouze pro osoby mladší 26 let (§ 48 zákona č. 108/2006 Sb.), tedy zahrnují jen střípek z celkové skupiny osob ve VTOS. Jako další alternativa se jeví azylové domy, nicméně v ČR funguje pouze jeden azylový dům (Nová šance, z.s. středisko zaměřené na muže po výkonu trestu), který se věnuje výhradně osobám propuštěným z VTOS, resp. mužům. Zbylé azylové domy jsou pro širší cílovou skupinu, z výzkumu však vyplývá, že kapacita azylových domů je přeplněná a jsou ve špatném stavu.

Aktuálně jsou dále v provozu dva pilotní projekty, které se svým režimem podobají domům na půl cesty, nicméně v obou případech se jedná o zařízení, které jsou alternativou části nebo celého VTOS, nepředstavují tedy možnost pro osoby, které dokončily VTOS běžnou formou. Jedná se o projekt probačního domu, který byl podle norského vzoru vystavěn v Písku, první klienti mají nastoupit v prosinci roku 2022, taková služba by jim měla zajistit kontinuitu péče, asistenci s naplňováním výše zmiňovaných potřeb a předcházet riziku vzniku recidivy. Nicméně zatím ČR disponuje jedním probačním domem s kapacitou pro 16 podmíněně propuštěných mužů a nelze zatím předpokládat nebo hodnotit jeho úspěšnost. Druhým projektem je pilotní Otevřená věznice Jiřice, která je inspirována podle vzoru Otevřených věznic ve Finsku, Norsku a Německu. Zařízení v Jiřicích funguje již pátým rokem a zatím bylo v 89 % případů úspěšné z hlediska předcházení recidivy po propuštění na svobodu (ČTK, 2022).

Z výše uvedeného vyplývá, že zajištění dalších komunitně fungujících zařízení či rekonstrukce a rozšíření stávajících je žádoucí.

(2) Změny v praxi vyplácení dávek v hmotné nouzi

Z výzkumu vyplynulo, že osoby propuštěné z VTOS nemají dostatek finančních zdrojů ani při čerpání pomoci ze SSZ. Nejsou schopny první den uhradit ubytování, což pak dále ovlivňuje naplňování dalších potřeb. Navrhují proto změnit systém vyplácení dávek v hmotné nouzi, které typicky osoby po propuštění z VTOS čerpají. Ačkoliv se ukazuje výše mimořádné okamžité pomoci jako nedostačující, pokud by další dávky jako doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí byly vypláceny bezprostředně po propuštění výše příspěvku by mohla být dostačující. Nicméně současná legislativa neumožňuje o dávky v hmotné nouzi požádat z VTOS, nelze tedy zajistit tyto dávky předem, aby je byla osoba schopna čerpat ihned po propuštění z VTOS. Ačkoliv podle sociálních kurátorů doplatek na bydlení umožňuje osobám financovat pobyt např. v substandardních formách bydlení. Pokud by byla do legislativy zakotvena možnost žádat o dávky v hmotné nouzi již z VTOS, osoby by tak mohly za pomoci sociálních pracovníků VSČR a sociálního kurátora žádat, o tyto dávky ÚP předem a rovnou navázat doplatek na bydlení na konkrétní ubytovací zařízení. Takový přístup by pomohlo s naplňováním následujících identifikovaných potřeb: pomoc s orientací v možnostech podpory ze SSZ, bezprostřední vyplacení dávky mimořádné okamžité pomoci, vyšší finanční podpora bezprostředně po propuštění z VTOS, předem zajištěné bydlení z VTOS, zdroje na pokrytí nákladů na bydlení a plynulost podpory při přechodu na svobodu.

Lze také uvažovat o vrácení pravomoci vyplácení dávek v hmotné nouzi zpět na úřady obcí s přenesenou působností, jak tomu bylo do roku 2012. Pokud by byla hmotná nouze v gesci takových úřadů, bylo by možné ze strany osob ve VTOS požádat o dávky přímo prostřednictvím sociálních kurátorů, kteří by měli být lépe informovaní o situaci svých klientů než úředníci ÚP a mohli by tak včasněji reagovat na jejich potřeby. Zároveň by to vedlo ke snížení zátěže ÚP, které jsou v současné době významně přetíženy

(3) Vyjasnění role sociálních kurátorů

Z výzkumu vyplývá, že aktéři penitenciární a postpenitenciární péče mají odlišné představy o roli sociálního kurátora při resocializaci osob po VTOS. Je tedy potřeba, aby byla role sociálních kurátorů jasně stanovena a aby byli kurátoři vybaveni kompetencemi a nástroji k naplňování jejich role. Výzkum totiž dále poukazoval na aspekty, které omezují sociální kurátory při poskytování služeb osobám propuštěným z VTOS (viz. Kapitola 3.3.2 Systém podpory penitenciární a postpenitenciární péče – Sociální kurátor).

Sociální kurátor má představovat jednoho z klíčových aktérů pomoci osobám propuštěným z VTOS, nicméně v praxi se ukazuje, že soc. kurátor pracuje s velmi širokou cílovou skupinou osob vyloučených nebo vyloučením ohrožených, propuštění z VTOS tak představují pouze část klientů soc. kurátora. Zároveň někteří soc. kurátoři kombinují svůj výkon s dalšími funkcemi sociální práce, která je na úřadech poskytována. Ačkoliv výzkum poukazuje na potřebu navázat spolupráci se soc. kurátorem již ve VTOS, aby byly osoby schopné plánovat svůj život po propuštění, podle zkušeností soc. kurátorů a odsouzených žen to není pravidlem, osoby jsou o možnosti informované soc. pracovníkem a soc. kurátoři jim zasílají oslovovací dopis. Pokud by se zavedla osobní schůzka se soc. kurátorem v průběhu VTOS povinně mohlo by to vést k přehlcení soc. kurátorů a také v případě, kdy klient je nespolupracující a nemá zájem pracovat na resocializaci a začlenění po propuštění by byla velmi neefektivní. Spíše by měl být kladen větší důraz ze strany soc. pracovníků věznic na možnost osobního setkání se soc. kurátorem a navýšena depistážní činnost soc. kurátorů přímo ve věznicích. Zároveň soc. kurátoři by měli být na úřadech v takovém počtu, aby byli schopni plně pokrýt žádosti svých klientů o návštěvu i když se jedná o vzdálené věznice. MPSV stanovuje doporučený postup *K realizaci činností sociální práce na pověřených obecní úřadech, obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a krajských úřadech*, kde stanoví také doporučený počet soc. pracovníků, který současné praxi neodpovídá (MPSV, 2018). Dále by bylo vhodné zvážit rozdělení klientů do užších cílových skupin a vyhradit soc. kurátory, kteří se budou věnovat pouze osobám s trestní zkušeností

Kovářová (2018) ve svém článku diskutuje možnost zavedení povinné návštěvy soc. kurátora po propuštění z VTOS, toto jsem také uvažovala jako možnost navrhovaného opatření, nicméně dle zkušeností soc. kurátorů se většina klientů po propuštění dostaví, zejména těch, kteří nedisponují soc. zázemím a finančními zdroji (soc. kurátor, soc. kurátorka). Tuto informaci jsem dále ověřila podáním žádosti o informace na základě zákona č. 106/1999 Sb., ve které jsem žádala MPSV o uvedení počtu osob, které po propuštění navštívili soc. kurátora. Níže jsou počty porovnány s počtem osob propuštěných z VTOS, jak jsou uvedeny ve Statistických ročenkách VSČR (2015-2021).

Tabulka 4 - Míra návštěvnosti soc. kurátorů po propuštění z VTOS

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<i>Počet propuštěných osob z VTOS</i>	9 317	10 263	11 495	10 928	11 491	11 082	10 190
<i>Počet osob, které navštívily soc. kurátora</i>	8 385	9 275	8 650	8391	8 042	7 218	6 863
<i>Míra návštěvnosti (zaokrouhleně)</i>	90 %	90 %	75 %	77 %	70 %	65 %	67 %

(porovnání: Statistická ročenka VSČR (2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021); žádost o informace podaná autorkou)

Z porovnání vychází, že více než 65 % osob navštíví po propuštění z VTOS soc. kurátora, přičemž nejnižší poměr je zaznamenán v letech 2020 a 2021, kdy mohla být míra návštěvnosti ovlivněna situací spojenou s koronavirovou pandemií, v ostatních letech se jedná o 75 % osob a více, což považují za vyšší míru návštěvnosti a zakotvení povinné návštěvy soc. kurátora po propuštění z VTOS nepovažují za potřebné. Na základě výše uvedeného je zřejmé, že osoby po propuštění z VTOS vyhledávají pomoc soc. kurátorů, ačkoliv nemají takovou povinnost.

Ačkoliv toto není zcela konkrétní opatření považují vyjasnění role sociálních kurátorů za velmi důležité opatření, které by ve svém důsledku pomohlo s naplňováním potřeb osob propuštěných z VTOS. Pokud bude sociální kurátor schopen navazovat kontakt s klienty ve VTOS a pomáhat jim s přípravou života po propuštění z VTOS, intenzivněji spolupracovat se sociálními pracovníky VSČR, ÚP a neziskovými organizacemi, bude mít časový prostor a kompetence k tomu, aby pomáhal osobám s komplexním řešením jejich situace po propuštění z VTOS významně přispěje k sociálnímu začleňování osob po VTOS.

V této kapitole byly formulovány tři návrhy opatření: komunitně fungující rezidentní zařízení, změny v praxi vyplácení dávek v hmotné nouzi a vyjasnění role sociálních kurátorů. Tato opatření byla navržena na základě zjištění plynoucích z výzkumné části diplomové práce a reagují tak na identifikované potřeby osob vracejících se z VTOS do společnosti.

Závěr

Diplomová práce se zabývala resocializací a soc. začleňováním po VTOS zpět do společnosti. Tematicky tak reagovala na problematickou situaci v ČR, kdy recidiva a míra uvězněných na počet obyvatel je ve srovnání s dalšími evropskými státy vysoká, což tak poukazuje na problémy v oblasti resocializace a začleňování po VTOS. Samotná Koncepce vězeňství do roku 2025 upozorňuje na nedostatky v návaznosti a koordinaci penitenciární a postpenitenciární péče. Jako cíl si diplomová práce stanovila identifikovat potřeby osob, které prochází procesem resocializace při přechodu z penitenciární do postpenitenciární péče a následně reflektovat identifikované potřeby se systémem pomoci aktérů penitenciární a postpenitenciární péče, na základě reflexe navrhnout způsoby optimalizace systému péče.

V teoretické části byla představena konceptualizace potřeb, která sloužila pro ujasnění definice potřeb, ze které se vycházelo v rámci praktické části. Dále se teoretická část zabývala resocializací a sociálním začleňováním po VTOS, byly stanoveny dimenze sociálního začleňování a optimální stav (viz Tabulka 1), jehož by osoby propuštěné z VTOS měly při úspěšné resocializaci dosáhnout. Ze stanoveného optimálního stavu v jednotlivých dimenzích bylo vycházeno při zaměření výzkumného šetření.

Praktická část byla pojata kvalitativním výzkumem, prostřednictvím 15 polostrukturovaných rozhovorů se sbírala data, která byla podrobena tematické analýze prostřednictvím otevřeného kódování, kvalitativní přístup umožnil blíže pochopit žitou zkušenost jednotlivých respondentek v kontextu jejich osobních příběhů. Prezentace výsledků je členěna do tří podkapitol, na základě stanovených cílů práce a z nich vycházejících výzkumných otázek (*Vyhodnocení potřeb v jednotlivých dimenzích, Systém podpory penitenciární a postpenitenciární péče a Návrh možných opatření*). V následujících odstavcích jsou prezentována hlavní zjištění práce prostřednictvím odpovědí na tři stanovené výzkumné otázky.

Jaké jsou potřeby osob opouštějících výkon trestu odnětí svobody v souvislosti s resocializací a sociálním začleněním?

Na základě dat získaných prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se podařilo identifikovat potřeby osob při resocializaci a začleňování po VTOS, identifikované potřeby jsou shrnuty v Tabulce 3. V souvislosti s potřebami byly identifikované také bariéry v jejich naplňování, které se při analýze ukázaly jako nedílná součást potřeb, proto jsou

potřeby prezentovány v kontextu identifikovaných bariér.

Z výzkumu se jako klíčová ukázala potřeba naplánovat si, jak budou osoby postupovat po opuštění věznice. Předem si musí zajistit primárně ubytování a zaměstnání, příprava je důležitá především u osob, které nemají soc. zázemí, ve formě rodinných vazeb, či blízkých přátel, kteří jim pomohou v prvních týdnech až měsících po propuštění na svobodu. Ženy ve VTOS takto postupovaly na základě příslibů (primárně při PP), nicméně forma příslibu se na základě zkušeností respondentek neprokázala jako dostačující, což poukazuje na potřebu zajišťovat více alternativ. Podávání žádosti o PP se ukázalo jako zásadní motivační faktor při přípravě na život po propuštění z VTOS. V rámci přípravy je žádoucí, aby byly osoby pracovně zařazené, pracovní návyky jim ulehčují udržení stabilního zaměstnání po propuštění z VTOS a poskytují pracovní zkušenost, která jim pomáhá při hledání dalšího zaměstnání, což se ukázalo jako problematické, práce je na vnitřních i vnějších pracovištích věznic nedostatek a není možné zapojit všechny odsouzené, kteří projeví zájem o pracovní zařazení.

Pokud měly osoby dluhové pohledávky bylo žádoucí, aby se ještě ve vězení spojily s neziskovou organizací, která jim může asistovat při řešení jejich dluhové situace, protože dluhy dále představují bariéru při začleňování v dalších dimenzích a mohou vést k vyhledávání zaměstnání v šedé zóně. Pokud měly ženy historii duševního onemocnění ve spojení se závislostí na návykové látce byla identifikována potřeba, aby navázaly spolupráci s neziskovou organizací, která jim po propuštění bude pomáhat v krizových situacích. Z výzkumu vyplynula potřeba dosáhnout ve VTOS změny postojů, kdy je osoba schopna reflektovat spáchané činy, nést za ně odpovědnost a na základě toho také disponovat motivací, odhodláním a kompetencemi k překonávání bariér při soc. začleňování po propuštění z VTOS.

Jako zásadní potřeba při začleňování po propuštění z VTOS se projevila podpora rodiny či blízkých, pokud osoba není náležitě připravena na život na svobodě a absentuje vazbami na rodinu či přátele (dále jen soc. zázemí), kteří by ji v prvních dnech pomohli se zajištěním základních potřeb v oblasti zajištění bydlení a zaměstnání je pro ni přechod z vězení na svobodu velice náročný a pravděpodobnost dosažení sociálního začlenění a předejití recidivě se značně snižují. V případě, že osoba nedisponuje soc. zázemí je zajišťování bydlení ztížená v důsledku omezených finančních zdrojů po propuštění z VTOS a kapacit v oblasti dostupného bydlení, substandardní formy jsou aktuálně podle aktérů

v důsledku koronavirové pandemie a uprchlické vlny v souvislosti s válkou na Ukrajině převážně naplněny a je nedostatek volných kapacit. Mimo výši kauce byla identifikována další bariéra v případě nájemního bydlení ve formě podmínění pracovní smlouvou, kterou osoby propuštěné z VTOS buď bezprostředně po propuštění nebo kvůli diskriminaci na pracovním trhu a uchylováním se do šedé pracovní zóny nedisponují. Naopak dlouhodobé bydlení v substandardních formách může vytvářet bariéry při začleňování působením patologické komunity, která ji typicky obývá, špatné vybavení a zajištění ubytoven v ČR dále negativně ovlivňuje motivaci žít v souladu se zákonem

V oblasti zaměstnání je stabilní zajištění podmíněno bydlením a výhodu představují soc. vazby, které pomohou s hledáním pracovních příležitostí. Bariéru představuje diskriminace na základě Rejstříku trestů, nedodržení příslibu, popř. návrat ke konzumaci návykových látek. Osoby, které nemohou pracovat se musí evidovat na ÚP a dále získávat finance ze SSZ, osoby potřebují asistenci při orientaci v systému. Mimo potřeby v dimenzích zaměstnávání a finančního zajištění, bydlení a interakcí a rodinných vazeb, patří mezi klíčové potřeby změna prostředí a odříznutí od komunity, ve které osoba působila před VTOS a projevuje se kriminogenními faktory, a naopak navázat nové kontakty a komunitně trávit volný čas a být součástí prostředí, ve kterém žije.

Poskytuje systém péče dostatečnou pomoc při naplňování potřeb osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody?

Ze zjištění výzkumu vyplývá, že instituce a aktéři penitenciární a postpenitenciární péče nejsou schopny pomáhat osobám s naplňováním všech identifikovaných potřeb, které je nutné naplňovat, aby se dosáhlo soc. začlenění. Ačkoliv zkušenost žen z hlediska přípravy ve VTOS poukazovala na dobrou praxi odborných pracovníků VSČR v přípravě odsouzených dané věznice, nebo se jednalo o důsledek výběru respondentek ze strany spec. pedagožky, reflexe soc. kurátorů naopak ukazovala, že se může jednat spíše o méně častou zkušenost, než jaká byla z hlediska přípravy u konkrétních respondentek z řad odsouzených žen. Typičtí klienti soc. kurátorů nejsou ve VTOS takto připraveni na život na svobodě, spíše nemají předem zajištěné ubytování a zaměstnání a neznají své možnosti v ohledu na pomoc ze strany neziskových organizací. Zkušenost odsouzených žen lze také vysvětlit tím, že se jedná o úsek klientů (připravených jako respondentky), kteří se k sociálním kurátorů po propuštění z VTOS vůbec nedostávají. V oblasti penitenciární péče byl identifikován problém v přípravě z hlediska zařazování osob na výstupní oddíl. Ženy, kterým motivace a

způsobilost k přípravě chyběla nebyly na výstupní oddíl zařazovány, tudíž ty osoby, které potřebují výrazně vyšší podporu a pozornost v přípravě, ji spíše nedostávají. V oblasti přípravy také absentuje zapojení soc. kurátora, který dle zkušeností respondentů spíše nenavazuje spolupráci již ve VTOS, přičemž taková spolupráce by mohla vést k větší kontinuitě péče a lépe zajištěné přípravě na život po propuštění.

Dále je mezi aktéry nedostatečná komunikace a spolupráce. Informování soc. kurátora o životní situaci budoucího klienta ze strany soc. pracovníka není podle soc. kurátorů běžnou praxí, přičemž takové informace je nutné předávat, aby mohl soc. kurátor připravit podmínky pro pomoc klientovi a předem aktivizoval systém pomoci ze strany ÚP a ošetřil tak nárok a včasnost vyplacení, které samotné ÚP nejsou schopny efektivně zajistit. Sociální kurátor dále nedisponuje kompetencemi a časovým prostorem, aby zajišťoval takovou pomoc, kterou od něj zbylí aktéři penitenciární a postpenitenciární péče očekávají, omezuje se na pomoc se zajišťováním bydlení, asistenci s žádáním o pomoc ze SSZ a dílčím poradenstvím. Pokud by měl komplexnější pomoc, která je od něj očekávána zajišťovat, musel by se zřejmě zaměřit pouze na cílovou skupinu propuštěných osob z VTOS a disponovat více nástroji k motivaci a zajištění potřeb klientů.

Finanční pomoc ze SSZ je podle zjištění výzkumu vzhledem k potřebám osob propuštěných z VTOS nedostatečná, výše dávky MOP není dostačující k pokrytí ceny ubytování v prvních dnech, natož k zajištění dalších základních potřeb. Další dávky ze systému hmotné nouze, které by pomohly se zajištěním bydlení jsou vypláceny pozdě a nereagují na bezprostřední potřebu „bydlet“. Pracovníci ÚP jsou podle zkušeností respondentů celkově přetížení a nezvládají reagovat na potřeby klientů včas. Dále praxe jednotlivých ÚP při posuzování nároku a kontaktu s klienty ve VTOS není jednotná, což může vést k nerovnému přístupu ke klientům.

V případě pomoci ze strany neziskových organizací výzkum poukázal na nedostatek služeb v oblasti komplexní péče zacílené výlučně na cílovou skupinu osob odsouzených k VTOS, taková služba by měla poskytovat péči ve všech identifikovaných dimenzích a zaměřit se na činnost doprovázení a asistenci v prvních dnech a měsících po propuštění. Nicméně dle zkušeností odsouzených žen fungují neziskové organizace dobře v ohledu na pomoc s řešením dluhové situace, se kterými ženy spolupracovaly již ve VTOS či se zprostředkováním zajištění bydlení nebo zaměstnání.

V oblasti dohledu při rozhodnutí o PP byl identifikován nedostatek v možnostech

kontroly ze strany probačního úředníka, jehož pravomoc je v důsledku přijaté novely trestního řádu omezena. Při aplikování motivačních nástrojů, kterými probační úředník disponuje (návrh na prodloužení či přeměnu, upozornění na neplnění), naráží na nečinnost soudu, která vede k devalvací takových nástrojů, podle zkušeností probačního úředníka se však nejedná o rozšířený problém.

Jak lze na základě identifikovaných potřeb optimalizovat systém péče poskytovaný osobám po VTOS?

Na základě identifikovaných potřeb, které systém penitenciární a postpenitenciární péče není podle zjištění diplomové práce schopen pokrýt byly formulovány tři návrhy možných opatření, jak lze optimalizovat systém péče poskytovaný osobám po VTOS. První z návrhů opatření se týkal komunitně fungujících rezidentních zařízení, ty mají reagovat na potřeby osob, které nedisponují soc. zázemím v důsledku čehož se u nich předpokládá vyšší riziko recidivy. Taková zařízení by měla fungovat ve formě tzv. domů na půl cesty, rozšířením projektů Otevřených věznic, probačních domů a azylových domů určených výhradně osobám propuštěným z VTOS.

Druhé opatření se týká změn v praxi vyplácení dávek v hmotné nouzi, z výzkumu vyplývá, že současné nastavení systému není dostačující finanční podporou pro osoby propuštěné z VTOS. Změna by spočívala především v možnosti žádat o dávky přímo z VTOS těsně před propuštěním na svobodu, což by umožnilo získat dostatek finančních zdrojů na pokrytí bezprostředních potřeb ihned po propuštění z VTOS. Dále lze uvažovat o navrácení vyplácení dávek v hmotné nouzi do gesce úřadů obcí s přenesenou působností, které by ulevilo přetíženým ÚP a zároveň umožnilo transparentnější posuzování nároku na vyplácení těchto dávek.

Poslední návrh opatření se týká vyjasnění role sociálních kurátorů, z výzkumu vyplývá, že jejich role není mezi aktéry penitenciární a postpenitenciární péče dostatečně vymezena. Aktéři tak očekávají od sociálních kurátorů služby, na které jejich kompetence a nástroje nedosahují. Jasně vymezení role a posílení kompetencí a nástrojů sociálních kurátorů by jim umožnilo komplexně pracovat s klientem již v průběhu VTOS i po jeho propuštění.

Z výše uvedeného vyplývá, že se v diplomové práci podařilo dosáhnout stanovených cílů. Výzkum této diplomové práce poskytl vhled do problematiky osob vracejících se z VTOS na svobodu, identifikoval jejich potřeby při resocializaci a začleňování po

propuštění na svobodu. Znovu poukázal na nedostatky v kontinuitě penitenciární a postpenitenciární péče a spolupráci aktérů. Na provázanost a spolupráci těchto aktérů by se měl zaměřit i další výzkum, aby blíže identifikoval pozici a roli jednotlivých aktérů v systému péče a nápravy pachatelů trestných činů. Aby bylo v rámci stávajícího systému možné naplňovat potřeby osob při začleňování a dosahovat lepších výsledků z hlediska resocializace osob propuštěných z VTOS a předcházení vzniku recidivy.

Diskuse

Diplomová práce si stanovila za cíl identifikovat potřeby osob začleňujících se do společnosti po přechodu z VTOS na svobodu a dále reflektovat tyto potřeby se současným systémem penitenciární a postpenitenciární péče. Další závěrečné kvalifikační práce a odborné publikace se často zabývají procesem resocializace po VTOS se zaměřením na rizika a bariéry, které se při začleňování objevují, což podtrhuje přínos a odlišení této diplomové práce, která se zaměřuje primárně na identifikaci potřeb osob při resocializaci a začleňování a druhotně až na bariéry, které se při naplňování těchto potřeb objevují. Diplomová práce usilovala o komplexní pojetí potřeb, proto se zaměřovala na přechod z penitenciární do postpenitenciární péče, aby bylo možné zachytit stav osob před, v průběhu a po výkonu trestu, přičemž z hlediska penitenciární péče byla pozornost věnována přípravě na propuštění a život po VTOS. Téma diplomové práce tak jistě reagovalo na aktuální situaci, protože odborníci upozorňují na problémy v uplatňování resocializační funkce trestu, problematický aspekt přechodu z vězení do společnosti a nedostatky v propojení penitenciární a postpenitenciární péče. Diplomová práce by tak jistě mohla být přínosná pracovníkům, kteří pracují s osobami ve VTOS či po jejich propuštění, poskytla by jim zpětnou vazbu na poskytovanou péči a pomohla ji nahlédnout na problematiku začleňování v jejím celkovém kontextu od VTOS po propuštění.

Ve výzkumu se potvrdil předpoklad teorie, že zkušenost jednotlivců s návratem na svobodu a procesem resocializace se liší na základě jejich stavu a naplňování potřeb v jednotlivých dimenzích a také, že pro dosažení soc. začleňování je nutné naplňovat potřeby ve všech dimenzích, absence naplnění potřeb v jedné dimenzi může negativně ovlivňovat začleňování v druhé. Odborníky akcentovaná příprava na propuštění byla reflektována také ze strany respondentek žen ve VTOS a pracovníků penitenciární a postpenitenciární péče, zejména v případě osob, které nemají vazby na rodinu či přátele, kteří jim v prvních dnech pomohou se zajištěním základních potřeb zejména tak bydlením a finančním zajištěním, resp. zaměstnáním. Z hlediska přípravy na propuštění se ve výzkumu ukázalo jako důležité plánování života po propuštění, pracovní zařazení a navázání na neziskové organizace s pomocí v oblasti dluhů a závislosti na návykových látkách. Další autoři potvrzují platnost těchto zjištění, Vigner (2021) a Prasková (2016) poukazují na význam pracovního zařazení ve VTOS v souvislosti s udržením zaměstnání po propuštění, Prasková mimo jiné také poukazuje na nedostatky z hlediska možností pracovního zařazení ve VTOS, které potvrzují

také zjištění diskutované diplomové práce. Mimo výše uvedené Vigner (2021) zdůrazňoval také význam vzdělávání ve VTOS, zapojené respondentky z VTOS diskutované práce nepřidělovaly vzdělávání takový význam, ačkoliv několik z nich možnost vzdělávání využily, viděly v tom primárně možnost „jinak“ trávit čas, přičemž v souvislosti s hledáním zaměstnání připouštěly, že může být doplnění vzdělání a zvýšení kvalifikace pozitivní pro zajištění zaměstnání po propuštění z vězení.

Zjištění práce poukazují na to, že rodina je klíčový a nejdůležitější aspekt při naplňování potřeb v souvislosti se začleněním po VTOS, primárně v oblasti bydlení, finančního zajištění a zaměstnání, ale také z hlediska začlenění do komunity a zájmů a plánů. Že rodina představuje klíčový faktor při integraci potvrzují také výzkumy Vignera (2021), Gáborové (2018) a Nedbalové (2018). Vigner (2021) potvrzuje, že nejmenší problémy s integrací v oblasti bydlení a se zajištěním zaměstnání měli ti, kterým s ní asistovala rodina. V případě, že osoby absentují rodinným zázemím je zde ještě větší důraz na identifikované potřeby změnit postoje, reflektovat kriminální minulost, plánovat si život po propuštění a na základě toho disponovat motivací při začleňování a překonávání bariér v naplňování potřeb. Význam motivace při úspěšnosti v začleňování po propuštění z VTOS deklarují také Vigner (2021), Gáborová (2018) a Nedbalová (2018). Vigner (2021) považuje motivaci za potřebnou v souvislosti s využíváním služeb postpenitenciární péče. Nedbalová (2018) dále propojuje motivaci se sociální oporou, která typicky přichází právě od rodiny, proto je při její absenci nižší šance na začlenění. Závěry Gáborové (2018) z hlediska motivace přímo kopírují zjištění této práce, reflexe minulosti a změna postojů přispívá ke snahám o nápravu společně s plány na budoucnost tak podle jejich zjištění podporují motivaci čelit výzvám při začleňování. Gáborová dále přináší totožné poznatky z hlediska začleňování v oblasti komunity a riziky při vazbě na patologickou komunitu či návrat do negativního prostředí, potřebu pozitivně trávit volný čas reflektuje jako riziko při začleňování v důsledku neschopnosti efektivně trávit volný čas.

Tato diplomová práce usilovala o reflexi potřeb se systémem penitenciární a postpenitenciární péče, čímž se také dílčím způsobem zabývali výše zmiňovaní autoři. S Vignerem (2021) se tato práce shoduje na potřebě zaměřit se na výkon sociálního kurátorství, navrhuje změnit jejich metodickou práci a zvýšit jejich množství, tato práce se také odkazuje na nutnost zabývat se rolí sociálních kurátorů a vyjasnit jejich roli v systému postpenitenciární péče. Nedbalová (2018) na základě svého výzkumu poukazuje na to, že

osoby propuštěné z VTOS považovaly systém postpenitenciární péče za nefunkční, což se částečně shoduje se zkušeností žen ve VTOS, které se zapojily do výzkumu této diplomové práce. Prasková (2016) navrhuje, aby byla specifikace zaměstnavatelů, kteří mohou vyžadovat Rejstřík trestů, což z hlediska zjištění této diplomové práce lze považovat za vhodné opatření pro podporu začleňování v oblasti finančního zajištění a zaměstnání. Hendrych (2020) potvrzuje ve své studii selhávání Úřadu práce při pomoci v začleňování po VTOS, stejně jako tato diplomová práce zdůrazňuje, že dávky nelze vyřizovat z VTOS, tudíž nemusí být vypláceny bezprostředně po propuštění, což komplikuje uspokojení základních potřeb zajištění potravin a bydlení. Hendrych to považuje za jednu z příčin vzniku recidivy v akutní nouzi. Hendrych také poukazuje na nedostatečnou komunikaci mezi pracovníky VSČR a sociálními kurátory a přichází se zajímavým zjištěním, kdy je podle něj komunikace omezena v důsledku obav z porušování zákona o ochraně osobních údajů. Ovšem ze zkušeností soc. pracovnice věznice zapojené do výzkumu diskutované práce nelze tyto závěry zobecňovat na praxi všech vězeňských zařízení v ČR, protože její praxe v komunikaci se sociálními kurátory je odlišná. Na druhou stranu soc. kurátorka potvrdila, že v případě některých věznic je komunikace nedostačující.

Z výše uvedeného vyplývá, že zjištění této práce se částečně překrývají se zjištěními dalších autorů, což dodává výsledkům této práce vyšší výpovědní hodnotu, která by mohla být při kvalitativním výzkumu zpochybňována. Ačkoliv výsledky nelze zobecňovat na celou populaci, přináší relevantní zjištění o zkušenosti osob s penitenciární a postpenitenciární péčí v kontextu resocializace a začleňování po VTOS zpět do společnosti a může sloužit jako odrazový můstek pro další výzkumy v oblasti podobné problematiky.

V souvislosti s metodami a průběhem výzkumného šetření je nezbytné vyzdvihnout fakt, že výzkum probíhal také uvnitř vězeňského zařízení, což je považováno za velkou výhodu z hlediska reflexe aktuálně žité zkušenosti. S přihlédnutím k faktu, že získat povolení vstupu do věznice v ČR za účelem výzkumu je velice náročný proces, což ostatně popisuje ve svém článku *Trnitá cesta výzkumníka za poznáním: kvalitativní výzkum ve vězeňském prostředí* Lukáš Dirga, který sám procesem žádání o povolení vstupu do vězení opakovaně procházel. Proto je jedním z velkých přínosů této diplomové práce vůbec skutečnost, že část šetření probíhala za branami vězeňského ústavu. Nelze však opomenout, že k reflexi začleňování po VTOS by bylo určitě přínosné získat rozhovory také s osobami, kterým se podařilo po propuštění začlenit do společnosti a nespoléhat se pouze na zkušenost

se začleňováním v případě opakovaně trestaných osob aktuálně pobývajících ve VTOS.

Dále je potřeba zmínit, že určitá omezení mohou plynout také z výběru respondentů. Ve věznici byl výběr respondentek z řad odsouzených žen prováděn primárně speciální pedagožkou, která postupovala na základě předem domluvených kritérií, která měla zajistit rozmanitost vybraných respondentek. Nicméně nelze s jistotou říci, zda její výběr nebyl omezen na ženy, které pro věznici představují tzv. „lepší vizitku“, ačkoliv tedy sama tvrdila, že se snažila o výběr žen v odlišných situacích s rozmanitými životními příběhy. Lze tedy předpokládat, že zkušenost jiných žen ve stejné věznici nemusí být totožná, nicméně nelze zpochybňovat získaná data, která přináší relevantní zjištění o zkušenostech s VTOS a začleňováním po propuštění na svobodu. Pět z devíti rozhovorů (s Ninou, Petrou, Jitkou, Elen a Hanou) probíhalo za přítomnosti spec. pedagožky přímo v její kanceláři, což také mohlo omezit vůli a chuť respondentek se při rozhovoru zcela otevřít, v případě zbylých respondentek již rozhovory probíhaly o samotě v místnosti určené pro skypeové rozhovory. Možnost být se čtyřmi respondentkami o samotě je považována za velkou výhodu, nicméně v porovnání průběhu všech rozhovorů lze říci, že všechny respondentky se podařilo rozprávět, a i za přítomnosti zaměstnanců VSČR byly ochotné vyprávět o svých velice osobních životních zkušenostech.

Nakonec určité omezení vychází také z toho, že rozhovory byly vedeny pouze se ženami ve VTOS, výzkum tak zcela vynechal zkušenost druhého pohlaví, nelze tedy předpokládat, zda by byla zkušenost totožná či odlišná. Byla snaha reflektovat odlišnosti v procesu začleňování žen a mužů prostřednictvím rozhovorů s probačním úředníkem a sociálními kurátory, z jejich zkušeností vyplývalo, že zásadní rozdíl v začleňování mezi pohlavími nenacházejí, pouze sociální kurátorka uvedla, že se jí s ženami lépe spolupracuje. V případě respondentů z řad pracovníků postpenitenciární péče by bylo dále přínosné zapojit respondenty z řad ÚP, aby bylo možné reflektovat zjištění, která se týkala praxe ÚP přímo s úředníky, jež danou oblast v praxi vykonávají.

Přesto, že ve výzkumu lze spařovat určité limity a velikost výzkumného souboru nemusí být zcela uspokojivá, přesto považují získaná data za velmi kvalitní a přinášející zajímavá zjištění.

Summary

The thesis deals with the resocialization and social inclusion of persons after serving a prison sentence and the possibilities of assistance from the penitentiary and post-penitentiary care system. The aim of the thesis was to identify the needs of persons concerning social inclusion after release from prison, to further reflect the identified needs with the possibilities of the penitentiary and post-penitentiary care system and to offer alternatives to optimize the current care system.

In the first part of the thesis, the theoretical background was introduced, including the conception of needs, the notion of resocialization in the context of corrective socialization and the theory of social inclusion. The theory of social inclusion was further elaborated in its multidimensional concept, based on the approach of several authors were defined six dimensions of inclusion after release from prison. In each dimension, was defined the optimal state that people should achieve after release from prison in relation to integration. The indicators of the optimal state reflect the normative aspect of the needs for inclusion, which was the basis for the needs assessment. Besides the theoretical approaches was presented the functioning of the penitentiary and post-penitentiary care system in the context of resocialization.

The research part of the thesis was conducted by qualitative research. Data was collected using the method of semi-structured interviews with respondents from among women serving sentence and workers from penitentiary and post-penitentiary care. A thematic analysis method using open coding was chosen to analyze the data. A needs assessment was used to identify needs in six specified dimensions of social inclusion after serving a prison sentence.

The thesis was able to identify the needs of people in their integration after incarceration. In particular, the needs in the dimensions of financial security and employment, housing and interaction and family relationships emerged as key to inclusion. While the need to have a social background appeared as the most important for meeting needs across the dimensions. In terms of the findings of the thesis, the penitentiary and post-penitentiary care system is not able to assist people to meet all the identified needs. In the matter of system optimization, three possible measures were formulated.

In order to meet the inclusion needs of people within the current system and to achieve better outcomes in terms of resocialization and prevention of re-offending, further research should focus on a closer identification of the position and roles of individual actors in the system of care and rehabilitation of offenders.

Použitá literatura

1. AEBI, Marcelo F., TIAGO, Mélanie M. *SPACE I - 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Strasbourg: Council of Europe. [online-cit-2-1-2023]. Dostupné z: http://www.antonioacasella.eu/nume/Aebi_Tiago_8march21.pdf
2. ALTSCHULD, J. W., WATKINS, Ryan. 2014. *A primer on needs assessment: More than 40 years of research and practice*. In: *New Directions for Evaluation*, Vol. 144, 5-18 s. ISSN 10976736
3. ANTONI, Petr. 2009. *Sociální vyloučení a nástroje integrace*. In: Gojová, Alice (eds.). 2009. *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*. ISBN: 978-80-7368-627-7
4. BAREŠ, Pavel, MERTL, Jiří. 2016. *Pilotní analýza ke zjištění systémových překážek a podmínek pro zaměstnávání osob po výkonu i ve výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 71 s. [online-cit-24-10-22]. Dostupné z: https://ipodpora.odbory.info/soubory/dms/wysiwyg_uploads/013c67c033b59c8c/uploads/STUDIE_PILOTNI_ANALYZA_VTOS_ASO_.pdf
5. BRAUN, Virginia, CLARKE, Victoria. 2006. *Using thematic analysis in psychology*. In: *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3 (2), 77-101 s.
6. BĚLÍKOVÁ, Petra. 2013. *Jak funguje výstupní oddělení*. In: *České vězeňství*, Vol. 1, 16-17 s.
7. BIEDERMANOVÁ, Eva, PETRAS, Michal. 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha: KUFŘ, 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8
8. BLATNÍKOVÁ, Šárka. 2011. *Aplikace klinických a testových metod v kriminologickém výzkumu*. In: *Vybrané metody kriminologického výzkumu*, Svazek 3. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-109-7
9. BOSSWICK, Wolfgang, HECKMANN Friedrich. 2006. *Integration of Migrants: Contribution of Local and Regional Authorities*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. [online-cit-11-10-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/297802930_Integration_of_Migrants_Contribution_of_Local_and_Regional_Authorities
10. BRADSHAW, Jonathan R. 1972. *The taxonomy of social need*. In: Bradshaw, Jonathan, Cookson, Richard (ed.), Sainsbury, Roy (ed.), Glendinning, Caroline (ed.). 2013. *Jonathan Bradshaw on Social Policy Selected Writings 1972-2011*. York: University of

York, 345 s. ISBN 978-1-907265-22-8

11. COSTELLO, Barbara J., LAUB, John H. 2020. *Social Control Theory: The Legacy of Travis Hirshi's Causes of Delinquency*. In: *Annual Review Criminology*, Vol. 3, 21-41 s.
12. ČERNÍKOVÁ, Vratislava, SEDLÁČEK, Vojtěch. 2002. *Základy penologie pro policisty*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 148 s. ISBN: 80-7251-104-1
13. ČERNÍKOVÁ, Vratislava, SOCHŮREK, Jan, FIRSTOVÁ, Jana. 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0
14. ČTK. 2022. *Otevřená věznice v Jiřicích funguje pátý rok, recidiva vězňů je zatím 11procentní*. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/04/25/otevrena-veznice-v-jiricich-funguje-paty-rok-recidiva-veznu-je-11procentni/>
15. DAVIDOVÁ, Ivana, GOJOVÁ, Alice, GOJOVÁ, Vendula, MELŠOVÁ, Tereza, TKADLEČKOVÁ, Taťána, ANTONI, Petr, GIAMPAOLI, Karel, KVASNIČKA, Radim, PĚNKAVA, Pavel, POLÁK, Adolf, SEJBAL, Jiří. 2010. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita, 150 s. ISBN: 978-80-7368-628-4
16. DEESS, Perry, NELSON, Marta, ALLEN, Charlotte. 1999. *The First Month Out: Post-Incarceration Experiences in New York City*. New York: Vera Institute of Justice.
17. DUFFEK, Adam. 2020. *Tematicko-průřezový výzkum, Požadavek trestní bezúhonnosti jako jedna z bariér zaměstnanosti osob v situaci sociálního vyloučení*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. [online-cit-24-10-22]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/TPV_Pozadavek-trestn%C3%AD-bezuhonnosti.pdf
18. GÁBOROVÁ, Aneta. 2018. *Resocializace pachatelů trestné činnosti do společnosti po výkonu trestu odnětí svobody z pohledu jich samých*. Olomouc, 98 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanská sociální práce. Vedoucí diplomové práce Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.
19. Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Změna vnější diferenciaci v roce 2017 - Obecný postup*. [online-cit-04-17-22]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecnypostup>

20. GLUMBÍKOVÁ, Kateřina, GOJOVÁ, Alice. 2016. *Vnímané potřeby klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi*. In: sociální práce, Vol. 16 (3), 31-38 s.
21. GODAU, Ralph. 2004. *Qualitative Data Analysis Software: MAXqda*. In: Qualitative Research Journal, Vol. 4 (1), 66-72 s.
22. GOFFMAN, Erving. 1991. *Asylums: Essay on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin books, 336 s. ISBN 978-0-14-013739-2
23. GOJOVÁ, Alice. 2007. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*. Ostrava: Ostravská univerzita, 84 s. ISBN: 978-80-7368-329-0
24. GOODMAN, Benny. 2013. *Erving Goffman and the total institution*. In: Nurse Education Today, 33 (2), 81-82 s. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2012.09.012>
25. HÁJKOVÁ, Vanda. 2005. *Integrativní pedagogika*. Praha: IPPP ČR, 124 s. ISBN: 80-86856-05-4
26. HÁLA, Jaroslav. 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 183 s. ISBN: 80-86708-30-6
27. HARPER, Gemma, CHITTY, Chloë. 2009. *Dopad nápravných opatření na recidivu pachatelů*. Praha: IKSP, 103 s. ISBN: 958-80-7338-080-9
28. HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 774 s. ISBN 80-717-8303_X
29. HASMANOVÁ, Ludmila, KŘÍŽANOVÁ, Barbora, VALEŠ, František, VOJTKOVÁ, Iva. 2008. *Mezi vězením a komunitou*. Praha: Sdružení pro propěci a mediaci v justici, 194 s. ISBN: 978-80-904116-0-9
30. HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 174 s. ISBN: 80-7178-635-7
31. HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 408 s. ISBN: 80-7367-040-2
32. HENDL, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 407 s. ISBN 978-80-7367-484-4
33. HENDRYCH, Igor. 2020. *Faktory pomáhající a bránící sociálnímu začleňování lidí po výkonu trestu odnětí svobody*. In: Sociální práce, Vol. 5.
34. JANDOUREK, Jan. 2001. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 288 s. ISBN: 80-7178-535-0
35. KARABEC, Zdeněk, BLATNÍKOVÁ, Šárka, DIBLÍKOVÁ, Simona, MAREŠOVÁ, Alena, NEČADA, Václav, ZEMAN, Petr. 2004. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*.

- Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-024-2
36. KARABEC, Zdeněk. 2010. *Trestní politika - účel trestání*. In: Scheinost, Miroslav et al. Kriminalita očima kriminologů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-096-0
37. KAUFMAN, Roger A. 1972. *Educational system planning*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 165 s. ISBN: 0132378183
38. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 162 s. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
39. KOPP, Peter. 2004. *Penitenciárna psychológia*. Bratislava: Akadémia PZ - K kriminológii. ISBN: 80-8054-326-7
40. KOVÁŘOVÁ, Kateřina. 2018. *Sociální kurátor a probační a mediační služba – činnosti související s poskytováním postpenitenciární péče*. In: Trestněprávní revue, Vol. 17 (9), 202-205 s. ISSN: 1213-5313
41. MANCHOUL, Wafa Touihri. 2021. *Culture of social adaptation and CORONA: Case of sub-Saharan emigrant students in Tunis*. In: Arab Journal of Contemporary Sociological Studies, Vol. 2, 128-155 s. ISSN 2716-9170
42. MAREŠ, Petr, SIROVÁTKA, Tomáš. 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda*. In: Sociologický časopis, Vol. 44 (2), 271-294 s.
43. MAREŠOVÁ, Alena, BIEDERMANOVÁ, Eva, ROZUM, Jan, TAMCHYNA, Miroslav, ZHRŮVALOVÁ, Petra. 2016. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-157-8
44. MAREŠOVÁ, Alena, BLATNÍKOVÁ, Šárka, KOTULAN, Petr, MARTINKOVÁ, Milada, ŠTĚCHOVÁ, Markéta, TAMCHYNA, Miroslav. 2011. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: KUFR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 302 s. ISBN 978-80-7338-119-6
45. MARKUSOVÁ, Renata. 2017. *Resocializace*. In: Sociologická encyklopedie. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Resocializace>
46. MAŘÁDEK, Vladimír. 2005. *Vězeňství*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 203 s. ISBN: 80-7368-002-5
47. MAŘÍKOVÁ, Hana, LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ A. 1996. *Velký*

- sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 747 s. ISBN 80-7184-310-5.
48. MATOUŠEK, Oldřich. 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 380 s. ISBN: 978-80-7367-502-8
49. MATOUŠEK, Oldřich, VRABCOVÁ, Dana. 2014. *Rodina s dospělým ve výkonu trestu*. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Podpora rodiny, Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 115-120 s. ISBN: 978-80-262-0697-2
50. MEARS, Daniel P., WANG, Xia, HAY, Carter, BALES, William D. 2008. *Social Ecology and recidivism: Implications for prisoner reentry*. In: *Criminology*, Vol. 46 (2), 301-340 s.
51. MOTEJL, Otakar, VARVAŘOVSKÝ, Pavel, BLECHA, Marek, SVOBODA, Milan, KOSINKA, Petr, ZDRAŽILOVÁ, Petra. 2010. *Vězeňství, Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 336 s. ISBN: 978-80-7357-606-6
52. MPSV. 2018. *Doporučený postup č. 1/2018, K realizaci činností sociální práce na pověřených obecních úřadech, obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a krajských úřadech*. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/DP_1_2018.pdf/bcc5621b-b0de-2103-99b9-8667d30a3546
53. MUNKOVÁ, Gabriela. 2013. *Sociální deviace, Přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 168 s. ISBN: 978-80-7380-398-8
54. MERTL, Jiří, BAREŠ, Pavel. 2018. *Zaměstnávání osob ve výkonu a po výkonu trestu odnětí svobody a přístup zaměstnavatelů k těmto osobám*. Praha: VÚPSV, 42 s. ISBN: 978-80-7416-323-4
55. MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra, KUČHTA, Josef. 1995. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 74 s. ISBN 80-210-1248-X
56. NEDBALOVÁ, Olga. 2018. *Sociální aspekty reintegrace odsouzených do společnosti*. Univerzita Pardubice, 150 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Katedra věd o výchově. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
57. NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. 2006. *Spoutaná Rozkoš, Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: SLON, 198 s. ISBN 80-86429-65-2
58. NEDVĚDICKÝ, Kamil. 2021. *Propojení penitenciární a postpenitenciární péče – podmínka fungující trestní politiky*. In: *Trestní právo (Wolters Kluwer)*, Vol. 2.

59. O'BRIEN, Michael. 2010. *The conceptualization and measurement of need: a key to guiding policy and practice in children's services*. In: *Child & Family Social Work*, Vol. 15, 432-440 s.
60. PRASKOVÁ, Lenka. 2016. *Resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody i po jeho výkonu*. Praha, 85 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí diplomové práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc.
61. Probační a mediační služba. 2021. *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti*. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf
62. Probační a mediační služba. *Parole, Podmíněně propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem*. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_parole.pdf
63. PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. 2008. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 96 s. ISBN: 978-80-7387-100-0
64. PRŮCHA, Jan, VETEŠKA, Jaroslav. 2012. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, Vyd. 1., 296 s. ISBN 978-80-247-3960-1
65. RASZKOVÁ, Tereza, HOFERKOVÁ, Stanislava. 2014. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 184 s. ISBN 978-89-7435-378-9
66. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, HORÁKOVÁ, Markéta, MAREŠ, Petr. 2008. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: VÚPSV, 77 s. ISBN: 978-80-7416-014
67. RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, TRBOLA, Robert, (eds.). 2009. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Slon, 309 s. ISBN: 978-80-7419-023-0
68. REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-3006-6
69. REMR, Jiří. 2018. *The needs of caregivers*. In: *Fórum sociální práce*, Vol. 11, 21-34 s. ISSN 2336-6664
70. REMR, Jiří. 2022. *Methodological advances of the needs assessment*. 14th Biennial EES Conference. [online-cit-27-12-2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/361265659_Methodological_advances_of_the_needs_assessment
71. RUBIN, Julius H. 2017. *Total Institutions*. In: *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory*, B.S. Turner (Ed.), 2 s. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118430873.est0776>

72. SCHEINOST, Miroslav a kol. 2021. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2020*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-196-7
73. SCHEINOST, Miroslav et al. 2010. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-096-0
74. SOCHŮREK, Jan. 2007. *Kapitoly z penologie II. díl, Teorie a praxe a zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3
75. SPOT, Centrum pro společenské otázky. 2020. *Otázky a odpovědi k žádostem o sociální dávky*. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://centrumspot.cz/otazky-a-odpovedi-k-zadostem-o-socialni-davky/#vezeni>
76. TOMÁŠEK, Jan, DIBLÍKOVÁ, Simona, SCHEINOST, Miroslav. 2016. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-163-9
77. UNODC. 2018. *Introductory Handbook on The Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*. Vienna: United Nations, 127 s. [online-cit-24-10]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf
78. VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 870 s. ISBN: 978-80-7367-414-4
79. Vězeňská služba České republiky. *Změna vnější diference v roce 2017, Obecný postup*. [online-cit-02-11-2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>
80. Vězeňská služba České republiky. 2015. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2015*. Oddělení Centrální evidence vězňných osob. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2015.pdf>
81. Vězeňská služba České republiky. 2016. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2016*. Oddělení Centrální evidence vězňných osob. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2016.pdf>
82. Vězeňská služba České republiky. 2017. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2017*. Oddělení Centrální evidence vězňných osob. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2017.pdf>
83. Vězeňská služba České republiky. 2018. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2018*. Oddělení Centrální evidence vězňných osob. [online-cit-02-01-2023].

- Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2018.pdf>
84. Vězeňská služba České republiky. 2019. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2019*. Oddělení Centrální evidence vězněných osob. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2019.pdf>
85. Vězeňská služba České republiky. 2020. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2020*. Oddělení Centrální evidence vězněných osob. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>
86. Vězeňská služba České republiky. 2021. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2021*. Oddělení Centrální evidence vězněných osob. [online-cit-5-8-2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2021.pdf>
87. VIGNER, Martin. 2021. *Začleňování osob po výkonu trestu do společnosti*. Praha, 76 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra Veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Ing. Vladimír Kváča, Ph.D.
88. VISCHER, Christy A., TRAVIS, Jeremy. 2003. *Transitions from Prison to Community: Understanding Individual Pathways*. In: *Annual Review of Sociology*, Vol. 29, 89-113 s.
89. WONG, Jennifer S., BOUCHARD, Jessica, GUSHUA, Kelsey, LEE, Chelsey. 2018. *Halway Out: An Examination of the Effects of Halfway Houses on Criminal Recidivism*. In: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Vol. 00 (0), 1-20 s.
90. ZDRAŽILOVÁ, Petra. 2012. Plní výkon trestu odnětí svobody již „pouze“ funkci ochrany společnosti? In: *Sociální práce*, Vol. 2.
91. ZHRŮVALOVÁ, Petra, RASZKOVÁ, Tereza, PŘESLIČKOVÁ, Hana. 2019. *Zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody*. In: *Práce a mzda*, Vol. 10, 38-43 s. [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.praceamzda.cz/clanky/zamestnavani-osob-propustenych-z-vykonu-trestu-odneti-svobody>

Legislativa

1. *Vyhláška č. 10/2000 Sb. o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-10>
2. *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
3. *Zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-106>
4. *Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
5. *Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>
6. *Zákon č. 169/1999 Sb. zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>
7. *Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.* In: *Zákony pro lidi.cz.* [online-cit-02-01-2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-257>

Teze Diplomové práce

Jméno studenta/studentky: Bc. Kateřina Rohanová

Název v jazyce práce: Resocializace odsouzených, jako přechod z penitenciární do postpenitenciární péče

Název v anglickém jazyce: Resocialization of convicts, as a transition from penitentiary to post-penitentiary care

Klíčová slova: resocializace, trest odnětí svobody, analýza potřeb

Klíčová slova anglicky: resocialization, imprisonment, needs analysis

Akademický rok vypsání: 2021/22

Jazyk práce: čeština

Typ práce: Diplomová práce

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí / školitel: Mgr. Jiří Remr, Ph. D.

Obor práce: Veřejná a sociální politika

Teze diplomové práce (výzkumný projekt):

A. vymezení výzkumného problému

Nepodmíněný trest odnětí svobody (NTOS) je jednou z forem trestu, která může být uložena pachateli obviněnému z trestné činnosti. NTOS slouží k potrestání pachatele a ochraně společnosti ale jeho hlavním cílem je náprava odsouzeného, následně návrat jedince do společnosti k životu v souladu s morálními a právními pravidly, které společnost nastavuje. K poslednímu dni roku 2021 bylo 17 243 odsouzených osob ve výkonu NTOS (Vězeňská služba, 2021; 2), přičemž asi 65 % z nich je ve výkonu NTOS nejméně po druhé (Vězeňská služba, 2020; 123).

Zároveň Česká republika patří k zemím s nejvyšší mírou uvěznění na počet obyvatel v Evropě, podle *Annual Penal Statistics on Prison Populations for 2020* se s 197 vězni na 100 000 obyvatel, řadí na šesté místo po Turecku, Rusku, Gruzii, Litvě a Ázerbájdžánu (Aebi, Tiago, 2020). Toto může vzbuzovat otázky, zda je resocializace osob odsouzených k NTOS efektivní při uvážení výše uvedeného cíle. Za předpokladu, že většina odsouzených

se dostane z výkonu trestu zpět na svobodu je v nejvyšším zájmu společnosti dohlížet na důkladnou nápravu odsouzených.

Resocializace by měla probíhat jak v průběhu výkonu trestu, tak po jeho ukončení (penitenciární a postpenitenciární péče), péče je poskytována osobám při a po výkonu TOS za účelem jejich postupné integrace do společnosti a obnovení jejich sociálních dovedností. (Matoušková, 2013; 152) Podle Netíka je návrat do společnosti a ukončení kriminálních aktivit nejpravděpodobnější u osob mladých, prvotrestaných, bez poruch chování v anamnéze, po krátkodobém trestu, s bohatšími a nenarušenými extramurálními vazbami (dobré sociální zázemí, funkční rodina, pozitivní zájmy), s pevnými a kvalitními pracovními návyky, dobře motivovanými, absentujícími závažnější poruchy osobnosti, resp. závažnější psychopatologie obecně (alkohol, drogy, parafilie apod.). (Netík, 1997; 48 podle: Sochůrek, 2007b; 56) Přičemž resocializaci provází velký počet problémů, které mohou souviset se samotnou socializací osoby před zahájením kriminální kariéry, s duševním zdravím, s kriminalitou, s pobytem ve vězení a se sociální situací, nicméně tyto problémy je nutné nahlížet z různých stran, jak z pohledu vězně, vězení, probační služby atd. (Sochůrek, 2007b; 57-59)

Při výkonu trestu je stěžejním nástrojem resocializace program zacházení, který zákon definuje „jako základní formu cílevědomého a komplexního působení, jehož cílem je připravit odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu.“ (§ 41 zákona č. 169/1999 Sb.) Odsouzení bývají ke konci výkonu trestu umístováni do výstupního oddílu, který slouží k přípravě odsouzených na každodenní život na svobodě, osvojují si základní praktiky podstatné pro soběstačný život, upevňují vztahy s rodinou a blízkými.

Na propuštění osob na svobodu navazuje tzv. postpenitenciární péče, která má podpořit osoby v jejich samostatnosti, soběstačnosti a udržitelnosti života v souladu se zákonem. V ČR funguje ve dvou formách nucená a dobrovolná, nucená probíhá typicky formou sociálního kurátorství, probace, mediace, parole či ambulantní ochranné léčby, v případě dobrovolné postpenitenciární péče může osoba vyhledat pomoc od státních či neziskových organizací, nízkoprahových centrech a dalších charitativních organizací. (Sochůrek, 2007b; 60) Nicméně jak poukazují Scheinost, Válková a kol. a také Nedvědický je nutné se více zaměřit na propojení či návaznost penitenciární a postpenitenciární péče,

poukazují na nedostatečnou harmonizaci péče a potřebu plynulého přechodu osoby z výkonu trestu do „normálního“ života. (Scheinost, Válková a kol., 2015 163-164, Nedvědický, 2021)

B. Cíle diplomové práce

1. Identifikovat nenaplněné potřeby resocializovaných osob při přechodu z penitenciární do postpenitenciární péče.
2. Nabídnout možnosti optimalizace resocializace osob odsouzených k VTOS.
3. Popsat proces resocializace osob při přechodu z penitenciární do postpenitenciární péče.

C. Výzkumné otázky

1. Jaké jsou nenaplněné potřeby resocializovaných osob v přechodu z penitenciární do postpenitenciární péče?
2. Jak lze na základě identifikovaných nenaplněných potřeb optimalizovat resocializační (trestní) politiku v ČR?
3. Jak vypadá proces resocializace osob při přechodu z penitenciární do postpenitenciární péče?

D. Teoretická východiska

Cílem penitenciární a postpenitenciární péče je resocializace osob, jedná se o proces opětovného začlenění do společnosti. Penologické chápání resocializace tkví v určité nápravě jedince, je zde předpoklad, že existují nějaké aspekty či motivy, které vedly jedince ke zločinu, které je možné odhalit a napravit. První podmínkou pro nápravu jedince je přijmout presumpci, „že se zločin nevyplatí a že existuje lepší cesta“ (Mezník et al, 1995; 7). Cílem resocializace je působit na odsouzeného tak, aby dosáhl pozitivní změny chování, která se projeví posílením smyslu pro odpovědnost, zavedením pozitivních sociálních návyků a etických postojů a vytvořením vztahu k práci. Součástí nápravy je odstranění nepříznivých návyků, jako např. alkoholismus či narkomanie. Záměrem je vytvořit u odsouzeného reálné životní vyhlídky zvýšením jeho sociálních kompetencí a neutralizací společenských nepřizpůsobivostí a sociální nezpůsobivosti. (Mezník et al, 1995; 7)

Hlavním nástrojem penitenciární péče je program zacházení, který se zaměřuje na nápravu odsouzené osoby v průběhu jejího pobytu ve vězení a dosažení tak účelu výkonu TOS. Program zacházení se stanoví pro jednotlivé odsouzené individuálně na základě výsledků komplexní zprávy, která obsahuje charakteristiku jejich osoby dle odborných posouzení (psychologické, pedagogické, sociální, lékařské apod.), vyhodnocení rizik a potřeb a dalších informací, které jsou o dané osobě k dispozici. Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody „*obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení.*“ (Zákon č. 169/1999) Součástí je také stanovení „*způsobu zaměstnávání odsouzeného, případně jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho soběstačný život v souladu se zákonem.*“ (Zákon č. 169/1999) K roku 2006 byly v českých věznicích poskytovány: minimální programy zacházení, standardní zacházení speciální programy zacházení a zacházení ve výstupním oddělení věznic (Marešová, 2016; 64).

Postpenitenciární péče má navazovat na VTOS, pro naplnění cílů takové péče je podstatné, aby z vězení přicházela osoba motivovaná a otevřená nápravě, nicméně samotný přechod z vězení na svobodu je pro odsouzené osoby velice náročný, a podle Černíkové nestačí osobní nasazení žít v souladu s morálkou a zákonem, ale je potřeba, aby odsouzení, kteří byli izolovaní od společnosti, byli náležitě připravováni na požadavky společnosti. (Černíková, 2008; 209) Proto je plynulá návaznost péče klíčová.

Postpenitenciární péče je tedy určitý typ sociální péče či pomoci, která je poskytována osobám, které jsou po VTOS, ochranném léčení či výchově. Na rozdíl od dobrovolné péče, nucená je definována zákonem, naopak dobrovolná předpokládá, že osoba po VTOS sama vyhledá návazné služby, poskytované státními a neziskovými organizacemi. Postpenitenciární péče je nástrojem sekundární a terciální prevence trestné činnosti a je zaměřena na (re)integraci jednotlivců do společnosti, přičemž se nejvíce soustředí „*na kritické faktory způsobující recidivu, tj. měla by řešit podporu stabilního bydlení, závislostní chování, získání řádného pracovního uplatnění, dluhovou past, doplnění vzdělání a stabilizaci rodinného prostředí.*“ (Nedvědický, 2021)

Dobrovolná státem poskytovaná péče se komplexně označuje jako kontinuální

sociální péče⁸, kterou v jejím postpenitenciárním rozsahu vykonávají sociální kurátoři. Pro osoby nad 18 let je dobrovolná a nástup osoby do péče je formou depistáže ve věznicích (vazebních i pro VTOS) nebo v souvislosti se seznamem osob umístěných ve výstupním oddílu, který je šířen mezi příslušné sociální kurátory. Pomoc sociálního kurátora je tak poskytována na bázi dobrovolnosti, měla by osobám pomoci s návratem do společnosti, s aktivizací kompetencí, minimalizovat recidivu, posílit motivaci klienta a se zmírněním možného pocitu sociální izolace. (Černíková, 2008; 215-218) Pomoc poskytovaná neziskovými organizacemi je podobného charakteru, nicméně může být více členěna v ohledu na typ pomoci – materiální, poradenská a sociální. Jednotlivé organizace občanské, církevní či charitativní při větší či menší spolupráci se státními institucemi poskytují pomoc při adaptaci a (re)integraci jednotlivců do společnosti. (Černíková, 2008; 225-228) Nejvýznamnější neziskovou organizací v oblasti postpenitenciární péče v ČR je RUBIKON, která mimo jiné poskytuje službu mentora, která je specifická v tom, že ji poskytuje osoba (mentor), která pochází ze stejné komunity (menšiny) jako klient a prostřednictvím sdílení a poradenství předává fungující vzorce chování z hlediska morálky a zákona. (Štern a kol., 2010; 178-109)

Postpenitenciární péče poskytovaná státem je dále doplněna o probační a mediační službu a také parole⁹. Probační dohled nastává v situaci, kdy je osobě soudem uložen, může se jednat o osobu po VTOS ale také v průběhu podmíněného propuštění. Cílem probace je snížit riziko opakované trestní činnosti, resp. recidivy. (Zákon 257/2000 Sb. § 2 odst. 1) Mediace je nástroj, který umožňuje mimosoudní vyjednání. Spolupráce s mediátorem je dobrovolná, ovšem může působit pozitivně na výsledný trest, který bude pachateli udělen. Podle zákona 257/2000 Sb. „*probační a mediační služba současně pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem.*“ (Zákon 257/2000 Sb. § 4 odst. 3)

⁸ Kontinuální sociální péče zahrnuje penitenciární i postpenitenciární péči, je tedy poskytována od počátku trestního řízení, tedy od nástupu do vazby až po propuštění a následnou péči. Ve vězení ji vykonává sociální pracovník Vězeňské služby ČR po VTOS na ni navazuje sociální kurátor. (Černíková, 2008; 214-215)

⁹ Specifická forma probace, která je povinně ukládána osobám, které byly podmíněně propuštěné z vězení.

E. Výzkumný plán

Bude se jednat o výzkum kvalitativního designu, zprvu se zaměřím na rozšíření rešerše, kterou jsem zpracovala pro potřeby diplomového projektu. Na základě desk research shromážděných dat navrhnu scénáře pro polostrukturované rozhovory. Nejprve provedu výzkum ve věznici přímo s odsouzenými, celkem se bude jednat o deset žen, které jsou aktuálně ve VTOS, přičemž alespoň pět z nich se bude nacházet ve výstupním oddělení a alespoň pět z nich bude ve VTOS po druhé a více. V rozhovoru se zaměřím na jejich osobní zkušenost s penitenciární péčí, jak jí vnímají, její negativa a pozitiva a její nedostatky. Omezením bude přítomnost zaměstnanců věznice, bohužel je to podmínkou povolení rozhovorů, nicméně to lze využít jako příležitost pro rozhovory se zaměstnanci věznice typu: sociální pracovníce, psychologky a vychovatelky. Data se pokusím rozšířit na základě rozhovorů s osobami, které byly v minulosti ve výkonu trestu a absolvovali některé ze služeb postpenitenciární péče. K těmto respondentům, kteří jsou typicky těžko dosažitelní se pokusím dostat přes neziskové organizace např. RUBIKON.

Na základě získaných poznatků připravím scénáře pro rozhovory s pracovníky vykonávající různé typy postpenitenciární péče (sociální kurátoři, probační a mediační úředníci), ve kterých budu reflektovat zjištěné potřeby u osob po a ve VTOS. Zaměřím se na jednotlivé služby, které osobám nabízejí a budu je konfrontovat s potřebami, které identifikuji.

Všechna získaná data podrobím obsahové analýze pomocí otevřeného kódování, kdy se zaměřím na potřeby cílové skupiny odsouzených při resocializaci a jejich reflexi ze strany pracovníků postpenitenciární péče. Budu vycházet z metody analýzy potřeb, kdy potřeba je definována jako nesoulad mezi tím, co by mělo být a co ve skutečnosti je. (Kaufman, 1972 podle Remr, 2022) Půjdu induktivním postupem, kdy se nejprve zaměřím na studii toho „co je“, tedy popíšu postup penitenciární a postpenitenciární péče a jejich návaznost a následně budu zkoumat „co by mělo být“ na základě primárních dat, které získám pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Budu tedy analyzovat účinnost resocializační politiky na základě míry uspokojení cílových potřeb, dále se zaměřím na optimalizaci resocializační politiky tím, že navrhnu možnosti, jak prostřednictvím péče naplňovat potřeby, které osoby při přechodu do postpenitenciární péče mají.

F. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

1. Aebi, Marcelo F., Tiago, Mélanie M. 2020. *Annual Penal Statistics*. SPACE, Council of Europe. [online-cit-22-06-22]. Dostupné z: https://wp.unil.ch/space/files/2021/04/210330_FinalReport_SPACE_I_2020.pdf
2. Biedermanová, Eva, Petras, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha: KUFR, 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8
3. Blatníková, Šárka. 2011. *Aplikace klinických a testových metod v kriminologickém výzkumu*. In: Vybrané metody kriminologického výzkumu, Svazek 3. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-109-7
4. Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Změna vnější diferenciací v roce 2017 - Obecný postup*. [online-cit-17-04-22]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>
5. Goffman, Erving. 1991. *Asylums: Essay on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin books, 336 s. ISBN 978-0-14-013739-2
6. Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 408 s. ISBN 80-7367-040-2
7. Hendl, Jan, Remr, Jiří. 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 464 s. ISBN 978-80-262-1192-1
8. Karabec, Zdeněk. 2010. *Trestní politika - účel trestání*. In: Scheinost, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-096-0
9. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 162 s. [online]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
10. Marešová, Alena, Blatníková, Šárka, Kotulan, Petr, Martinková, Milada, Štěchová, Markéta, Tamchyna, Miroslav. 2011. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: KUFR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 302 s. ISBN 978-80-7338-119-6
11. Matošková, I. 2013. *I. Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 296 s. ISBN 978-80-247-4580-0
12. Mezník, Jiří, Kalvodová, Věra, Kuchta, Josef. 1995. *Základy penologie*. Brno:

- Masarykova univerzita, 74 s. ISBN 80-210-1248-X
13. Nedvědícký, Kamil. 2021. *Propojení penitenciární a postpenitenciární péče: podmínka fungující trestní politiky*. In: Trestní právo, Wolters Kluwer ČR, 2. [online-cit-26-06-22]. Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/7/294529/1/2#c_1459
 14. Prasková, Lenka. 2016. *Resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody i po jeho výkonu*. Praha, 85 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. JUDr. Marie Vanduchová, CSc. [online-cit-29-1-2022]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84009>
 15. Remr, Jiří. 2022. *Methodological advances of the needs assessment*. Presentation at 14th Biennial EES Conference Copenhagen, 6-10 June. [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/361265659_Methodological_advances_of_the_needs_assessment
 16. Scheinost, Miroslav et al. 2010. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-096-0
 17. Scheinost, Miroslav, Válková, Helena a kol. 2015. *Sankční politika a její uplatňování*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-154-7
 18. Sochůrek, Jan. 2007a. *Kapitoly z penologie I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6
 19. Sochůrek, Jan. 2007b. *Kapitoly z penologie II. díl, Teorie a praxe a zacházení s vězňými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3
 20. Sochůrek, Jan. 2007c. *Kapitoly z penologie III. díl, Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 69 s. ISBN 978-80-7372-205-0
 21. Štern, Pavel, Ouředníčková, Lenka, Doubravová, Dagmar. 2010. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, Vyd. 1., 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2
 22. Vězeňská služba. 2021. *Statistické údaje o stavu a složení vězňných osob ve vazebních věznicích, věznicích a ústavech pro výkon zabezpečovací detence: Prosinec 2021*. Vězeňská služba České republiky, Generální ředitelství Praha. [online-cit-28-1-2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/msh/12msh12-2021.pdf>
 23. Vězeňská služba. 2020. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2020*.

Oddělení Centrální evidence vězňených osob. [online-cit-28-1-2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>

24. Zákon č. 58/2017 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
25. Zákon č. 169/1999 Sb. zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých
26. Zákon č. 257/2000 Sb. zákon o Probační a mediační službě

G. Předběžná náplň práce v anglickém jazyce

In my diploma thesis I will focus on the resocialization of those sentenced to imprisonment, specifically I will focus on the transition between penitentiary and post-penitentiary care. Unconditional imprisonment (UI) is one form of punishment that can be imposed on an offender accused of a crime. UI serves to punish the perpetrator and protect society, but its main goal is to correct the convict, then return the individual to society ready to be in accordance with formal and informal rules that society sets. As of the last day of 2021, there were 17,243 convicted persons serving UI (Vězeňská služba, 2021; 2), with about 65 % of them being in UI at least for the second time (Vězeňská služba; 2020; 123), this number indicates a relatively high recurrence rate in the Czech Republic.

The main goal of penitentiary and post-penitentiary care is to correct offenders, the care is supposed to reduce recidivism. Due to the numbers in the Czech Republic, the setting of care cannot be considered completely effective. However, as Scheinost, Válková et al. and Nedvědický points out, it is necessary to focus more on the connection or continuity of penitentiary and post-penitentiary care. They emphasize the insufficient harmonization of care and the need for a smooth transition of a person from serving a sentence to “normal” life. (Scheinost, Válková et al., 2015; 163-164, Nedvědický, 2021)

The aim of my diploma thesis is to identify the unmet needs of resocialized people in the transition from penitentiary to post-penitentiary care; offer possibilities of optimizing the resocialization of persons sentenced to UI and describe the process of resocialization of people in the transition from penitentiary to post-penitentiary care.

To meet set goals, I will conduct qualitative research between individuals who are

currently serving their sentence and the ones which are already released, I will also focus on experts in the field and other stakeholders. I will analyze the data using content analysis based on open coding method. The research will be based on a method of needs analysis where need is defined as a mismatch between what should be and what really is. (Kafman, 1972, according to Remr, 2022) I will analyze the effectiveness of resocialization policy based on the degree of satisfaction of target needs, also I will focus on the optimizing of resocialization policy by proposing ways to meet the needs of people during transition to post-penitentiary care. (Hendl, Remr, 2017)

H. Podpisy studenta a vedoucího práce

Datum: V Praze dne

Oponent: